SELECTIONS

FROM THE

PREM SÁGAR

SHRÍ LALLÚJÍ LÁL KABI;

CONSTITUTING

The Authorized Text Book,

FOR THE EXAMINATION OF

GOVERNMENT OFFICERS OF EVERY GRADE,

BY THE

Higher Standard in Hindustani.

The Hindí Text carefully printed in the Roman Character;

TO WHICH IS ADDED A

COMPLETE VOCABULARY FOR THE ENTIRE WORK.

BY

J. FRED: BANESS.

TOPOGRAPHICAL SURVEY DEPARTMENT.

CALCUTTA:
WYMAN AND CO., PUBLISHERS,
1a, HARE STREET.

1875.

CALCUTTA:
CALCUTTA CENTRAL PRESS COMPANY, LIMITED,
5, COUNCIL HOUSE STREET.

ERRATA.

At page 25, line 9 from top, for chátí *read* chhátí.

,,	26,	,,	14	,,	for jór *read* jor.
,,	26,	,,	17	,,	for kirpá *read* kripá.
,,	27,	,,	14	,,	for jhangúle *read* jhagúle.
,,	31,	,,	3 & 5	,,	for sháp *read* shráp.
,,	33,	,,	5	,,	for jonwan *read* jeṅwan.
,,	39,	,,	8	,,	for jándh *read* jángh.
,,	120,	,,	7	,,	for Ke bhramar *read* Re bhramar.
,,	152,	,,	2 from bottom, for chaappan *read* chhappan.		

PREFACE.

It is quite practicable to acquire a very fair knowledge of the native dialect through the medium of the English alphabet, which is capable of expressing almost all the various sounds contained in the Hindustáni and other native languages; the system laid down by Sir William Jones, than which nothing can be more perfect, has been followed in the text almost entirely. The writer of these pages, while studying the Hindustáni for his examination by the Higher Standard, obtained considerable assistance from Dr. Forbes' Romanised Edition of the Bágh-o-Bahár; a similar work for the "Prem Ságar" was unobtainable anywhere, and appears never to have been published. To supply this want, which he felt so much himself, and which he ventures to think many students have more or less felt, the present edition has been brought out, the intention being to facilitate private study and save students much time, labour, and *expense*, the last being a consideration of some consequence to those wishing to study, but hesitating to do so owing to the expense of a munshi.

The work is intended as a companion volume to Forbes' Bágh-o-Bahár in the Roman character, and the selections extend to fifty-four chapters only; when it is considered that the writing was undertaken in the midst of numerous other calls on the writer's time, the reader will, it is hoped, overlook any typographical errors he may come across. In a first edition of such a work it is almost impossible to avoid these,

even if much time, labor, and patience be specially devoted to the task; should it however have the good fortune to go through a second edition, all such errors will be carefully eliminated.

Under the head of contents, the student will be much assisted by reading the subject of each chapter, given in English, while a perfect "Key to the Pronunciation" will give him further valuable aid and enable him to master the text without a munshi. The vocabulary, which has been arranged alphabetically, is taken in a great measure from Eastwicks' Prem Ságar, and is intended for the *entire* work of ninety chapters; to those students studying for the High Proficiency Test in Hindí it will be found most useful.

CALCUTTA,
June 1875.

J. F. B.

CONTENTS.

CHAPTER I.

Page.

Paríkshit, to whom, after the disappearance of Krishan, the kingdom of the Pándabs had been consigned, encounters the Kalijug, or Iron Age, under the form of a Shúdra striking religion and the earth, who appear in the guise of a bullock and a cow.—He rescues them, and assigns to the Kalijug a dwelling in sinful places and in gold.—The Kalijug enters the golden diadem of the king, and watching its opportunity, by its delusive spell leads Paríkshit to insult the holy ríshi Lomas, whose son in revenge dooms the king to perish on the seventh day by the bite of a serpent.—Lomas informs the monarch of his approaching fate, for which he prepares, and resigning his kingdom to Janmejay, his son, goes to the banks of the Ganges to die.—There he is visited by the sage Shukdeb, who recites to him nine chapters of the Puránás, the hearing of which confers on the Rájá beatification and immunity from further transmigrations.—In the tenth chapter of the Puráná the sage relates how Kans Rájá of Mathurá was born, and the cruelties he practised; and after he had obtained universal dominion, his efforts to abolish the worship of Wishnú.—To destroy this tyrant, Wishnú becomes incarnate under the name of Krishan, being born as the son of Dewakí, the sister of Kans, who had been given in marriage to Basudeb, the son of Súrsen, a Prince of the family of Jadu. 1

CHAPTER II.

Page.

The marriage of Dewakí, sister of Kans, to Basudeb, son of Súrsen —At the marriage procession a voice from Heaven announces the destruction of Kans by the eighth son of the bride.—Hereupon Kans is about to slay his sister, but forgoes his purpose on Basudeb's promising to give into his hands every son that is born to him.—In this manner Kans destroys six of Dewakí's sons, when Wishnú becomes incarnate in the seventh child. 11

CHAPTER III.

Kans commences a cruel slaughter of the family of Jadu.—Wishnú creates an illusive form, who transports the seventh child of Dewakí from her womb to that of Rohiní, the first of Basudeb's eighteen wives, who gives birth in this manner to Baldew.—Dewakí is again pregnant with Krishan, and Kans places a guard of elephants, lions, dogs, and warriors around her, in order that, as soon as the child is born, he may destroy it. 14

CHAPTER IV.

The birth of Krishan at midnight on Wednesday, the eighth of the dark half of the month Bhádoń.—All nature rejoices.—Basudeb transports the infant Krishan across the Jamuná to Gokul to the house of his friend Nand, in the womb of whose wife, Jashodá, the illusive form has become incarnate as a daughter.—This daughter Basudeb carries home intending to give it to Kans, as the child of Dewakí. 17

CHAPTER V.

Page.

Kans on hearing of the birth of another child to Dewakí, hastens to the house where she is confined, and is about to dash the infant in pieces, when it miraculously escapes from his hands and ascends to heaven, exclaiming that the enemy of Kans is born, and will put him to death.—Kans releases his brother-in-law and Dewakí, and is encouraged by his minister to persist in his persecutions of the followers of Naráyan. 19

CHAPTER VI.

Rejoicings in the house of Nand on the birth of Krishan.—The cowherds, in order to propitiate Kans, who is engaged in the slaughter of infants, present offerings to him.—Basudeb has an interview with them on the banks of the Jamuná, and warns them of their danger from the tyrant. 21

CHAPTER VII.

Pútná, a she-demon sent by Kans, goes to Gokul to destroy Krishan.—She assumes the guise of a beautiful woman, and gives suck to Krishan, who draws out her life with the milk.—She falls dead, and her body covers four miles of ground.—The cowherds hew the carcase in pieces and burn it, on which a grateful odour is diffused.—Reason thereof. ... 22

CHAPTER VIII.

Festivities in the house of Nand when Krishan is twenty-seven days old.—While Krishan is lying in his cradle under a cart, Sakaṭásur, *i.e.*, the demon of the cart, attempts to destroy him, and is slain by the infant.—When Krishan is five months' old, he is attacked by another demon, named Trinávart, in the form of a whirlwind, who is dashed by Krishan to the ground and slain. 24

CHAPTER IX.

Page.

Basudeb sends Garg, his family priest, to Gokul to name Bafrám and Krishan.—Garg recites their various appellations.—The tricks of the infant Krishan.—He steals the butter of the cowherdesses, and on their seizing him escapes from their hands and causes them to carry their own sons to Jashodá and accuse them of theft, under the impression that they have Krishan in their grasp.—Jashodá about to punish him for eating dirt, beholds the three worlds in his mouth. ... 26

CHAPTER X.

Description of churning in the house of Nand.—Krishan destroys the churning-staves and upsets the butter-milk and curds, Jashodá ties him to a mortar. 29

CHAPTER XI.

Krishan, while tied to the mortar, recollects that Nal and Kuver, attendants of Shiva, had been changed into trees by the sage Nárad, who had promised that when Krishan was born they should regain their former shape.—Krishan overthrows the trees and restores the celestial youths to their original form. 31

CHAPTER XII.

Surprise of the cowherds at the fall of the two trees.—Departure of Nand and his followers from Gokul to Brindábun.—Krishan, when five years old, slays Bachchhásur, a demon in the form of a calf, and Bakásur, a demon in form of a crane. 32

CHAPTER XIII.

Page.

A serpent-shape demon named Aghásur draws all the cowherds with their herds into his mouth.—Krishan, who is also drawn in, swells to such a degree as to burst the belly of the serpent, who falls down. 34

CHAPTER XIV.

Brahmá steals away the cowherd's children and their herds, and leaves them for a year in a cave.—Krishan causes them to appear as though Brahmá had not removed them, and before each is seen a semblance of Brahmá, Rudra, and Indra with hands joined.—Brahmá is very much affrighted at this vision. 36

CHAPTER XV.

Brahmá implores pardon of Krishan for his fault. ... 37

CHAPTER XVI.

Balrám slays Dhenuk, a demon in the form of an ass. ... 38

CHAPTER XVII.

Krishan overcomes the great serpent Káli, who dwelt in the Jamuná. 40

CHAPTER XVIII.

A conflagration threatens to destroy the cowherds with their herds.—Krishan drinks it up. 43

CHAPTER XIX.

Page.

Balrám slays the demon Pralamb with blows of his fist. 44

CHAPTER XX.

Krishan extinguishes a second conflagration. ... 45

CHAPTER XXI.

A poetical description of the approach of the rainy season. 47

CHAPTER XXII.

In praise of the flute of Krishan 48

CHAPTER XXIII.

Krishan steals the clothes of the cowherdesses, while they are bathing, and compels them to come nude before him to receive them back. 49

CHAPTER XXIV.

Krishan sends to ask food of some Bráhmáns who are in the act of sacrificing.—They rudely refuse the request.—Their wives, however, come and supply Krishan and his followers with whatever they require. 51

CHAPTER XXV.

Krishan causes the cowherds to abandon the worship of Indra and pay their devotion to the mountain Gobardhan.—He himself personifies the spirit of the mountain. ... 55

CHAPTER XXVI.

Page

Indra endeavours to destroy the cowherds with a deluge of rain.—Krishan supports the mountain Gobardhan on his finger, and shelters the cowherds. 59

CHAPTER XXVII.

Astonishment of the cowherds at this last exploit of Krishan. 61

CHAPTER XXVIII.

Indra makes his submission to Krishan. 62

CHAPTER XXIX.

Nand, while bathing, is seized by the myrmidons of Varun, the god of water, and is released by Krishan. ... 63

CHAPTER XXX.

Krishan sports with the cowherdesses—He takes them to the lake Mánsarovar. 65

CHAPTER XXXI.

Krishan wanders alone with Rádhiká, but, on her becoming too much elated by this preference, deserts her. ... 69

CHAPTER XXXII.

The cowherdesses deserted by Krishan abandon themselves to despair. 71

CHAPTER XXXIII.

Krishan rejoins the cowherdesses. 73

CHAPTER XXXIV.

Page.

Krishan dances with them the circular dance. ... 74

CHAPTER XXXV.

Krishan restores to his original shape a demi-god who had been transformed into a serpent.—He destroys a demon named Shankhchúr, and on cutting off his head discovers in it a jewel, which he gives to Balram.... 77

CHAPTER XXXVI.

The cowherdesses chaunt the praises of Krishan. ... 79

CHAPTER XXXVII.

Krishan slays a demon in the shape of a bull.—He causes all the places of pilgrimage to appear in a bodily shape, and throws water into two deep pits, in which he bathes to expiate the crime of slaying the bull.—Kans sends a demon named Kesí to destroy Krishan, and prepares a grand entertainment, in the hope that Balram and Krishan may come to see it, and be destroyed by the furious elephant Kubaliyá, or the gigantic wrestler Chánúr.—He despatches Akrúr to invite Krishan to the games. 80

CHAPTER XXXVIII.

Krishan slays the demon Kesí in the form of an immense horse, and a fiend called Byomásur, in the shape of a wolf.... 84

CHAPTER XXXIX.

Akrúr comes to Brindában. 87

CHAPTER XL.

Page.

Nand and the cowherds with Krishan set out for Mathurá, the capital of Kans.—Lamentations of the cowherdesses.—Akrúr bathes on the road and sees a vision of Krishan in his celestial form.... 88

CHAPTER XLI.

Akrúr recites the praises of Krishan. 92

CHAPTER XLII.

The cowherds enter Mathura—Description of the city.—Krishan meeting the chief washerman of the king Kans, plunders him of the royal apparel, and slays him with a blow of his fist. 92

CHAPTER XLIII.

Kubjá, or the "Humpback," a deformed woman, anoints Krishan and receives a promise from him that he will visit her.—Coming to where the bow of Mahádew is hung up, Krishan breaks it and makes a slaughter of the royal guards.—Kans is tormented with horrible dreams. 97

CHAPTER XLIV.

Krishan slays the elephant Kubaliyá. 100

CHAPTER XLV.

The wrestler Chánúr encounters Krishan, and Mushtak attacks Balrám.—The two brothers destroy their antagonists, and afterwards Krishan slays Kans, and assists the wives of the tyrant to perform his obsequies. 103

CHAPTER XLVI.

Page.

Krishan releases Basudeb and Dewakí, who had been confined by Kans.—He seats Ugarsen on the throne and takes leave of the cowherds, most of whom return to Brindában.—The sorrow of Jashodá at Krishan's not returning.—Garg invests Krishan and Balrám with the Brahminical thread.—They study the vedas at the city of Awantiká, under the sage Sándípani, whose son Krishan recovers from the sea after destroying a demon in the form of a shell, named Shankhásur. 105

CHAPTER XLVII.

Krishan sends Údho to Brindában to enquire about the cowherds.—Songs of the cowherdesses. 114

CHAPTER XLVIII.

Údho conveys the message of Krishan to the cowherdesses.—Their distress.—Údho returns to Mathurà. ... 118

CHAPTER XLIX.

Krishan visits Kubjá and Akrúr. 124

CHAPTER L.

Akrúr sets out for Hastináp̣ur, to inquire after the welfare of the Pándabs.—He returns to Mathurá and informs Krishan that they are tyrannised over by Dhritráshṭar. 125

CHAPTER LI.

Page.

Jarásindhu, Rájá of Magadh, invades Mathurá with an immense army, and is defeated by Krishan, and his forces destroyed.—He returns seventeen times with a fresh army, which is destroyed as often.—Nárad instigates Kályavan to attack Krishan.—He advances with an Army of Malechchhas, or barbarians, on which Krishan removes all the inhabitants of Mathurá to Dwáriká, a city built by Bishwakarmà in the sea. 128

CHAPTER LII.

Krishan flies before Kályavan into a cave where Muchkund is lying asleep, who, on awakening, reduces Kályavan to ashes by a look.—Krishan gives battle to Jarásindhu, flies from him, and ascends a mountain, which is consumed by Jarásindhu, who imagines he has slain Krishan.—Krishan however returns to Dwáriká, and Jarásindhu takes possession of Mathurá. 135

CHAPTER LIII.

The marriage of Balrám with Rewatí, the daughter of the Rájá of Arntá.—The adventures of Krishan in the city of *Kundalpur*, where he seeks the hand of Rukminí, the daughter of the Rájá Bhíshmak, who has been betrothed to Shishupál, the Rájá of Chanderí. 140

CHAPTER LIV.

Krishan carries off Rukminí on her marriage day. ... 150

KEY TO THE PRONUNCIATION.

The student must remember that in Hindí or in Hindustání each letter has only *one* sound, and that one sound is *always* the same, and that every letter of a word must be distinctly sounded. This is the first and most important rule in pronouncing Hindí words represented in English letters.

The vowel sounds, ten in number, are as follows, *viz.* :—

a	as in	*cedar, about.*
á	,,	*half, father.*
e	,,	*they, fete.*
i	,,	*fit, pin.*
í	,,	*police, marine.*
o	,,	*bone, tone.*
u	,,	*full, pull.*
ú	,,	*rule,* (never as in *music*).
ai	,,	*aisle.*
au	as the	*ow* in cow, or *ou* in hour.

The letters *w* and *y* are used sometimes as vowels and sometimes as consonants; generally as consonants at the commencement of a word, and as vowels when at the end of a word, as *wahán*, there; *yahán*, here; *gánw*, pronounced *gán-o*, a village; *bhay*, pronounced *bha-e*, fear; *v* and *w* may be considered the same.

The single consonants *b, d, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t,* are sounded just the same as in English; the following, however, need some remark:—

n is a nasal sound and silent, as in the French *bon, ton.*

g is always hard, as in *go, get, gain.*

t and *d* are always soft. } There are no letters in English to re-
r is always hard. } present the *sounds* of these three letters.

The following letters are *single* consonants in Hindí, but are represented by double letters in English; and should be sounded together, as the *ch* in church, *sh* in shut.

bh, ch, chh, dh (soft), ḍh, gh, jh, kh, ph, rh (hard), sh, th (soft), ṭh.

BENGAL LIBRARY
3. JUL. 18

PREM SĀGAR.

1. ADHYAY—*pahlí.*

Ath kathá ćrambh.—Mahábhárat ko ant meṅ, jab Shrí Krishan antardhyán hue, tab Páṇḍab to mahá dukhí ho, Hastináṗur ká ráj Paríkshit ko de, Himálay galne gaye, aur Rájá Paríkshit sab desh jít, dharm ráj karne lage. Kitne ek din píchhe ek din Rájá Paríkshit akheṭ ko gaye, to wahán dekhá ki ek gáy aur baíl daure chale áte haiṅ, tin ke píchhe, músal háth liye, ek Shúdra mártá átá hai, jab we pás pahuṅche, tab Rájá ne Shúdra ko buláy, dukh páy, jhunjhulákar kahá, "Are, tú kaun hai? apná bakhán kar, jo mártá hai gáy aur bail ko jánkar, kyá Arjún ko taiṅ ne dúr gayá jáná, tis se uská dharm nahíṅ pahicháná? sun, Paṇḍu ke kul men aisá kisí ko ná páwegá, ki jís ke sonhíṅ koí dín ko satáwegá." Itná kah, Rájá ne khaṛag háth meṅ liyá, wah dekh, ḍarkar khaṛá huá, phir narpati ne gáy aur bail ko bhí nikaṭ buláko púchhá, ki "Tum kaun ho? mujhe bujhákar kaho, dewtá ho ke Bráhman? aur kis liye bháge játe ho? yaí nidhaṛak kaho, mere rahte kisí kí itní sámarth nahíṅ jo tumhoṅ dukh de."

Itní bát suní, tab to bail sir jhuká bolá, "Maháráj! yah páprúp kále baran, ḍaráwaní súrat jo áp ke sanmukh khaṛá hai, so Kalijug hai, isí ke áne se maiṅ bhágá játá hún, yah gáy swarúp prithwí hai, so bhí isí ke ḍar se bhág chalí hai, merá nám hai Dharm, chár páṅw rakhtá hún

tap, sat, dayá aur soch; Satjug meṅ mere charan bís biswe the, Tretá meṅ solah, Dwápar meṅ bárah, ab Kalijug meṅ chár biswe rahe, is liye Kali ke bích maiṅ chal nahíṅ saktá." Dhartí bolí "Dharmáwatár! mujh se bhí is jug meṅ rahá nahíṅ játá, kyoṅki Shúdra rájá ho, adhik adharm mere par karenge, tinká bojh maiṅ na sah sakhúngí, is bhay se maiṅ bhí bhágtí húṅ." Yah sunte hí Rájá ne krodhkar Kalijug se kahá, "Maiṅ tujhe abhí mártá húṅ." Wah ghabrá, Rájá ke charanoṅ pai gir, giṛgiṛákar kahne lagá, "Pri+hínáth! ab to maiṅ tumhárí sharan áyá, mujhe kahíṅ rahne ko ṭhaur batáiye, kyoṅki tín kál aur chároṅ jug jo Brahmá ne banáye haiṅ, so kisí bháṅti meṭe na miṭenge." Itná bachan sunte hí, Rájá Paríkshit ne Kalijug se kahá, ki, "Tum itné ṭhaur raho, júe, jhúṭh, mad ki háṭ, beshyá ke ghar, hatyá, chorí aur sone meṅ." Yah sun, Kali ne to apne sthán ko prasthán kiyá, aur Rájá ne dharm ko man meṅ rakh liyá, pirthí apne rúp meṅ mil gaí. Rájá phir nagar meṅ áye, aur dharm ráj karne lage.

Kitne ek din bíte, Rájá phir ek samaiṅ akheṭ ko gaye, aur khelte khelte pyáse bhaye, sir ke mukuṭ meṅ to Kalijug rahtá hí thá, wisne apná ausar pá, Rájá ko agyán kiyá; Rájá pyás ke máre kaháṅ áte haiṅ, ki jaháṅ Lomas ríshi ásan máre, nain múnde, Hari ká dhyán lagáy, tap kar rahe the, winhe dekh, Paríkshit man meṅ kahne lagá, ki, "Yah apne tap ke ghamand se, mujhe dekh, áṅkh múnd rahá hai." Aisí kumati ṭhani, ek mará sáṅp waháṅ paṛá thá, so dhanush se uṭhá, ríshi ke gale meṅ ḍál, apne ghar áyá; mukuṭ utártehí, Rájá ko gyán huá, to soch kar, kahne lagá, ki, "Kanchan meṅ Kalijug ká bás hai, yah mere sís par thá, isí se merí aisí kumati huí, jo mará sarp le, ríshi ke gale meṅ ḍál diyá, so maiṅ ab samjhá, ki Kalijug ne

mujh se apná paltá liyá. Is mahá pap se maiṅ kaise chhuṭúngá? baran, dhan, jan, strí aur ráj merá kyauṅ na gayá sab áj, na jánú kis janam meṅ yah adharm jáygá, jo maiṅ ne Bráhman ko satáyá hai."

Rájá Paríkshit to yaháṅ is athán soch ságar meṅ dúb rahe the, aur jaháṅ Lomas ríshi the, taháṅ kitne ek laṛke khelte hue já nikle, mará sáṅp unke gale meṅ dekh, achambhe rahe, aur ghabrá kar, ápas meṅ kahne lage, ki, "Bhái! koí inke putr se jáke kah de, jo upban meṅ, Kaushikí nadí ke tír, ríshiyoṅ ke bálakoṅ meṅ kheltá hai." Ek sunte hí dauṛá, wahíṅ gayá jaháṅ Shringí ríshi chhokroṅ ke sáth kheltá thá; kahá, "Bandhu! tum yaháṅ kyá khelte ho, koí dusht mará huá kálá nág, tumháre pitá ke kanṭh meṅ ḍál gayá hai." Sunte hí, Shringí ríshi ko nain lál ho áye, dánt pís pís, lagá thar thar káṅpne, aur krodh kar kahne, ki, "Kalijug meṅ Rájá upje haiṅ abhimání, dhan ke mad se andhe ho bhaye haiṅ dukhdání, ab maiṅ usko dúhúṅ shráp, wahí mích páwegá áp." Aise kah, Shringí ríshi ne Kaushíkí nadí ká jal chullú meṅ le, Rájá Paríkshit ko saráp diyá, ki, "Yahí sarp sátwoṅ din tujhe ḍasegá."

Is bháṅti Rájá ko saráp, apne báp ke pás á, gale se sáṅp nikál, kahne lagá. "He pitá! tum apní deh sambhálo, maiṅ ne use shráp diyá hai, jisne áp ke gale meṅ mará sarp ḍálá thá." Yah bachan suntehí, Lomas ríshi ne chaitany ho, naiṅ ughár, apne gyán dhiyán se bichár kar kahá, "Are Putr! tú ne yah kyá kiyá, kyoṅ saráp Rájá ko diyá? wisko ráj meṅ the ham sukhí, koí pashu, panchhí bhí na thá dukhí, aisá dharm ráj thá, ki jis meṅ sinh, gáy, ek sáth rahte, aur ápas meṅ kuchh na kahte; are putr, jin ke desh meṅ ham base, kyá huá tinke haṅse, mará huá sáṅp ḍálá thá? use saráp kyoṅ diyá? tinak dosh par aisá shráp, taiṅ ne kiyá

bhárí páp, kuch bichár man meṅ nahíṅ kiyá, gun chhoṛá, augunhíṅ liyá; sádh ko cháhiye shíl subháv se rahe, áp kuchh na kahe, aur kí sun le, sab ká gun le le, augun taj de."

Itná kah, Lomas ríshi ek chele ko buláke kahá, "Tum Rájá Paríkshit ko jáke jatádo, jo tumheṅ Shringí ríshi ne saráp diyá hai; bhalá, log to dosh dehínge, par wah sun, sáwadhán to ho." Itná bachan gurú ká mán, chelá chalá chalá wahán áyá, jahán Rájá baiṭhá soch kartá thá; átehí kahá, "Maháráj! tumheṅ, Shringí ríshi ne yah shráp diyá hai, ki satweṅ din takshak ḍasegá, ab tum apná káraj karo, jis se karm kí phánsí se chhuṭo." Suntehí, Rájá prasannatá se khaṛá ho, háth joṛ kahne lagá, ki, "Mujh par ríshi ne baṛí kripá kí, jo shráp diyá, kyoṅki maiṅ máyá moh ke apár soch ságar meṅ paṛá thá, so nikál báhar kiyá." Jab muni ká shishy bidá huá, tab Rájá ne áp to bairág liyá, aur Janmejay ko buláy Ráj-páṭ dekar, kahá, "Beṭá! gai Bráhman kí rakshá kíjo, aur prajá ko sukh díjo." Itní kah, áye ranwás, dekhí nárí sabí udás, Rájá ko dekhtehí, rániyoṅ páoṅ par gir, ro ro kahne lagín," "Maháráj! tumhárá biyog ham ablá na sah sakengé, is se tumháre sáth jí den, to bhalá." Rájá bole, "Suno, strí ko uchit hai, jismeṅ apne pati ká dharm rahe so kare, uttam káj meṅ bádhá ná dále."

Itná kah, dhan, jan, kuṭumb aur ráj kí máyá taj, nirmohí ho, apná jog sádhne ko, Gangá ke tír par já baiṭhá; isko jisne suná, wah háy háy kar, pachhtáy pachhtáy, bin roye na rahá, aur yah samáchár jab muniyon ne suná, ki Rájá Paríkshit, Shringí ríshi ko shráp se marne ko, Gangá tír par á baiṭhá hai, tab Byás, Bashishṭh, Bhardwáj, Kályáyan, Paráshar, Nárad, Bishwámitr, Basdew, Jamadagni ádi aṭṭhásí sahsr ríshi áye, aur ásan bichháye, pánt pánt baiṭh gaye, apne apne shástr bichár bichár, anek anek,

bhánti ke dharm Rájá ko sunáno lago, ki itno men Rájá kí shraddhá dekh, pothí kánkh men liye, digambar bhesh, Shrí Shukdeb Jí bhí án pahuṅche, un ko dekhtohí, jitne muni the, sab ke sab uṭh khaṛe hue, aur Rájá Paríkshit bhí háth bándh, khaṛá ho, bintí kar, kahne lagá, "Kripánidhán! mujh par baṛí dayá kí, jo is samain áp ne morí sudh lí." Itní bát kahí, tab Shukdeb muni bhí baiṭhe, to Rájá rishiyoṅ se kahne lagá, ki, "Mahárájoṅ, Shukdeb Jí Byás Jí ke to beṭe, aur Paráshar Jí ke pote, tin ko dekh, tum baṛe baṛe munísh ho ke uṭhe, so to uchit nahín, iská káran kaho, jo mere man ká sandeh jáy." Tab Paráshar muni bole, "Rájá! jitne ham baṛe baṛe ríshi haiṅ, par gyán meṅ Shuk se chhoṭe hí haiṅ, is liye sab ne Shuk ka ádar mán kiyá, kisí ne is ás par, ki, ye Táran-taṛan hai; kyoṅki jab se janam liyá hai, tabhí se udásí ho, banbás karte hain; aur Rájá teré bhí koí baṛá puny udai huá, jo Shukdeb Jí áye, ye sab dharmoṅ se, uttam dharm kahenge, jisse tú janam maran se chhuṭ, bhav ságar pár hogá." Yah bachan sun, Rájá Paríkshit ne, Shrí Shukdeb Jí ko dandwat kar, púchhá, "Maháráj! mujhe dharm samjháy ke kaho, kis rít se karm ke phande se chhúṭúngá, sát din meṅ kyá karúngá, adharm hai apár, kaise bhav ságar húngá pár?"

Shrí Shukdeb Jí bole, "Rájá, tú thore din mat samajh, mukti to hotí hai ekhí ghaṛí ke dhyán meṅ; jaise Shashṭáṅgul Rájá ko, Nárad muni ne gyán batáyá thá, aur usne dohí ghaṛí men mukti páí thí; tumhoṅ to sát din bahut haiṅ, jo ek chitt ho karo dhyán, to sab samjhoge apne hí gyán se, ki kyá hai deh, kis ká hai bás, kaun kartá hai is meṅ prakásh." Yah sun, Rájá ne harash ke púchhá, "Maháráj! sab dharmoṅ se, uttam dharm kaun sá hai, so kripá kar kaho?" tab Shukdeb Jí bole, "Rájá! jaise sab dharmoṅ

meṅ Baishnab dharm baṛá hai, taise Puránoṅ meṅ Shrí Bhágavat, jaháṅ Hari-bhakt yah kathá sunáweṅ haiṅ, taháṅ hín sab tírath aur dharm áweṅ haiṅ: jitne haiṅ Purán, par mahín haiṅ koi Bhágavat ke samán, is káran maiṅ tujhe bárah skandh mahá Purán sunátá húṅ, jo Byás muni ne mujhe paṛháyá hai, tú shraddhá samet ánand se chit de sun." Tab to Rájá Paríkshit saprem sunne lage, aur Shukdeb Jí nem se sunáne.

Nau skandh kathá jab muni ne sunáí, Rájá ne kahá, "Díndayál! ab dayá kar Shrí Krishan áwatár kí kathá kahiye; kyoṅki hamáre saháyak aur kulpúj wehi haiṅ." Shukdeb Jí bole, "Rájá! tum ne mujhe baṛá sukh diyá jo yah prasang púchhá; suno, maiṅ prasanna ho, kahtá húṅ. Jadukul meṅ pahle Bhajmán nám Rájá thá, tin ke putr Prathikú, Prathikú ke Bidúrath, winke Súrsen, jinhoṅ ne nau khand prithwí jítke jash páyá, unkí strí ká nám Marikyá, wiske dash laṛke, aur páṅch laṛkiyáṅ, tin meṅ baṛe putr Basudeb, jinkí strí ke áthweṅ garbh meṅ, Krishan Chandr Jí ne janam liyá. Jab Basudeb Jí upje the, tab dewtáoṅ ne surpur men ánand ke bájan bajáye the; aur Súrsen kí páṅch putriyoṅ meṅ, sab se baṛí Kuntí thí, jo Paṅḍu ko byáhí, jis kí kathá Mahábhárat meṅ gáí hai, aur Basudeb Jí pahle to Rohan naresh kí beṭí Rohaní ko byáh láye, tis píchhe satrah. Jab aṭhárah paṭráni huíṅ, tab Mathurá meṅ Kans kí bahan Dewakí ko byáhá, taháṅ ákáshbání bhaí, ki is laṛkí ke áṭhweṅ garbh meṅ, Kans ká kál upjegá. Yah sun, Kans ne bahan bahaneú ko, ek ghar meṅ múnd diyá, aur Shrí Krishan ne waháṅhíṅ janam liyá." Itní kathá suntehí, Rájá Paríkshit bole, "Maháráj! kaise janam Kans ne liyá, kisne wiso mahá baṛ diyá, aur kaun ríti se Krishan upje áy, phir kis bidhi se Gokúl pahuṅche jáy? yah tum mujhe kaho samjháy."

Shrí Shukdeb Jí bole, "Mathurápurí ká Ahúk nám Rájá, ṭinke do beṭe, ek ká nám Dowak, dúsrá Ugarsen. Kitne ek din píchhe, Ugarsen hí wahán ká Rájá huá, jiskí ek hí Ráni, wiská nám Pawanrekhá, so ati súndarí aur patibratá thí, áṭhoṅ pahar swámí kí ágyáhí men rahe. Ek din kapṛoṅ se bhaí, to pati kí ágyá le, sakhí sahelí ko sáth kar, rath meṅ chaṛh, ban meṅ khelne ko gaí, wahán ghane ghane brikshoṅ meṅ, bháṅti bháṅti ke phúl phúle hue, sugandh saní mand mand, ṭhaṇḍí ṭhaṇḍí pawan bah rahí, kokil, kapot, kír, mor, míṭhí míṭhí manbháwan boliyoṅ bol rahe, aur ek or, parbat ke níche, Jamuná nyárí lahare le rahí thí, ki Ráni is samaiṅ ko dekh, rath se utar kar chalí, to achának ek or akelí bhúl ke já niklí; wahán Drúmalik, nám rákshas, bhí sanjog sé á pahuṅchá, wah iske jowan aur rúp kí chhabi ko dekh, chhak rahá, aur man meṅ kahne lagá, ki is se bhog kiyá cháhiye. Yah ṭhán, turant Rájá Ugarsen ká swarúp ban, Ráni ke soṅhíṅ já, bolá, "Tú mujhse mil," Ráni bolí, "Maháráj! din ko ká mkeli karní jog nahíṅ, kyoṅki ismeṅ shíl aur dharm játá hai, kyá tum nahíṅ jánte jo aisí kumati bichárí hai."

Jab Pawanrekhá ne is bháṅtí kahá, tad to Drúmalik ne Ráni ko, háth pakaṛ, khaiṅch liyá, aur jo man múná so kiyá. Is chhal se bhog karke, jaisá thá taisá hí ban gayá, tab to Ráni ati dukh páy, pachhtáy kar bolí, "Are adharmí, pápí chaṇḍál! tú ne yah kyá andher kiyá, jo merá sat kho diyá, dhikkár hai tere mátá pitá aur guru ko, jisne tujhe aisí buddhi dí, tujh sá pút janme se terí má bánjh kyoṅ na huí, are dushṭ! jo nar deh pákar, kisí ká sat bhang karte haiṅ, so janam janam narak meṅ paṛte haiṅ." Drúmalik bolá, "Ráni! tú shráp mat de mujhe, maiṅ ne apne dharm ká phal diyá hai tujhe, terí kokh bandh dekh, mere

man men baṛí chintá thí so gaí, áj se huí garbh kí ásh, laṛká hogá dashweṅ más, aur merí deh ke subháv se, terá putr nau khand prithwí ko jít, ráj karegá, aur Shrí Krishan so laṛegá, merá nám pratham Kálnem thá, tab Wishnú se juddh kiyá thá, ab janam le áyá to Drúmalik nám kaháyá, tujh ko putr de chalá, tú apne man meṅ kisí bát kí chintá mat kare." Itní bát kah, jab Kalnem chalá gayá, tab Ráni ko bhí kuchh soch samajh kar dhíraj bhayá.

Itne meṅ sab sakhí sahelí án milíṅ, Ráni ká singár bigṛá dekh, ek sahelí bol uṭhí "Itní ber tumheṅ kahán lagí, aur yah kyá gati huí?" Pawanrekhá ne kahá, "Suno sahelí! tum ne is ban meṅ taji akelí, ek bandar áyá wisne mujhe adhik satáyá, tis ke ḍar se main abtak thar-thar kámptí húṅ," Yah bát sunkar, to sab kí sab ghabráíṅ, aur Ráni ko jhaṭ rath par chaṛhá, ghar láíṅ. Jab dash mahíne púje, tab púre dinoṅ laṛká huá, tis samaiṅ ek baṛí ándhí chalí, ki jiske máre lagí dhartí ḍolne, andherá aisá huá, jo din kí rát ho gaí, aur lage táre ṭúṭ ṭúṭ girne, bádal garajne aur bijlí kaṛakne.

Aisí mágh sudí, teras brihaspati bár ko, Kans ne janam liyá, tab Rájá Ugarsen ne praṣanna ho, sáre nagar ke mangalá-mukhiyoṅ ko buláy, mangaláchár karwáye, aur sab Bráhman, Panḍit, Jotishiyoṅ ko bhí ati mán sanmán so bulwá bhejá, we áye, Rájá ne baṛí áwbhakti se ásan de de baiṭháye; tab Jotishiyoṅ ne lagan sádh, muhúrtt bichár kar kahá, "Prithínáth! yah laṛká Kans nám, tumháro bansh meṅ upjá, so ati balwant ho, rákshasoṅ ko le, ráj karegá, aur dewtá aur Hari-bhaktoṅ ko dukh de, áp ká Ráj le, nidán Hari ke háth maregá."

Itní kathá kah, Shukdeb muni ne Rájá Paríkshit se kahá, "Rájá! ab maiṅ Ugarsen ká bhái Dewak kí kathá

kahtá hún, ki uske chár beṭe the, aur chhah beṭiyán, so chhaoṅ Basudeb ko byáh díṅ, sátwíṅ Dewakí huí, jiske hone se dewtáoṅ ko prasannatá bhaí, aur Ugarsen ko bhí dash putr, par sab se Kans hí baṛá thá. Jab se jamná, tab se yah upádh karne lagá, ki nagar meṅ jáy, chhoṭe chhoṭe laṛkoṅ ko pakaṛ pakaṛ láwe, aur paháṛ ko khoh meṅ múnd múnd, már már ḍále; to jo baṛe hoṅay tinke chhátí pai chaṛh, galá ghoṅṭ, jí nikále; is dukh se koí kahíṅ na nikalne páwe, sab koí apne apne laṛke ko chhipáweṅ, prajá kahe "Dushṭ yah Kans, Ugarson ká nahíṅ hai bansh, koí mahá pápí janam lo áyá hai, jisne sáre nagar ko satáyá hai." Yah bát sun, Ugarsen ne wise bulákar bahut sá samjháyá, par is ká kahná wisko jí meṅ kuchh bhí na áyá, tab dukh páy, pachhtáy ko kahne lagá, "Ki aise pút hone se maiṅ apút kyoṅ na huá."

Kahte haiṅ, jís samaiṅ ghar meṅ kapút átá hai, tisí samaiṅ jash aur dharm játá hai.' Jab Kans áṭh baras ká bhayá, tab Magadh desh par chaṛh gayá, wahán ká Rájá Jarásindhu, baṛá jodhá thá, tis sé mil, isne malljuddh kiyá, jo usne Kans ká bal lakh liyá, tab hár mán apní do beṭiyoṅ byáh díṅ, yah le, Mathurá meṅ áyá, aur Ugarson se bair baṛháyá. Ek din kop kar, apne pitá se bolá, ki, "Tum Rám nám kahná chhoṛ do, aur Mahádew ká jap karo." Wisne kahá "Mere to kartá dukhartá woí haiṅ, jo wisko hí na bhajúngá, to adharmí ho, kaise bhaw ságar pár húngá." Yah sun, Kans ne khuṅsá, báp ko pakaṛ kar, sárá Ráj le liyá, aur nagar meṅ yoṅ ḍonḍí pherdí, ki koí jag, dán, dharm, tap, aur Rám ká nám karne na páwe, aisá adharm baṛhá, ki gai, Bráhman, Hari ko bhakt, dukh páne lage, aur dhartí ati bojhoṅ bharne. Jab Kans sab Rájáoṅ ká ráj le chuká, tab ek din apná dal le, Rájá Indra

par charh chalá, tahán mantrí ne kahá, "Maháráj! Indrasan bin tap kiye nahiṅ miltá, áp bal ká garb na kariye dekho garb ne Ráwan Kunbhkaran ko kaisá kho diyá, ki jinke kul meṅ ek bhí na rahá."

Itní kathá kah, Shukdeb Jí Rájá, Parkíshit se kahne lage, ki "Rájá! jad prithwí par atí adharm hone lagá, tad dukh páy, ghabráy, gáy ká rúp ban, rámbhtí dev lok meṅ gaí, aur Indra ki sabhá meṅ já, sir jhukáy, usne apní sab pír kahí, ki, "Maháráj! sansár meṅ asur ati páp karne lage, tinke ḍar se dharm to uṭh gayá, aur mujhe ágyá ho, to narpur chhoṛ, rasátal ko jáúṅ." Indra sun, sab dewtáoṅ ko sáth le, Brahmá ke pás gaye, Brahmá sun, sab ko Mahádew ke nikaṭ le gaye, Mahádew bhí sun, sab ko sáth le, wahán gaye jahán kshír samudr meṅ Náráyan so ráhe the, win ko sotá ján, Brahmá, Rudra, Indra, sab dewtáoṅ ko sáth le, khaṛe ho, háth joṛ, bintí kar, devstuti karne lage, "Maháráj ádhiráj! ápkí mahimá kaun kah sake, machchh rúp ho Ved ḍúbte nikále; kachchh swarúp ban, píṭh par giri dháran kiyá; baráh ban, bhúmi ko dánt pai rakhliyá; báwan ho, Rájá Bali ko chhalá; Parasrám autár le, Kshatriyon ko már, prithwí Kashyp muni ko dí; Rámáwatár liyá, tab mahá dusht Ráwan ko badh kiyá; aur jab jab daity tumháre bhaktoṅ ko dukh dete haiṅ, tab tab áp winkí rakshá karte haiṅ; Náth! ab Kans ke satáne se prithwí ati byákul ho, pukár kartí hai, wiskí beg sudh líje, asuroṅ ko már, sádhoṅ ko sukh díje."

Aise gun gáy dewtáoṅ ne kahá, tab ákáshbání huí so Brahmá dewtaoṅ ko samjháne lage, "Yah jo báuí bhaí so tumhe ágyá dí hai, kí tum sab dewí dewtá Brajmanḍal jáy, Mathurá nagarí meṅ janam lo, píchhe chár swarúp dhar, Hari bhí autár lenge, Basudeb ke ghar. Dewakí kí kokh

meṅ, aur bál lílá kar Nand Jashodá ko sukh dongo;" is rítí se Brahmá ne jab bujhá ko kahá, tab to sur, muni, kinnar, aur gandharbb, sab apní apní striyoṅ samet, janam le le Brajmaṇḍal meṅ áye, Jadubanshí aur gop kaháye, aur jo chároṅ Ved kí rícháyen thín, so Brahmá se kahne gaíṅ, ki, "Ham bhí gopí ho, Braj moṅ autár le, Basudeb kí sewá karoṅ." Itní kah wo bhí Braj meṅ áíṅ, aur gopí kahláíṅ, jab sab dewtá Mathurápurí meṅ á chuke, tab kshír samudr moṅ Hari bichár karne lage, ki, "Pahle to Lakshman hoṅay Balrám, píchhe Basudeb ho merá nám, Bharat, Pradwaman, Shatrughan, Aniruddh, aur Sítá Rukminí ká autár len." Iti.

2. ADHYÁY—*dúsrí.*

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá, "He Maháráj! Kans to ísí anítí se Mathurá meṅ Ráj karne lagá aur Ugarsen dukh bharne, Dewak jo Kans ká cháchá thá, wískí kanyá Dewakí jab byáhan jog huí, tab winne já Kans se kahá, ki, "Yah laṛki kisko déṅ?" Wah bola, "Súrsen ko putr Basudeb ko díjiye," itní bát sunte hí, Dewak ne ek Bráhman ko buláy shubh laṅgan ṭhahráy, Súrsen ke ghar ṭíká bhej diyá, tab to Súrsen bhí baṛí dhúm dhám se barát banáy, sab desh deśh ko naresh sáth le, Mathurá meṅ Basudeb ke byáhan áye.

Barát nagar ke nikaṭ áí sun, Ugarsen, Dewak aur Kans apná dal sáth le, áge baṛh, nagar meṅ le gaye, ati ádar mán se agauní kar janbásá diyá, khiláy piláy, sab baríitiyoṅ ko manḍhe ke níche le já baiṭháyá, aur Ved kí bidhí se Kans ne Basudeb kí kanyá dán diyá. Tiske jautuk meṅ pandrah sahsr ghoṛe, chár sahsr háthí, aṭhárah

sai rath, dás dásíanek de, kanchan ke thál, bastr, ábhúshan, ratan se jaṭit bhar bhar, anginat diye, aur sab barátiyoṅ ko bhí alankár samet, báge pahráy, sab mil pahuṅcháwan chale. Taháṅ ákáshbáni huí, ki, "Are Kans, jise tú pahuṅcháwne chalá hai, tís ká áṭhwáṅ laṛká terá kál upjegá, wiske háth terí mích hai."

Yah sunte hí Kans ḍarkar káṅp uṭhá aur krodh kar, Dewakí ke jhonṭe pakaṛ, rath se níche khaiṅch láyá, khaṛg háth meṅ le, dáṅt pís pís lagá kahne, ki, "Jis peṛ ko jaṛ hí se ukháṛiye, tís meṅ phúl phal káheko lagegá, ab ísí ko márúṅ to nirbhay ráj karúṅ." Yah dekh sun, Basudeb maṅ meṅ kahne lage, "Is múrakh ne diyá santáp, jántá nahíṅ hai puny aur páp, jo maiṅ ab krodh kartá húṅ, to káj bigṛegá, tís se is samaiṅ kshamá karní jog hai."

Yah soch samajh, Basudeb Kans ke soṅhíṅ já, háth joṛ, bintí kar, kahne lage, ki, "Suno Prithwínáth! tum sá balí sansár meṅ koí nahíṅ aur sab tumháre chháṅh tale baste haiṅ, aise shúr ho, strí par shastr karo! yah atí anuchit hai, aur bahan ke márne se mahá páp hotá hai, tís par bhi manush adharm tau kare, jo jáno ki maiṅ kabhí na marúṅgá, is sansár ká to yahí ríti hai, idhar janmá udhar mará, karoṛ jatan se páp punya kar, koí is deh ko pokho, par yah kabhí apní na hoyegí, aur dhan, jowan, ráj, bhí na áwegá káj, is se merá kahá mán líje, aur apní ablá adhín bahan ko chhoṛ díje." Itná sun, wah apná kál ján, ghabrákar aur bhí jhunjhuláyá, tab Basudeb sochne lage, ki, "Yah pápí to asur buddhi liye, apne haṭh kí ṭek par hai, jis meṅ is ke háth se yah bache, so upáy kiyá cháhiye." Aise bichár man meṅ kahne lage, "Ab to is se yoṅ kah, Déwakí ko bacháúṅ, ki jo putr mere hogá so tumheṅ dúngá, píchhe kisne dekhí hai, laṛká hí na hoye, kai yahí dusht

mare, yah ausar to ṭale, pher samjhí jáyegí." Is bhánti man meṅ ṭhán, Basudeb ne Kans se kahá, "Maháráj! tumhárí mrityu is ke putr ke háth na hoyegí, kyoṅkí maiṅ ne ek bát ṭhahráí hai, ki Dewakí ke jitne laṛke hongé, titne maiṅ tumheṅ lá dúngá, yah bachan maiṅ ne tumko diyá." Aisí bát jab Basudeb ne kahi, tab samajhke Kans ne mán lí, aur Dewakí ko chhoṛ kahne lagá, "He Basudeb! tum ne achchhá bichár kiyá jo aise bhárí páp se mujhe bacháliyá." Itná kah bidá dí, we apne ghar gaye. Kitne ek din Mathurá meṅ rahte bhaye, jab pahlá putr Dewakí ke huá, tab Basudeb le Kans pai gaye, aur rotá huá laṛká áge dhar diyá, dekhte hí Kans ne kahá, "Basudeb! tum baṛe satbádí ho, maiṅ ne so áj jáná, kyauṅki tumne mujh se kapaṭ na kiyá, nirmohí ho, apná putr lá diyá, is se ḍar nahíṅ hai kuchh mujhe, yah bálak maiṅ ne diyá tujhe."

Itná sun bálak le, daṇḍwat kar, Basudeb Jí to apne ghar áye, aur wisí samaiṅ Nárad muni jí ne jáy, Kans se kahá, "Rájá! tum ne yah kyá kiyá, jo bálak ulṭá pher diyá? kyá tum nahíṅ jánte ki Basudeb kí sewá karne ko, sab dewtáoṅ ne Braj meṅ áy janam liyá hai, aur Dewakí ke áṭhweṅ garbh meṅ Shrí Krishan, janam le, sab rákshasoṅ ko már, bhúmi ká bhár utáronge," Itná kah, Nárad muni ne áṭh lakíreṅ khainch ginwáí; jab áṭhhi áṭh gintí meṅ áíṅ, tab ḍarkar, Kans ne laṛke samet Basudeb Jí ko bulá bhejá. Nárad muni to yoṅ samjháy bhujháy chale gaye, aur Kans ne Basudeb se bálak le, már ḍálá. Aise jab putr hoye, tab Basudeb le áwe, aur Kans már ḍále. Isí ríti se chhah bálak máre, tab sátweṅ garbh meṅ shesh rúp ho Shrí Bhagwán, tinhoṅ ne á, bás liyá." Yah kathá sun, Rájá Paríkshit ne Shukdeb muni se púchhá, "Maháráj! Nárad muni jí ne jo adhik páp karwáyá, tis ká bhaurá samjhá-

kar kaho, jis se mere man ká sandeh jáy." Shrí Shukdeb Jí bole "Rájà ! Nárad Jí no to achchhá bichárá ki, yah adhik adhik páp kare, to Shrí Bhagwán turant hí pragaṭ howe." Iti.

3. ADHYÁY,—*tísri.*

Pher Shukdeb Jí Rájá Paríkshit se kahne lage, ki, "Rájá! jaise garbh meṅ áye Hari, aur Brahmá ádik ne garbh stuti karí, aur Dewí jis bháṅti Baldew Jí ko Gokul le gaí, tisí rítí se kathá kahtá húṅ. Ek din Rájá Kans apní sabhá men á baiṭhá, aur jitne daity uske the, winko bulákar kahá, "Suno, sab dewtá prithí meṅ janam le áye haiṅ tinhoṅ meṅ Krishan bhí autár legá, yah bhed mujh se Nárad muni samjháyke kah gaye haiṅ, is se ab uchit yahí hai, ki tum jákar sab Jadubanshiyon ká aisá násh karo, jo ek bhí jítá na bache."

Yah ágyá pá sab daṇḍwat kar chale, nagar meṅ á, ḍhúṅṛh ḍhúṅṛh, pakaṛ pakaṛ lage bándhne, kháte píte, khaṛe baiṭhe, sote jágte, chalte phirte, jise páyá tise na chhoṛá, gher ke ek ṭhaur láye aur jalá jalá, ḍabo ḍabo, paṭak paṭak, dukh ḍe de, sab kō már ḍálá. Isí ríti se chhoṭe baṛe bhayáwne, bháṅti bháṅti ke bhesh banáye, nagar nagar, gáṅw gáṅw, galí galí, ghar ghar, khoj khoj, lage márne, aur Jadubanshí dukh páy páy, desh chhoṛ chhoṛ, jí le le bhágne.

Wisí samaiṅ Basudeb ki jo aur striyáṅ thíṅ, so bhí Rohaní samet, Mathurá se Gokul meṅ áíṅ jaháṅ Basudeb Jí ke param mitr Nand Jí rahte the, winhoṅ ne ati hit se áshá bharosá de rakkhá, we ánand se rahne lagíṅ. Jab Kans dewtáoṅ ko yoṅ satáne, aur ati páp karne lagá, tab Wishnu ne apní áṅkho se ek Máyá upjáí, so háth bándh

sanmukh áí; wisse kahá "Tú abhí sansár meṅ já, autár le Mathurá purí ke bích, jaháṅ dushṭ Kans mere bhaktoṅ ko dukh detá hai, aur Kashyp, Aditi, jo Basudeb Dewakí hạ, Braj meṅ gaye haiṅ, tinko múnd rakkhá hai. Chhah bálak to winke Kans ne már ḍále, ab sátwen garbh meṅ Lakshman Jí haiṅ, unko Dewakí kí kokh se nikál, Gokul meṅ le jákar is rítí se Rohaní ke peṭ meṅ rakh díjo, ki koí dushṭ na jáne, aur sab waháṅ ke log terá jash bakháne"

Is bháṅti Máyá ko samjhá, Shrí Náráyan bole, kí, "Tú to pahle jákar yah káj karke, Nand ke ghar meṅ janam le, píchhe Basudeb ke yaháṅ autár le, maiṅ bhí Nand ko ghar átá húṅ." Itná sunte hí Máyá jhaṭ Mathurá meṅ áí, aur mohiní ká rúp ban, Basudeb ke geh meṅ paiṭh gaí.

Is ríti se sáwan sudí, chaudas budhbár ko, Baldew Jí ne Gokul meṅ janam liyá, aur Máyá ne Basudeb Dewakí ko já sapná diyá, ki "Maiṅ ne tumhárá puṭr garbh se lejáy, Rohaní ko diyá hai, so kisí bát kí chintá mat kíjo." Sunte hí Basudeb Dewakí jág paṛe, aur ápás meṅ kahne lage, ki "Yah to Bhagwán ne bhalá kiyá, par Kans ko isí samaiṅ jatáyá cháhiye, nahíṅ to kyá jániye píchhe kyá dukh de." Yon soch samajh, rakhwáloṅ se bujhákar, kahá, winhoṅ ne Kans ko já sunáyá, ki "Maháráj! Dewakí ká garbh adhúrá gayá, bálak kuchhí na púrá bhayá." Sunte hí Kans ghabrákar bolá, ki "Tum ab kí ber chaukasí kariyo, kyauṅki mujhe áthweṅí garbh ká ḍar hai, jo ákáshbání kah gaí hai."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí bole, "He Rájá! Baldew Jí to yoṅ pragaṭe, aur jab Shrí Krishan Dewakí ke garbh meṅ áye, tabhí Máyá ne já, Nand kí nárí Jashodá ke peṭ meṅ bás liyá donon ádhán se thín, ke ek parb meṅ Dewakí Jamuná naháne gaí, waháṅ sanjog se Jashodá bhí ván milí, to ápas meṅ dukh kí charchá chalí, nidán Jashodá ne

Dewakí ko bachan de kahá, ki "Terá báłak maiṅ rakkhúṅgí, apná tujhe dúṅgí." Aise bachan de, yah apne ghar áí, aur wah apne: áge jad Kans ne jáná ki Dewakí ká áṭhwáṅ garbh rahá, tad já Basudeb ká ghar gherá, chároṅ or daityoṅ kí chaukí baiṭhá dí, aur Basudeb ko bulákar kahá ki "Ab tum mujh se kapaṭ mat kíjo, apná laṛká lá díjo, tab maiṅ ne tumhárá hí kahná mán liyá thá."

Aise kah, Basudeb Dewakí ko beṛí aur hathkaṛí pahiráy ek koṭhe meṅ múndkar, tále par tále de, nij mandir meṅ á, máre ḍar ke upás kar, so rahá, phir bhor hote hí wahíṅ gayá jahán Basudeb Dewakí the, garbh ká prakásh dekh, kahne lagá, ki, "Isí jamguphá meṅ merá kál hai, már to ḍálúṅ par apjash se ḍartá húṅ, kyauṅki ati balwan ho, strí ko hanná jog nahíṅ, bhalá iske putr hí ko márúngá." Yoṅ kah, báhar á, gaj, sinh, swán, aur apne baṛe baṛe jodhá wahán chaukí ko rakkhe, aur áp bhí nit chaukasí kar áwe, par ek pal bhí kal na páwe, jahán dekhe tahán áṭh pahar chaunsaṭh ghaṛí Krishan rúp-kál hí drishṭi áwe, tiske bhay se bhábit ho, rát din chintá meṅ gaṅwáwe.

Idhar Kans kí to yah dashá thí, udhar Basudeb aur Dewakí púre dinoṅ mahá kashṭ meṅ, Shrí Krishan hí ko manáte the, kí is bích Bhagwán no á, winhe swapn diyá, aur itná kah winke man ká soch dúr kiyá, "Jo ham beg hí janam le tumhárí chintá meṭte haiṅ, tum ab mat pachhtáo." Yah, sun, Basudeb Dewakí jág paṛe, to itne meṅ Brahmá Rudra, Indrádi, sab dewtá apne bimán adhar meṅ chhoṛ, alkh rúp ban, Basudeb ke geh meṅ áye, aur háth joṛ Bed gáy gáy, garbh stuti karne lage. Tis samaiṅ winko to kisí ne na dekhá par Bed kí dhuni sab ne suní. Yah achraj dekh, sab rakhwále achambe rahe, aur Basudeb Dewakí ko nihchai huá, ki Bhagwán beg hi hamárí pír harenge." Iti.

4. ADHYÁY—*chauthí.*

Shrí Shukdeb Jí bole, "Rájá! jis samaiṅ Shrí Krishan Chand janam lene lage, tis kál sab hí ke jí meṅ aisá ánand upjá, ki dukh nám ko bhí na rahá, harash se lage ban upban hare ho ho phúlne phalne; nadí, nále, sarobar bharne; tin par bháṅti bháṅti ke pañchhi kaloleṅ karne; aur nagar nagar, gáṅw gáṅw, ghar ghar, mangaláchár hone; Bráhman jagya rachne, dason disá ke digpál harashne, bádal Brajmaṇḍal par phirne, dewtá apne apne bimánoṅ meṅ baiṭhe ákásh se phúl barasáwne, bidyádhar, gandharb, cháran, ḍhol, damáme, bher, bajáy bajáy gun gáne, aur ek or Urbasí ádi sab apsará nách rahí thíṅ, ki aise sámaiṅ bhádoṅ badí, ashṭmí Budhbár, Rohaní Nakshatr meṅ, ádhí rát Shrí Krishan ne janam liyá, aur megh baran, chandmukh, kaṅwal-nain ho, pítámbar káchhe, mukuṭ dhare, baijantí mál aur ratan jaṭit ábhúshan pahre, chaturbhuj rúp kiye, shankh, chark, gadá, padm liye, Basudeb Dewakí ko darshan diyá; dekhte hí achambhe ho, win donoṅ ne gyán se bichárá to ádi purush ko jáná, tab háth joṛ, bintí kar, kahá, "Hamáre baṛe bhág jo áp ne darshan diyá, aur janam maran ká niberá kiyá."

Itná kah, pahlí kathá sab sunáí, jaise jaise Kans ne dukh diyá thá, taháṅ Shrí Krishan Chand bole, "Tum ab kisí bát kí chintá man meṅ mat karo, kyauṅki maiṅ ne tumháro dukh ke dúr karne hí ko autár liyá hai: par is samaiṅ mujhe Gokul pahuṅchá do, aur isí biriyoṅ, Jashodá ko laṛkí huí hai, so Kans ko lá do, phir kitne ek dibas píchhe, Kans ko már, áu milúngá, tum apne man meṅ dhír dharo." Aise Basudeb Dewakí ko samjháy, Shrí Krishan, bálak ban, rone lage, aur apní máyá phailá

dí, tab to Basudêb Dewakí ká gyán chalá gayá, aur jáná ki hamáre putr bhayá, yah samajh, dash sahsr gáy man men sankalap kar, larke ko god men uṭhá, chhátí se lagá liyá, ûská munh dekh dekh, donoṅ lambí sánsen bhar bhar, ápas meṅ lage kahne, "Jo kisí ríti se is larke ko bhagá díje, to Kans pápí ke háth se bache." Tab Dewakí bolí, ki, "Tumháre mitr Nand, Gokul men haiṅ, taháṅ Rohaní gaí hai, so is bálak ko wáháṅ le jáo." Yoṅ sun, Basudeb akulákar kahne lage, ki, "Is kaṭhin bandhan se chhuṭh kaise lejáúṅ." Joṅ itní bát kahí, to sab beṛí hathkaṛí khul paṛí, chároṅ or ke kiwáṛ ughaṛ gaye, paharue achet nínd bas bhayeṅ, tab to Basudeb Jí ne Shrí Krishan ko súp meṅ rakh, sir par dhar liyá, aur jhaṭ paṭ hí Gokul ko prasthán kiyá.

Nadí ke tír á khaṛe ho, Basudeb bichárne lage, ki "Píchho to sinh boltá hai, aur áge aṅháh Jamuná bah rahí, hai, ab kyá karúṅ." Aise kah, Bhagwán ká dhyán dhar, Jamuná meṅ paiṭhe, joṅ joṅ áge játe the, toṅ toṅ nadí baṛhtí thí, jab nák tak pání áyá, tab to ye nipaṭ ghabráye. Inko byákul ján, Shrí Krishan ne apná pánw baṛháy, húṅkár diyá, charan chhúte hí, Jamuná tháh huí, Basudeb pár ho, Nand kí paur par já pahunche, wahán kiwáṛ khule páye, bhítar dhas ke dekheṅ to sab sóe paṛe hain. Dewí ne aisí mohaní ḍálí, ki Jashodá kí laṛki ke hóne ki bhí sudh na thí, Basudeb Jí ne Krishan ko to Jashodá ke ḍhig sulá diyá, aur kanyá ko le, jhaṭ apná panth liyá. Nadí tír phir áye tahán, baiṭhí sochti thí Dewakí jaháṅ, kanyá de, waháṅ kí kushal kahí, sunte hí Dewakí prasanna ho, bolí, "He swámí! hameṅ Kans ab már ḍále to bhí kuchh chintá nahíṅ, kyauṅkí is dushṭ ke háth se putr to bachá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí Rájá Paríkshit se kahne lage, ki, "Jab Basudeb laṛkí ko le áye, tab kiwáṛ joṅ

ke ṭoṅ bhiṛ gaye, aur donoṅ ne hathkaṛiyáṅ, beṛiyáṅ pahar líṅ. Kanyá ro uṭhí, rone kí dhun sun, paharue jágo, to apne apne shastar le le, sáwdhán ho, lage tupak chhoṛne, tinká shabd sun, lage háthí chingháṛne, sinh daháṛne, aur kutte bhoṅkne. Tisí samaíṅ andherí rát ke bích baraste meṅ, ek rakhwále ne á, háth joṛ, Kans se kahá, "Maháráj! tumhárá bairí upjá." Yah sun, Kans murchhit ho girá. Iti

5. ADHYÁY—*páṅchwíṅ.*

Bálak ká janam sunte hí, Kans ḍartá, káṅptá, uṭh khaṛá huá, aur khaṛg háth meṅ le, girtá paṛṭá dauṛá, chhúṭe báloṅ, pasíne meṅ ḍúbá, dhukaṛ pukaṛ kartá, ja bahan ke pás pahunchá. Jab wiske háth se laṛki chhín lí, tab wah háth joṛ, bolí, "E maiyá, yah kanyá hai bhánjí terí, ise mat már, yah peṭ poṅchhan hai merí, máre hai bálak, tinká dukh mujhe ati satátá hai, bin káj kanyá ko már, kyauṅ páp baṛhátá hai." Kans bolá, "Jítí laṛkí na dúngá tujhe, jo byáhegá ise, so máregá mujhe." Itná kah, báhar á, joṅhíṅ cháhe ki phiráy kar patthar par paṭko, toṅhín háth se chhuṭ, kanyá ákásh ko gaí, aur pukár ke yah kah gaí, "Are Kans mere paṭakne se kyá huá, terá bairí kahíṅ janam le chuká, ab tú jítá na bachegá."

Yah sun, Kans achhtá pachhtá wahaṅ áyá jahaṅ Basudeb Dewakí the, áte hí winke háth pánw ki hathkaṛí beṛí káṭ, dín aur bintí kar, kahne lagá, ki, "Maiṅ ne baṛá páp kiyá, jo tumháre putr máre, yah kalank kaise chhuṭegá, kis janam men merí gatí hogí? tumháre dewtá jhúṭhe huo, jinhoṅ ne kahá thá, ki Dewakí ke áṭhweṅ garbh meṅ laṛká hogá, so na ho, laṛkí huí, wah bhí háth se chhuṭ, swarg ko gaí, ab dayá kar, merá dosh jí meṅ mat rakkho, kyaunki

karm ká likhá koí meṭ nahín saktá, is sansár meṅ áye se, jíná, marná, sanjog, biyog manush ká nahín chhuṭtá, jo gyání hai, so marná jíná samán hí jánte haiṅ, aur abhimání mitr, shatru kar mánte haiṅ; tum to baṛe sádh, satbádi ho, jo hamáre hetu apne putr le áye."

Aise kah, jab Kans bár bár háth joṛne lagá, tab Basudeb Jí bole, "Maháráj! Tum sach kahte ho, is men tumhárá kuchh dosh nahíṅ, Bidhná ne yahí hamáre karm meṅ likhá tha." Yah sun, Kans prasanna ho, ati hit se Basudeb Dewakí ko apne ghar le áyá, bhojan karwáy, báge pahráy, baṛe ádar bháw se donoṅ ko pher wahíṅ pahuṅcháy diyá, aur mantrí ko buláke kahá, ki, "Dewí kah gaí hai, terá bairí jag meṅ janmá, is se ab dewtáoṅ ko jaháṅ páwo taháṅ máro, kyauṅki winhoṅ ne mujh se jhúṭhí bát kahí thí, ki áṭhweṅ garbh meṅ terá shatru hogá." Mantrí bolá, "Maháráj! winká márná kyá baṛí bát hai, we to janam ke bhikárí haiṅ, jab áp kopiyegá, tadhí we bhág jáenge, winki kyá sámarth hai, jo tumháre sanmukh hoṅ. Brahmá to áṭh pahar gyán dhyán men rahtá hai, Mahádew bháng dhatúrá kháy, Indra ká kuchh tum par na basáy, rahá Náráyan so sangrám nahíṅ jáne, Lakshmí ke sáth rahtá hai sukh máne."

Kans bolá, "Náráyan ko kahán páweṅ, aur kis bidhi jítoṅ? so kaho." Tab mantrí ne kahá, "Maháráj! jo Náráyan ko jíta cháhte ho, to jinke ghar meṅ áṭh pahar hai winká bás, tinhí ká ab karo binás. Bráhman, Baishnab, Jogí, Jatí, Tapasí, Sanyásí, Bairágí ádi, jitne Hari ke bhakt haiṅ, tin meṅ laṛke se lo búṛhe tak, ek bhí jítá na rahai." Yah sun, Kans ne pradhán se kahá, "Tum sab ko já máro;" ágyá pákar, mantrí anek ráksbas sáth le, bidá ho, nagar meṅ já, lagá gau, Bráhman, bálak, aur Hari-bhaktoṅ ko chhal bal kar, ḍhúnḍh ḍhúnḍh márne." Iti.

6. ADHYAÝ—*chhawín.*

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí bole, "Rájá! ek samaiṅ Nand Jashodá ne putr ko líye baṛá tap kiyá, tahán Shrí Náráyan ne áy, baṛ diyá, ki, "Ham tumháre yahán janam le jáyenge. Jab bhádoṅ badí ashṭmí Budhbár kí ádhí rát ke samaiṅ Shrí Krishan áye, tab Jashodá no jágte hí putr ká mukh dekh, Nand ko bulá, ati ánand máná, aur apná jítab suphal jáná, bhor hote hí uṭhke, Nand Jí ne paṇḍit aur jotishiyoṅ ko bulá bhejá, wo apní apní pothín patre le le áye, tin ko ásan do de, ádar mán se baiṭháye. Winhoṅ ne Shástr kí bidhi se sambat, mahíná, tithi, din, nakshatr, jog, karan ṭhahráy, lagan bichár, muhúrt sádh ke kahá, "Maháráj! hamáre Shástr ke bichár meṅ to aisá átá hai, ki yah laṛká dúsrá Bidhátá ho, sab asuroṅ ko már, Braj ká bhár utár, Gopínáth kaháwegá, sárá sansár isí ká jash gáwegá."

Yah sun, Nand Jí ne kanchan ke síngh, rupo ke khur, táṅbe kí píṭh samet, do lákh gau páṭambar uṛháy, sankalap kíṅ, aur anek dán kar, Bráhmanoṅ ko dakshiná de de, asís le le, bidá kiyá. Tab nagar ke sab mangalámukhiyoṅ ko buláyá, we áy áy apná apná gun prakásh karne lage, bajantrí bajáne, nartak náchne, gáyak gáne, ḍháṛhí ḍháṛhin, jash bakhánne, aur jitne Gokul ke gop gwál the, we bhí apní náriyoṅ ke sir par daheṅṛiyáṅ liwáye, bháṅtí bháṅti ke bhesh banáye, náchte gáte Nand ko badhái dene áye, áte hí aisá dadhikádauṅ kiyá, ko sáre Gokul meṅ dahí dahí kar diyá; jab dadhikádauṅ khel chuke, tab Nand Jí ne sab ko khiláy piláy, báge pahráy, tilak kar, pán de, bidá kiyá.

Isí ríti se kaí din tak badhái rahí, is bích Nand Jí se jis jis ne já já, áy áy mángá, so so páyá. Badhái se nichint ho, Nand Jí ne sab gwálon ko buláy ke kahá, "Bháíyoṅ!

tumne suná hai kí Kans bálak pakaṛ mangwátá hai, na jániye koí dushṭ kuchh bát lagá de, is se uchit hai, ki sab míl bheṭ le chaleṅ aur barsaurí de áweṅ." Yah bachan mán, sab apne apne ghar se dúdh, dahí, mákhan aur rupaiye láye, gáṛíṅ meṅ lád lád, Nand ke sáth ho, Gokul se chal Mathurá áye, Kans se bheṭ kar, bheṭ dí, kauṛí kauṛí chukáy, bidá ho, juhár kar, apní báṭ lí.

Joṅhíṅ Jamuná tír pai áye, tonhín samáchár sun, Basudeb Jí á pahuṅcho, Nand Jí se mil, kushal kshem púchh kahne lage, "Tumsá sagá áur mitr hamárá sansár men koí nahín, kyauṅki jab hameṅ bhárí bipat bhaí, tab garbhati Rohaní tumháre yahán bhej dí, wiske laṛká huá, so tumne pál baṛá kiyá, ham tumhárá gun kahán tak bakháneṅ." Itná kah, pher púchhá, "Kaho, Rám Krishan aur Jashodá Rání ánand se hain?" Nand Jí bole, "Ap kí krípá se sab bhale haiṅ, aur hamáre jívan-múl, tumháre Baldew Jí bhí kushal se haiṅ, ki jinke hote, tumháre puny pratáp se hamáre putr huá, par ek tumháreí dukh se ham dukhí hain." Basudeb kahne lage, "Mitr! Bidhátá se kuchh na basáy, karm kí rekh kisí se meṭí na jáy, is se sansár men áy dukh, pír páy, kaun pachhtáy." Aisá gyán janáy ke kahá, "Tum to sab yahán chale áye ho, aur ráksha dhúṇdhte phirte hain, na jániye koí dushṭ jáy Gokul meṅ upádh machówe." Yah sunte hi Nand Jí akulákar, sab ko sáth liye, sochte, Mathurá se Gokul ko chale." Iti.

7. ADHYAY—*sátwíṅ.*

Shrí Shukdeb Jí bole, "Hai Rájá! Kans ká mantrí jo anek ráksha sáth liye mártá phirtá hí thá, ki Kans ne Pútná nám rákshasí ko bulákar kahá, "Tú já, Jadúbanshiyon ke

jitne bálak páve, titno már." Yah sun, wáh prasanna ho, dandwat kar, chalí, to apne jí meṅ kahne lagí, ki "Chhal kar, gopí ban, Gokul ko jáún."

Yah kah, solah singár, bárah ábharan kar, kúch meṅ bish lagáye, mohaní rúp ban, kapaṭ kiye, kaṅwal ká phúl háth meṅ liye, ban ṭhanke, aise chalí ki jaise singár kiye, Lakshmí apne kant pai játí ho. Gokul meṅ pahunch, hanstí haṅstí Nand ke mandir bích gaí. Ise dekh, sab mohit ho, bhúli sí rahíṅ. Yah já, Jashodá ke pás baiṭhí aur kushal púchh, asís dí, ki "Bír! terá Kánha jío koṭ baras." Aise prít baṛháy, laṛke ko Jashodá ke háth se le, god meṅ rakh, jo dúdh piláwne lagí, to Shrí Krishan donoṅ háthoṅ se chúṅchí pakaṛ, muṅh lagáy, lage prán samet pai píne; tab to ati byákul ho, Pútná pukári, "Kaisá Jashodá terá put, mánush nahíṅ, yah hai yamdút; jevrí ján, maiṅ ne sáṅp pakṛá, jo iske háth se bach, jítí jáúngí, to pher Gokul meṅ kabhí na áúngí." Yoṅ kah, bhág gáṅw ko báhar áí, par Krishan ne na chhoṛá, nidán wiská jí liyá. Wah pachháṛ kháy aise girí, jaise ákásh mon bijr gire. Ati shabd sun, Rohaní aur Jashodá rotí píṭtí waṅíṅ aíṅ jaháṅ Pútná do kos meṅ marí paṛí thí, aur winke píchhe sab gáṅw uṭh dháyá, dekheṅ to Krishan wiskí chhátí par chaṛh, dúdh pí rahe haiṅ, jhaṭ uṭháy, mukh chúmb, hride se lagáy, ghar le áíṅ; guniyoṅ ko buláy, jháṛ phúṅk karne lagíṅ, aur Pútná ke pás gopí gwál khaṛe, ápas meṅ kah rahe the, ki, "Bháí! iske girne ká dhamká sun, ham aise ḍare haiṅ, jo chhátí ablak dhaṛaktí hai, na jáuiye bálak kí kyá gati huí hogí."

Itne meṅ Mathurá se Nand Jí áye, to dekhte kyá haiṅ, ki ek rákshasí marí paṛí hai, aur Brajbásiyoṅ kí bhíṛ ghere khaṛí hai; púchhá "Yah upádh kaise huí?" we kahne lage,

"Maháráj! pahle to yah ati sundrí ho, túmháre ghar asís detí gaí, ise dekh, sab Brajnárí bhúl rahíṅ, yah Krishan ko le, dúdh piláne lagí, píchhe ham nahíṅ jánte kyá gati huí." Itná sun Naud Jí bole, "Baṛi kushal bhaí jo balák bachá, aur yah Gokul par na girí, nahíṅ to ek bhí jítá na rahtá, sab iske níche dab marte." Yoṅ kah, Nand Jí to ghar áye, dán puny karne lage, aur gwáloṅ ne pharse, pháwṛe, kudál, kulháṛon se káṭ káṭ, Pútná ko háṛ goṛ to gaṛhe khod khod gáṛ diye, aur más chám ikaṭṭhá kar, phúnk diyá. Wiske jalne se ek aisí sugandh phailí, ki jisne sáre sansár ko sugandh se bhar diyá.

Itní kathá sun, Rájá Paríkshit ne Shukdeb Jí se púchhá, "Maháráj! wah rákshasí mahá mad más khánewálí, wiske sharír se sugandh kaise niklí? so kripa kar kaho." Muni bole, "Rájá! Shri Krishanchand ne dúdh pí, wise mukti dí, is káran sugandh niklí." Iti.

8. ADHYÁY—*áṭhwíṅ.*

Shrí Shukdeb muni bole, "Jab sattáís din ke Hari hue, tab Nand Jí ne sab Bráhman aur Brajbásiyon ko notá bhej diyá. We áye, tinhe ádar mán kar baiṭháyá, áge Bráhmanon ko to bahut sá dán de, bidá kiyá, aur bháíyon ko báge pahráy shaṭ ras bhojan karáne lage. Tis samaiṅ Jashodá Rání parostí thí, Rohaní ṭahal kartí thí, Brajbásí hans haṅs khá rahe the, gopiyáṅ gít gá rahí thíṅ, sab ánand meṅ aise magan the, ki Krishan kí surat kisú ko bhí ná thí, aur Krishan ek bhárí chhakṛe ke níche pálne meṅ achet soto the, ki is meṅ bhúko ho jage, páṅw ke angúṭhe muṅh meṅ de, rone lage, aur hilak hilak chároṅ or dekhne. Wisí ausar uṛtá huá ek rákshas á niklá, Krishan ko akelá dekh, apne man men kahne lagá, ki, "Yah to koí baṛá balí upjá hai, par

áj main is se Pútná ká bair lúngá." "Yoṅ ṭhán sakaṭ meṅ án baiṭhá, tisí se uská nám Sakaṭásur húá. Jab gáṛá chaṛchaṛáy kar hilá, tab Shrí Krishan ne bilakte bilakte, ek aisí lát márí, ki wah mar gayá, aur chhakṛá, ṭúk ṭúk ho girá, to jitne básan dúdh dahí ke the, sab phúṭ chúr húe, aur goras kí nadí sí bah niklí. Gáṛí ke ṭúṭne, aur bhánḍoṅ ke phúṭne ká shabd sun, sab gopí gwál áye, áte hí Jashodá ne Krishan ko uṭháy, muṅh chúmb chátí se lagá liyá. Yah achraj dekh, sab ápas meṅ kahne lage, "Áj Bidhná ne baṛí kushal kí jo bálak bach rahá, aur sakaṭ hí ṭúṭ gayá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb bole, "He Rájá! jab Hari páṅch mahíne ke húe, tab Kans ne Ṭrinávart ko paṭháyá, wah bagulá ho, Gokúl meṅ áyá. Nand Rání Krishan ko god meṅ liye, áṅgan ke bích baiṭhí thí, ki oká ekí Kánha aise bhárí húe, jo Jashodá ne máre bojh ke god se níche utáre. Itne meṅ ek aisí ándhí áí, ki din kí rát ho gaí, aur lage peṛ ukhaṛ ukhaṛ girne, chhappar uṛne. Tab byákul ho, Jashodá jo Shrí Krishan ko uṭháne lagíṅ, par we na uṭhe. Joṅhíṅ winke sharír se inká háth algá húá, tonhíṅ Trinávart ákásh ko le uṛá, aur man meṅ kahne lagá, ki, "Áj ise bin máre ná rahúngá." Wah to Krishan ko liye wáháṅ yah bichár kartá thá, yáháṅ Jashodá Jí ne jab áge na páyá, tab ro ro, Krishan Krishan kar pukárne lagíṅ, winká shabd sun, sab gopí gwál áye, sáth ho ḍhúṅḍhne ko dháye, andhere meṅ aṭkal se ṭaṭol ṭaṭol chalte the, tis par bhí ṭhokreṅ kháy, gir gir paṛte the. Jab Shrí Krishan ne Nand Jashodá samet, sab Brajbásí ati dukhit dekhe, tad Trinávart ko phiráy, áṅgan meṅ lá, shilá par paṭká, ki wiská jí deh se nikal saṭká, ándhí tham gaí, ujálá húá, sab bhúle bhaṭke ghar áye, dekheṅ to

ráksbas áṅgan meṅ mará paṛá hai, Shrí Krishan chhátí par khel rahe haiṅ : áte hí Jashodá ne uṭháy, kanṭh se lagá liyá, aur bahút sá dán Bráhmanoṅ ko diyá. Iti.

9. ADHYÁY—*nauvín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, "He Rájá! ek din Basudeb Jí ne Garg muni ko, (jo baṛe jotishí aur Jadubanshiyoṅ ke purohit the), bulákar kahá, ki, "Tum Gokúl já, Nand Jí ke laṛke ká nám rakh áo, wah tumheṅ buláy gaye haiṅ;" sunte hí Garg muni, prasanna ho, chale, aur Gokúl ke nikaṭ já pahúnche. Tisí samaiṅ kisí ne Nand Jí se á kahá, ki, "Jadubanshiyoṅ ke purohit, Garg Jí muni áte haiṅ." Yah sun, Nand Jí ánand se gwál bál sang kar, bheṭ le, uṭh dháye, aur páṭambar ke páṅvṛe ḍálte, báje gáje se le áye, pújá kar, ásan par baiṭháy, charanámrit le, strí, purush háth jór kahne lage, "Maháráj! baṛe bhág hamáre, jo ápne dayá kar, darshan de, ghar pavitr kiyá; tumháre pritáp se do putr húe haiṅ, ek Rohiní ke, ek hamáre, kirpá kar tinká nám dhariye." Garg muni bole, "Aise nám rakhná uchit nahíṅ, kyaunki jo yah bát phaile, ki, Garg muni Gokúl meṅ laṛkoṅ ke nám dharne gaye haiṅ, aur Kans sun páwe, to wah yahí jánegá, ki Dewakí ke putr ko Basudeb ke mitr ke yaháṅ koí pahúṅcháy áyá hai, isí liye Garg purohit gayá hai, yah samajh, mujhe pakaṛ mangáwegá, aur na jániye tum par bhí kyá upádh láwe; isse tum phailáv kuchh mat karo, chupcháp ghar meṅ nám dharwá lo."

Nand bole, "Garg Jí! tum ne sach kahá." Itná kah, ghar ke bhítar le jáy, baiṭháy; tab Garg muni ne Nand Jí se dónóṅ kí janam tithi, aur samaiṅ púchh, lagan sádh, nám ṭhahráy, kahá, "Suno Nand Jí! Basudeb kí nárí Rohiní ke putr ke to itne nám hoyenge, Sankarshan, Revtíṛaman,

Baldáu, Balrám, Kálindíbhedan, Haldhar aur Balbír. Aur Krishan rúp jo tumhárá laṛká hai, wisko nám to anginat haiṅ, par kisí samain, Basudeb ke yaháṅ janmá, is se Básudeb nám húá, aur mere bichár meṅ átá hai, ki yo dónóṅ bálak tumháre chároṅ jug meṅ jab janmeṅ haiṅ, tab sáth hí janmeṅ haiṅ."

Nand Jí bole, "Inke gun kaho," Garg muni ne uttar diyá, "Ye dúsre bidhátá haiṅ, inkí gati kuchh jání nahíṅ játí, par maiṅ yah jántá húṅ, ki Kans ko már, bhúmi ká bhár utárenge." Aise kah, Garg muni chup chup áte chale gaye, aur Basudeb ko já, sab samáchár kahe.

Age dónóṅ bálak Gokúl meṅ din din baṛhne lage, aur bál-lilá kar kar, Nand Jashodá ko sukh dene; níle píle jhangúle pahne, máthe par chhoṭí chhoṭí laṭúriyáṅ bikhrí húí, táit gaṇḍe bándhe, kaṭhle gale meṅ ḍálo, khiloṅne háthoṅ meṅ liye khelte, áṅgan ke bích ghuṭnoṅ chal chal, gir gir paṛeṅ, aur tótli tótli báteṅ kareṅ. Rohiní aur Jashodá píchhe lagí phireṅ, is liye ki mat kahíṅ laṛke kisí se ḍar, ṭhokar khá gireṅ. Jab chhoṭe chhoṭe bachhroṅ aur bachhiyáoṅ kí púṅchh pakaṛ pakaṛ uṭheṅ, aur gir gir paṛeṅ, tab Jashodá aur Rohiní ati pyár se uṭháy, chháti se lagáy, dúdh piláy, bháṅti bháṅti ke láṛ laṛáven.

Jab Shirí Krishan baṛe bhaye, to ek din gwál bál sáth le, Braj meṅ dadhi mákhan kí chorí ko gaye. Jinheṅ ghar meṅ sote páweṅ, tinkí dharí ḍhakí dahoṅrí uthá láweṅ; jáháṅ chhíṅke par rakkhá dekheṅ, táháṅ píṛí par paṭṛá, paṭṛe pai ulúkhal dhar, sáthi ko khaṛá kaṛ, usko úpar chaṛh, utár leṅ, kuchh kháweṅ luṭáwoṅ aur luṛhay deṅ. Aise gopiyoṅ ke ghar ghar nit chorí kar áweṅ.

Ek din sab ne matá kiyá, aur geh meṅ Mohan ko áne diyá; joṅ ghar bhítar paiṭh, cháheṅ ki mákhan dahí chur-

áweṅ, ton jay pakaṛ kar kahá, "Din dîn áte the nish bhor, ab kahán jáoge mákhan chor." Yon kah, jab sab gopí mil, Kanhaiyá ko liye Jashodá ke pás uláhná dene chalín, tab Shrí Krishan ne aise chhal kiyá, ki wiske laṛke ká háth wise pakṛá diyá, aur áp dauṛke, apne gwál báloṅ ká sang liyá, we chalí chalí Nand Rání ke nikaṭ áy, páoṅ paṛ, bolín, "Jo tum bilag ná máno, to ham kahaiṅ jaisí kuchh upádh Krishan ne ṭhání hai. Jahán kahín dúdh, dahí, mákhan, dhará ḍhaṅká páte haiṅ, tahán se nidhṛak uṭhá láte haiṅ, kuchh kháte haiṅ aur luṭáte haiṅ, jo koí inke mukh men dahí lagá batáwe, wise ulaṭ kar kahte haiṅ, 'Túneín to lagáyá hai.' Is bháṅti nit chorí kar áte the, áj hamne pakaṛ páyá, so tumhen dikháne láí haiṅ." Jashodá bolín, "Bír, tum kiská laṛká pakaṛ láí, kal se to ghar ke báhar bhí nahín niklá merá kuṅwar Kanhái,? aisáhí sach boltí hoúṅ." Yah sun, aur apná hi bálak háth meṅ dekh, we haṅs kar lajáy rahín. Tahán Jashodá Jí ne Krishan ko buláke kahá, "Putr! tum kisú ke yahán mat jáo, jo cháhiye so ghar meṅ se le kháo." Yah sun, Krishan tutláyke bole, "Maiyá! tu inkí bát mat sun, we jhúṭhí haiṅ. Kahín dohaní bachhṛá mujh se pakṛátí haiṅ, kabhí ghar kí ṭahal karátí haiṅ, aur mujhe dwáre rakhwálí baiṭháy, apne káj ko játí haiṅ, phir jhúṭh múṭh áy, tumse báten lagátí haiṅ." Yoṅ sun, gopí Hari mukh dekh dekh, muskurákar chalí gaín.

Ago ek din Krishan Balrám sakháoṅ ke sang bákhal meṅ khelte the, ki joṅ Kánha ne maṭṭi kháí, to ek sakhá ne Jashodá se já lagáí, wah krodh kar háth meṅ chhaṛí le, uṭh dháí. Má ko ris bharí átí dekh, muṅh poṅchh, ḍarkar khaṛe ho rahe; inhoṅ ne játe hí kahá, "Biyoṅre! túne máṭí kyauṅ kháí?" Krishan ḍarte, kámpte bole, "Ma! tujse kis

ne kahá?" we bolí "Tere sakhá ne." Tab Mohan ne kop kar sakhá se púchhá, "Kyaun re! main ne maṭṭí kab kháí hai?" we bhaykar bolá, "Bhaiyá! main terí bát kuchh nahín jántá, kyá kahúngá.?" Joṅ Kánha sakhá se batráne lago, toṅ Jashodá ne unheṅ já pakṛá, tahán Krishan kahne lago, "Maiyá! tú mat risáy, kahín manush bhí maṭṭí kháta hai?" wah bolí, "Main terí aṭpaṭí bát nahín suntí, jo tú sachchá hai, to apná mukh dikhá." Joṅ Shrí Krishan ne mukh kholá, to us meṅ tín lok dṛishṭ áyá. Tad Jashodá ko gyán húá, to man meṅ kahne lagí, "Ki main baṛí múrakh húṅ, jo Trilokí ke náth ko apná sut kar mántí húṅ."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Rájá Paríkshit se bole, "He Rájá! jab Nand Ráni ne aisá jána, tab Hari ne apní máyá phailáí, itne meṅ Mohan ko Jashodá pyár kar, kanṭh lagáy, ghar le áí." Iti.

10. ADHYÁY—*daswín.*

Ek din dahí mathne kí biriyáṅ ján, bhor hí Nand Ráni uṭhí, aur sab gopíyoṅ ko jágáy buláyá, we áy ghar jhár, buhár, líp, pot, apní apní mathniyáṅ le le dahí mathne lagíṅ, tahán Nand mahri bhí ek baṛá sá koṛá charuá le, íṅḍhue par rákh, chaukí bichhá, notí aur raí mangáy, ṭaṭkí ṭaṭkí dahenṛiyáṅ báchh báchh, Rám Krishan ke liye bilowan baiṭhí, tis samaiṅ Nand ke ghar meṅ aisá shabd dahí mathne ká ho rahá thá, ki jaiso mogh garajtá ho. Itne meṅ Krishan jágo, to ro ro, má má kar, pukárne lage, jab winká pukárná kisú ne na suná, tab áp hí Jashodá ke nikaṭ áe, aur áṅkheṅ ḍabḍabáy, anmane ho, ṭhusak ṭhusak, tutláy tutláy kahne lago, ki, "Má! tújhe kai bor buláyá, par mujhe kaloú done na áí, terá káj abtak nahín nibṛá?" itná kah machal paṛe. Raí charue se nikál, donoṅ

háth ḍál, lage mákhan kárh kárh pheṅkne, áng latheṛne, aur pánw paṭak paṭak, áṅchal khaiṅch khaiṅch rone, tab Nand Rání ghabráy, jhunjhaláy ke bolí, "Beṭá! yah kyá chál nikálí?"

Nidán Jashodá ne phusláy, pyár se múnh chúmb, god men uṭhá liyá, aur dadhi, mákhan, roṭí, kháne ko diyá, Hari hans haṅs kháte the, Nand mahri, áṅchal kí oṭ kiye, khilá rahí thí, is liye ki mat kisí kí díṭh lage.

Is bích ek gopí ne á kahá, ki, "Tum to yaháṅ baiṭhí ho, waháṅ chúlhe par se sab dúdh úphan gayá," yah sunte hí jhaṭ Krishan ko god se utár uṭh dháí, aur jáke dúdh bacháyá. Yaháṅ Kánha dahí mahí ke bhájan phoṛ, raí toṛ, mákhan bharí kamorí le, gwal báloṅ men dauṛ áe, ek ukhal ondhá dhará páyá, tis par já baiṭhe, aur chároṅ or sakháon ko baiṭháy, lage ápas men haṅs haṅs, bánṭ báṅṭ, mákhan kháne.

Is men Jashodá dúdh utár áy, dekheṅ to áṅgan aur tibáre men dahí mahí kí kích ho rahí hai; tab to soch samajh háth men chhaṛí le niklí, aur ḍhúnḍhtí ḍhúnḍhtí waháṅ áí, jahán Shrí Krishan manḍlí banáe, mákhan kháy khiláy rahe the. Játe hí píchhe se joṅ kar dhará, to Hari má ko dekhte hí rokaṛ háhá kháy, lage kahne, ki, "Má! goras kisne luṛháyá, main nahíṅ jánúṅ, mujhe chhoṛ de." Aise dín bachan sun, Jashodá hans kar, háth se chhaṛí ḍál, aur ánand men magan ho, riṣ ko mis kanṭh lagáy, ghar láy, Krishan ko ukhal se bándhne lagí. Tab Shrí Krishan ne aisá kíyá, ki jis rassí se bándhe, wahí chhoṭí hoye. Jashodá ne sáre ghar kí rassiyáṅ mangáí, taubhí bándhe na gaye; nidán má ko dukhkhit ján, áp hí bandháí diye. Nand Rání bándh, gopiyoṅ ko kholne kí soṅh de, phir ghar kí ṭahal karne lagí. Iti.

11. ADHYÁY—*gyárwín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, "He Rájá! Shrí Krishan Chand ko bandhe bandhe púrv janaṃ kí sudhi áí, ki Kuver ke beṭoṅ ko Nárad ne sháp diyá hai, tin ká uddhár kiyá cháhiye." Yah sun, Rájá Paríkshit ne Shukdeb Jí se púchhá, "Mahá-ráj! Kuver ke putroṅ ko Nárad muni ne kaise sháp diyá thá, so samjháy kar kaho.?" Shukdeb muni bole, ki, "Nal Kuver nám, Kuver ke do laṛke Kailás men raheṅ, so Shiv kí sewá kar kar, ati dhanwán húe. Ek din striyáṅ sáth le, we ban bihár ko gaye, wahán jáy, mad pí madmáte bhaye; tab náriyoṅ samet nange ho, Gangá men naháne lage, aur galbahiyáṅ ḍál ḍál, anek anek bhánti kí kalolen karne, ki itne meṅ tahán Nárad muni á nikle. Winhen dekhte hí, ranḍiyoṅ ne to nikal kapṛe pahne, aur we mátwáre woṅhíṅ khaṛe rahe, win kí dashá dekh, Nárad Jí man men kahne lage, ki, "Inko dhan ká garb húá hai, isí se madmáte ho, kám krodh ko sukh kar mánte haiṅ. Nirdhan manush ko ahankár nahin hotá, aur dhanwán ko dharm adharm ká bichár kaháṅ hai? Múrakh jhúṭhí deh se neh kar bhúlen; sampat kuṭumb dekh ke phúleṅ; aur sádh na dhan mad man men áneṅ, sampat bipat ek sam máneṅ." Itná kah, Nárad muni ne winhe sháp diyá, ki, "Is páp se tum Gokúl men já briksh ho, jab Shrí Krishan autár lenge, tab tumheṅ mukti denge." Aise Nárad muni ne winho sarápá thá, tisí se Gokúl men á, rúkh húe, tab winká nám Jamlájúran húá.

Itní kathá kah, Shukdeb Jí bole, "Maháráj! isí bát kí súrat kar, Shrí Krishan okhlí ko ghasíṭe ghasiṭe wahán le gaye, jaháṅ Jamlájúran peṛ the, játehi win do tarbar ke bích ulúkhal ko áṛá ḍál, ek aisá jhaṭká márá, ki we donoṅ jaṛ se ukhaṛ paṛe, aur win men se do purush ati sundar nikal, háth

joṛ, stuti kar, kahne lage, "He Náth! tum bin, ham se mahá pápiyon kí sudh kaun le." Shrí Krishan bole, "Suno, Nárad muni ne tum par baṛí dayá kí, jo Gokúl men mukti dí, winhín kí kirpá se tumne mujhe páyá, ab bar mángo jo tumháre man meṅ ho."

Jamlájúran bole, "Dínánáth! yah Nárad Jí kí hí kirpá hai, jo áp ke charan parse, aur darshan kiyá, ab hameṅ kisí bastu kí ichchhá nahín, par itná hí díje jo sadá tumhárí bhakti hride meṅ raho." Yah sun, bar de, haṅs kar, Shrí Krishan Chand ne tinhen bidá kiyá. Iti.

12. ADHYÁY—*bárwín.*

Shrí Shukdeb muni bole, "Rájá! Jab we donoṅ tru gire, tab tinká shabd sun, Nand Rání ghabrákar dauṛí, wahán ái jahán Krishan ko ulúkhal se bándh gaí thí, aur winke píchhe sab gopí gwál bhí áye. Jad Krishan ko wahán na páyá, tad byákul ho, Jashodá Mohan Mohan pukártí aur kahtí chalí, "Kahán gayá, bándhá thá mái! kahín kisí ne dekhá merá kuṅwar Kanhái?" Itne meṅ sohín se á, ek bolí Brajnárí, ki, "Do peṛ gire tahán bache Muṛárí." Yah sun, sab áge jáy, dekhen to sach hí briksh ukhṛe paṛe haiṅ, aur Krishan tinke bích, okhlí se bandhe sukṛe baithe hain; játe hí Nand mahri ne ulúkhal se khol, Kánha ko rokar, gale lagá liyá, aur sab gopiyáṅ ḍará ján, lagíṅ chuṭkí tálí de de haṅsáne. Tahán Nand Upnand ápas meṅ kahne lage, ki, "Ye jugán jug ke rúkh jame húe kaise ukhaṛ paṛe? yah achanbhá jí me átá hai, kuchh bhed inká samjhá nahín játá." Itná sun ke, ek láṛke ne peṛ girne ká byaurá joṅ ká toṅ kahá, par kisí ke jí men ná áyá. Ek bolá, "Yah bálak is bhed ko kyá samjheṅ;" dúsre ne kahá, "Kadáchit yahí ho, Hari kí gati kaun jáne." Aise anek anek bhánti kí báten kaṛ, Shrí

Krishan ko liye sab ánand se Gokúl meṅ áye, tab Nand Jí ne bahút sá dán puny kiyá,

Kitne ek din bíte, Krishan ká janam din áyá, to Jashodá Rání ne sab kuṭumb ko not buláyá, aur mangláchár kar baras gánṭh bándhí. Tad sab mili joṅwan baiṭhe, tad Nandráy bole, "Suno Bháíyo! ab is Gokúl meṅ rahná kaise bane, din din hone lage upadrav ghano, chalo kahíṅ aisí ṭhaur jáwen, jahán trin jal ká sukh páweṅ." Upnand bole, "Brindában jáy basiye to ánand se rahiye." Yah bachan sun, Nand Jí ne sab ko khiláy piláy, pán de, baiṭháy, tyonhíṅ ek jotishí ko buláy, játrá ká muhúrt púchhá: wisne bichár ke kahá, "Is dishá kí játrá ko kal ká din ati uttam hai; báyeṅ Joginí, píchhe dishá shúl, aur sanmukh chandrmá hai, áp nihsandeh bhor hí prasthán kíje."

Yah sun, tis samaiṅ to sab gopí gwál apne apne ghar gaye, par sabere hí apní apní bastu bháv gáṛon pai lád lád, á ikaṭhe bhaye; tab kuṭumb samet Nand Jí bhí sáth ho liye, aur chale chale nadí utar sánjh samain já pahúnche; Brindádewí ko manáy, Brindában basáyá, taháṅ sab sukh chain se rahne lage.

Jad Shrí Krishan páṅch baras ke húe, tad Má se kahne lage, ki, "Maiṅ bachhṛe charáwne jáúngá, tú Baldáú so kah de jo mujhe ban meṅ akelá na chhoṛe." Wah bolí, "Pút! bachhṛe, charáwne wále bahút haiṅ dás tumháre, tum mat pal oṭ ho mere nain áge se, pyáre." Kánha bole, "Jo maiṅ ban meṅ khelne jáúngá, to kháne ko kháúngá, nahíṅ to nahín." Yah sun, Jashodá ne gwál báloṅ ko buláy, Krishan Balrám ko soṅpkar kahá, ki, "Tum bachhṛe charáwne dúr mat jáiyo, aur sánjh na hote, donoṅ ko sang le ghar áiyo, ban meṅ inheṅ akelo mat chhoṛiyo, sath hí

sáth rahiyo, tum inke rakhwále ho." Aise kah, kaleú de, Rám Krishan ko winke sang kar diyá.

We jáy Jamuná ke tír bachhre charáne lage, aur gwál báloṅ meṅ khelne; itne meṅ Kans ká paṭháyá, kapaṭ rúp kiye, Bachchhásur áyá. Wise dekhte hí sab bachhre ḍar, jidhar tidhar bháge. Tab Shrí Krishan ne Baldeb Jí ko sain se jatáyá, ki, "Bhái! yah koí rákshas áyá." Áge jo wah chartá chartá ghát karne ko nikat pahúṅchá, to Shrí Krishan ne pichhle páṅw pakar, phiráykar, aisá paṭká, ki wiská jí ghaṭ se nikal saṭká.

Bachchhásur ká marná sun, Kans ne Bakásur ko bhejá, wah Brindában meṅ áy, apna ghát lagáy, Jamuná ke tír, parbat sam já baiṭhá. Wise dekh máre bhay ke, gwál bál Krishan se kahne lage, ki, "Bhaiyá! yah to koí rákshas bagulá ban áyá hai, iske háth se kaise bachenge."

Ye to idhar Krishan se yoṅ kahte the, aur udhar wah bhí jí meṅ yah bichártá thá, ki, "Áj ise bin már na jáúngá." Itne meṅ jo Shrí Krishan uske nikaṭ gay, to wisne inheṅ choṅch meṅ uṭháy, muṅh múnd liyá: gwál bál byákul ho, chároṅ or dekh dekh, ro ro, pukár pukár, lage kahne, "Háy Háy! yaháṅ to Haldhar bhí nahín hain, ham Jashodá se kyá jáy kahenge." Inko ati dukhit dekh, Shrí Krishan aise tatte húe, ki wah mukh meṅ rakh ná saká. Jo wisne inhoṅ ulgá, to inhoṅ ne use choṅch pakar, ṭhoṅṭh páṅw tale dabáy chír dálá, aur bachhre gher, sakháoṅ ko sáth le, haṅste khelte ghar áye. Iti.

13. ADHYÁY—*teraวín.*

Shrí Shukdeb bole, "Suno Maháráj! prát hote hí, ek din Shrí Krishan bachhre charáwan ban ko chale, tinke sáth

sab gwál bál bhí apne apne ghar se chhák le le ho liye, aur hár meṅ jáy, chhák dhar, bachhrú charne ko chhoṛ, lage khaṛí gerú se tan chít chít, ban ko phal, phúloṅ ko gahne banáy banáy, paṛhan pahan khelne, aur pashu panchhiyoṅ kí bolí bol bol, bháṅti bháṅti ke kutúhal kar kar, náchne gáne.

Itne meṅ Kans ká paṭháyá Aghásur nám rákshas áyá, so ati baṛá ajgar ho, muṅh pasár baiṭhá; aur sab sakhá samet Shrí Krishan bhí khelte khelte wahín já nikle, jaháṅ wah ghát lagáye, munh báye baiṭhá thá. Dúr se wise dekh, gwál bál ápas meṅ lage kahne, ki, "Bháí! yah to koí baṛá pahár hai, ki jis kí kandrá itní baṛí hai." Aise kahte aur bachhṛe charáte, uske pás pahúṅche, tab ek larká wiská mukh khulá dekh, bolá, "Bháí! yah to koí ati bhayáwní guphá hai, iske bhítar na jáwenge, hamen dekhte hí bhay lagtá hai:" phir Tokh nám sakhá bolá, "Chalo ismeṅ dhas chaleṅ, Krishan sáth rahte, ham kyauṅ ḍareṅ, jo koí asur hogá, to Bakásur kí rít se márá jáygá."

Yoṅ sab sakhá khaṛe báteṅ karte hí the, ki wisne ek aisí lambí sáṅs khaiṅchí, jo bachhṛeṅ samet sab gwál bál uṛke wiske mukh meṅ já paṛe, bish bharí tattí bháph joṅ lagí, toṅ lage, byákul ho, bachhṛe rámbhne, aur sakhá pukárne, ki, "He Krishan pyáre! beg sudh le, nahíṅ to sab jal marte haiṅ." Winkí pukár suntehí, átur ho, Shrí Krishan bhí uske mukh meṅ baṛh gaye, winne prasanna ho, mukh múnd liyá, taháṅ Shrí Krishan ne apná sharír itná baṛháyá, ki wiská peṭ phaṭ gayá, sab bachhrú aur gwál bál nikal paṛe. Tis samay ánand kar, dewtáoṅ ne phúl aur amrit barsáy, sab ki tapat har lí; tab gwál bál Shrí Krishan se kahne lage, ki, "Bhaiyá! is asur ko már, áj to túne bhale bacháye, nahíṅ sab mar chuke the." Iti.

14. ADHYÁY—*chaudawín.*

Shrí Shukdeb bole, "He Rájá! aise Aghásur ko már, Shrí Krishan Chand bachhṛe gher, sakháoṅ ko sáth le, áge chale. Kitní ek dúr jáy, kadam kí chháṅh meṅ khaṛe ho bansí bajáy, sab gwál báloṅ ko búlay kahá, "Bhaiyá! yah bhalí ṭhaur hai, ise chhoṛ áge kahán jáy? baiṭho yahíṅ chhákeṅ kháṅay." Sunte hí winhoṅ ne bachhṛe to charne ko háṅk diye, aur ák, ḍhák, baṛ, kadam, kaṅwal ke pát láy, pattal, done banáy, jháṛ, buhár, Shrí Krishan ke chároṅ or páṅti kí pánti baiṭh gaye, aur apní apní chhákeṅ khol khol, lage ápas meṅ parosne. Jab paros chuke, tab Shrí Krishan Chand ne sab ke bích khaṛe ho, pahle áp kaur uṭháy, kháne kí ágyá dí. We kháne lage, tin meṅ mor mukuṭ dhare, banmál gare, lakuṭ liye, tribhangí-chhab kiye, pítámbar pahne, pít paṭ oṛhe, haṅs haṅs Shrí Krishan bhí apní chhák se sab ko khiláte the, aur ek ek ke panwáre se uṭháy uṭháy, chákh chákh, khaṭṭe, míṭhe, títe, charpare ká swád kahte játe the, aur wis manḍlí meṅ aise suháwne lagte the, ki jaise tároṅ meṅ chandrmá. Tis samaiṅ Brahmá ádi sab dewtá apne apne bimánoṅ meṅ baiṭhe, ákásh se gwál manḍlí ká sukh dekh rahe the, ki tin meṅ se áye Brahmá sab bachhṛe churáy le gayá; aur yaháṅ gwál báloṅ ne kháte kháte chintá kar, Shrí Krishan se kahá, "Bhaiyá! ham to nichintái se baiṭhe kháy rahe haiṅ, na jániye bachhṛe kaháṅ nikal gaye hoyenge."

Aise kah, kitní ek dúr ban meṅ jáy, tab jáná ki yáháṅ se bachhṛe Brahmá har le gayá, tab Shrí Krishan waise hí aur banáy láye. Yaháṅ áy, dekhen to gwál báloṅ ko bhí uṭháy le gayá hai; phir inhoṅ ne we bhí jaise the taise hí banáye, aur sánjh húí ján, sab ko sáth le Brindábaṅ áye,

gwál bál apne apne ghar gaye, par kisí ne yah bhed na jáná, ki ye hamáre bálak aur bachhṛe nahín, barn aur bhí din din máyá baṛhtí chalí.

Itní kathá sunáy Shrí Ṣhukdeb bole, "Maháráj! wahán Brahmá gwál bál bachhṛoṅ ko le jáy, ek parbat kí kandrá meṅ bhar, wiske munh par patthar kí shilá dhar, bhul gayá; aur yahán Shrí Krishan Chand nit naí naí lílá karte the: is meṅ ek baras bít gayá, tad Brahmá ko sudh húí, to man meṅ kahne lagá, ki, "Merá to ek pal bhí nahín húá, par nar ká baras ho gayá, is se ab chal dekhá cháhiye ki Braj meṅ gwál, bál, bachhṛoṅ win ká kyá gati bhaí."

Yah bichár, uṭhkar wáháṅ áyá, jáháṅ kandrá meṅ sab ko múnd gáyá thá. Shilá uṭháy, dekheṅ to laṛke aur bachhṛe ghor indrá meṅ soye paṛe haiṅ. Wahán se chal, Brindában meṅ áy, bálak aur bachhrú sab joṅ ke toṅ dekh, achanbhe ho, kahne lagá, "Kaise gwál bachchh yahán áye, kai ye Krishan naye upjáye?" Itná kah, phir kandrá ko dekhne gayá. Jitne meṅ wah wahán se dekh kar áwe, titne bích yahán Shrí Krishan Chand ne aisí máyá karí, ki jitte gwál bál aur bachhṛe the, sab chaturbhuj ho gaye, aur ek ek ke áge, Brahmá, Rudrá, Indra, háth joṛe khaṛe haiṅ.

Yah dekh, aur ḍar kar naiṅ múnd, lagá thar thar kámpne. Jab antarjámí Shrí Krishan Chand ne jáná ki Brahmá ati byákul hai, tab sab ká ansh har liyá, aur áp akeleí rah gaye, aise ki jaise bhinna bhinna bádal ek ho jáye. Iti.

15. ADHYÁY,—*pandrawín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, "He Rájá! jad Shrí Krishan ne apní máyá uṭhá lí, tad Brahmá ko apne sharír ká gyán húá, to dhyán kar, Bhagwán ke pás á, ati giṛgiṛaye, páon par bintí kar, háth bándh, khaṛá ho, kahne lagá, ki, "He Náth!

tumne baṛi kirpá karí, jo merá garb dúr kiyá, isí se andhá ho rahá thá; aisí buddhi kiskí hai, jo bin dayá tumhárí, tumháre charitron ko jáno? máyá tumhárí ne, sab ko mohá hai; aisá kaun hai jo tumheṅ moḥe? tum sab ke kartá ho, tumháre rom rom meṅ mujhse Brahmá anek paṛe hain, maiṅ kis gintí meṅ hún, Díndyál? ab dayá kar, aprádh kshamá kíje, merá dosh chitt meṅ na líje."

Itná sun, Shrí Krishan Chand muskuráye, tad Brahmá ne sab gwál bál aur bachhṛe sote ke sote lá diye, aur lajjit ho, stúti kar, apne sthán ko gayá: jaisí manḍlí áge thí, taisí hí ban gaí; baras din bítá, so kisí ne ná jáná. Joṅ gwál bálakoṅ kí nínd gaí, to Krishan bachhrú gher láye, tab tin meṅ se laṛke bole, "Bhaiyá! tú to bachhṛe beg le áyá, ham bhojan karne bhí na páye." Aise ápas meṅ batráy, bachhrú le, sab hanste khelte apne ghar áye. Iti.

16. ADHYÁY,—*solawín.*

Shrí Shukdeb bole, "Maháráj! jab Shrí Krishanáṭh baras ke húe, tab ek din winhoṅ ne Jashodá se kahá, ki, "Má! main gáye charáwne jáúngá, tú Bábá se samjháykar kaho jo mujhe gwálon ke sáth paṭháy deṅ." Sunte hí Jashodá ne Nand Jí se kahá, winhon ne shubh muhúrt ṭhahráy, gwál báloṅ ko buláy, Kártík sudí áṭheṅ ko Rám Krishan se kharak pujwáy, bintí kar, gwáloṅ se kahá, ki, "Bháiyoṅ! áj se gau charáwan apne sáth Rám Krishan ko bhí le jáyá karo, par inke pás hí rahiyo, ban me akelo na chhoṛiyo," aise kah, chhák de, Krishan, Balrám ko dahí ká tilak kar, sab ko sang bidá kiyá. We magan ho, gwál báloṅ samet gáyoṅ liye ban men pahúṅche. Taháṅ ban kí chhabi dekh, Shrí Krishan Baldeb Jí se kahne lage, "Dáú! yah to ati manbháwaní suháwaní ṭhaur hai, dekho kaise briksh

jhuk jhuk rahe haiṅ, aur bhánti bhánti ke pashu panchhí kaloleṅ karte haiṅ." Aise kah, ek úṅche ṭíle par já chaṛhe, aur lage dupaṭṭá phiráy phiráy, kárí, gorí, pírí, dhaurí, dhúmrí, bhúrí, nílí kah kah, pukárne. Suntehí sab gáyen rámbhtí húnktí dauṛ áí. Tis samaiṅ aisí shobhá ho rahí thí, ki jaise cháron or se baran baran kí ghaṭá ghir áín hoṅay.

Phir Shrí Krishan Chand gau charne ko háṅk, bhái ko sáth chhák kháy, kadam kí chhánh meṅ ek sakhá kí jándh pai sir dhar, soye. Kitní ek ber men jo jáge, to Balrám Jí se kahá, "Dáú! suno, khel yah karaiṅ, nyárau kaṭak bándh ke, laṛaiṅ." Itná kah, ádhí ádhí gáyeṅ aur gwál bál bánṭ liye, tab ban ke phal phúl toṛ, jholiyoṅ meṅ bhar bhar, lage turhí, bher, bhoṅpú, ḍaph, ḍhol, damáme, mukh hí se bajáy bajáy, laṛne, aur már már pukárne, aise kitní ek ber tak laṛe, phir apní apní ṭolí nirálí le, gáyeṅ, charáne lage.

Is bích Baldeb Jí se sakhá ne kahá, "Mahárájj! yaháṅ se thoṛí sí dúr par ek tál ban hai, tis meṅ amrit samán phal lage haiṅ, tahán gadhe ke rúp, ek rákshas rakhwálí kartá hai." Itní bát sunte hí, Balrám Jí gwál báloṅ samet, wis ban meṅ gaye, aur lage íṅṭ, patthar, ḍele, láṭhiyáṅ már már phal jháṛne. Shabd sun kar, Dhenuk nám khar, reṅktá áyá, aur wisne áte hí phirkar, Baldeb Jí ko chhátí meṅ ek dulattí márí, tab inhoṅ ne wise uṭhaykar de paṭká, phir wah loṭpoṭ ke uṭhá, aur dhartí khúnd khánd, kán dabáy dabáy, haṭ haṭ, dulattiyán jhárne lagá. Aise baṛí ber lag laṛtá rahá, nidán Balrám Jí ne wiskí donon pichhlé tángen pakaṛ, phiráykar ek úṅche peṛ par pheṅká, so girte hí mar gayá, aur sáth uske wah rúkh bhí ṭúṭ paṛá, donon ke gírne se atí shabd húá, aur sáre ban ke briksh hil uṭhe. Itne men ek sakhá jáy Krishan se bolá, ki "Baldáú ne ek

asur márá hai, so paṛá hai." Itní bát ke sunte hí, Shrí Krishan bhí Balrám Jí ke pás já pahúṅche, tab Dhenuk ke sáthí jitne rákshas the, so sab chaṛh áye. Tinheṅ Shrí Krishan Chand Jí ne sahaj hí már giráyá, tab to sab gwál bálon ne prasanna ho, nidhṛak phal toṛ, man mántí jholíyoṅ bhar lín, aur gáyeṅ gher láy, Shrí Krishan Baldeb Jí se kahá, "Maháráj! baṛí ber se áye haiṅ, ab ghar ko chaliye." Itná bachan sunte hí, donoṅ bháí gáyeṅ líye, gwál báloṅ samet, haṅsto khelte sánjh ko ghar áye, aur jo phal láye the, so sáre Brindában meṅ baṅṭwáye. Sab ko bidá de, áp soye, phir bhor ke taṛke uṭhte hí, Shrí Krishan gwál báloṅ ko buláy, kaleú kar, gáyeṅ le, ban ko gaye, aur gau ko charáte charáte, Kálídah já pahuṅche, wahán gwáloṅ ne gáyoṅ ko Jamuná meṅ pání piláyá, aur áp bhí piyá, joṅ jal pí upar uṭhe, to gáyoṅ samet máre bish ke, sab loṭ gaye, tab Shrí Khrishan Jí ne amrit kí drishṭ se dekh, saboṅ ko jiwáyá. Iti.

17. ADHYÁY,—*satarawín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, "Maháráj! aise sab kí rakshá kar, Shrí Krishan gwál báloṅ ke sáth gendtaṛí khelne lage, aur jahán Kálí thá, tahán char kos tak, Jamuná ká jal wiske bish se khaultá thá, koí pashu panchhí wahán na já saktá; jo bhúlkar játá, so lapaṭ se jhúlas dah meṅ gir partá, aur tír meṅ koí rúkh bhí na upajtá. Ek abináshí kadam taṭ par thá, soí thá." Rájá ne púchhá, "Maháráj! wah kadam kaise bachá?" Muni bole, "Kisí samaín amrit choṅch meṅ liye, garuṛ wis peṛ par á baíṭhá thá, tiske muṅh se ek búnd girí thí, is liye wah rúkh bachá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá se kahá, "Maháráj! Shrí Krishan Chand Jí Kálí ká márná jí

meṅ ṭhán, gend khelte khelte kadam par já chaṛhe, aur joṅ níche se sakhá ne gend chaláí, to Jamuná meṅ girí, wiske sáth Shrí Krishan bhí kúde. Inke kúdne ká shabd kán se sunkar, wah lagá bish ugalne, aur agni sam phuṅkáreṅ már már kahne, ki, "Yah aisá kaun hai jo ab lag dah meṅ jítá hai, kahíṅ akshay briksh to merá tej na sáh ke ṭúṭ paṛá, kai koí baṛá pashu panchhí áyá hai, jo ab tak jal meṅ áháṭ hotá hai."

Yoṅ kah, wah ek sau dashoṅ phanon se bish ugaltá thá, aur Shrí Krishan pairte phirte the. Tis samain sakhá ro ro, háth pasár pasár pukárte the, gáyeṅ muṅh báyeṅ, chároṅ or rámbhtí, húṅktí, phirtí thíṅ, gwál nyáre hí kahte the, "Shyám! beg nikal áiye, nahíṅ tum bin ghar jáy, ham kyá uttar denge?" yo to yaháṅ duhkhit ho, yoṅ kah rahe the, is meṅ kisí ne Brindában méṅ já sunáyá, ki 'Shrí Krishan Kálídah meṅ kúd paṛé.' Yah sun, Rohiní, Jashodá, aur Nand gopí gop samet roto píṭte uṭh dháye, aur sab ke sab girte paṛte Kálídah áye. Tahán Shrí Krishan ko na dekh, byákul ho, Nand-ráni darráni girne chalí páni meṅ, tab gopiyoṅ ne bích hí já pakṛá, aur gwál bál Nand Jí ko thámbhe, aise kah rahe the, kí, "Ab dah se Harí kyauṅkar niklein." Itne meṅ píchhe se, Baldew Jí bhí waháṅ áyo, aur sab Brajbásiyoṅ ko samjhákar bole "Abhí áwengo Krishan abináshí, tum kahe ko hote ho udási."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí, Rájá Paríkshit se kahne lage, ki, "Maháráj! idhar to Balrám Jí sab ko yoṅ ásha bharosá dete the, aur udhar Shrí Krishan joṅ pairkar uske pás gaye, toṅ wah á, inke sáre sharír se lipaṭ gayá; tab Shrí Krishan aise moṭe húe, ki wise chhoṛte hí ban áyá. Phir joṅ joṅ wah phunkáren már

már in par phan chalátá thá, toṅ toṅ ye apne ko bacháte the, nidán Brajbásiyoṅ ko ati ati dukhit ján, Shrí Krishan eká ekí uchak uske shir par já charhe.

Tab to máre bojh ke Kálí marne lagá, aur phan paṭak paṭak usne jíbheṅ nikál díṅ, tin se lohu kí dháreṅ bah chalíṅ. Jab bish aur bal ká garb gayá, tad unne man meṅ jáná, ki, "Ádi purush ne autár liyá, nahíṅ itní kis meṅ samarth hai, jo mere bish se bache?" Yah samajh, jív kí ásh taj, shithal ho rahá, tad nágpatní ne áy, háth jor, sir nibáy, bintí kar, Shrí Krishan Chand se kahá, "Maháráj! áp ne bhalá kiyá jo is duhkhdáí, atí abhimání ká garb dúr kiyá, ab iske bhág jáge, jo tumhárá darshan páyá, jin charanoṅ ko Brahmá ádi sab dewtá, jap tap kar dhyávate haiṅ, soi pad Kálí ke sís par birájte haiṅ."

Itná kah, phir bolí, "Maháráj! mujhpar dayá kar, ise chhorh díje, nahíṅ to iske sáth mujhe bhí badh kíje, kyauṅki swámí bin, strí ko marná híṅ bhalá hai, aur jo bicháriye to iská bhí kuchh dosh nahíṅ, yah játi swabháb hai, ki dúdh piláye bish barhe." Itní bát nágpatní se sun, Shrí Krishan Chand uspar se utar pare, tab pranám kar, háth jor Kálí bolá "Náth! merá aparádh kshamá kíje, maiṅ ne anjáne áp par phaṅ chaláye, ham adham játí sarp, hameṅ itná gyán kaháṅ jo tumheṅ pahcháneṅ?" Shrí Krishan bole, "Bhalá, jo húá so húá, par ab tum yaháṅ na raho, kuṭumb samet Raunak dwíp meṅ já baso."

Yah sun, Kálí ne darte, kámpte, kahá, "Kirpánáth! waháṅ jáúṅ to Garur mujhe khá jáygá, wisí ke bhay se maiṅ yaháṅ bhág áyá húṅ." Shrí Krishan bole "Ab tú nirbhay chálá já, hamáre pad ke chinh tere shir par

dekh, tum se koí na bolegá." Aise kah, Shrí Krishan Chand ne tisí samain garuṛ ko buláy, Kálí ke man ká bhay miṭá diyá, tab Kálí ne dhúp, díp, naivedy samet, bidhi se pújá kar, bahut sí bheṭ Shrí Krishan ke áge dhar, háth joṛ, bintí kar, bidá ho kahá, "Náth! mere par prít rákhiyo." Yoṅ kah, daṇḍwat kar, Kálí to kuṭumb samet Raunak dwíp ko gayá, aur Shrí Krishan Chand jal se báhar áye. Iti.

18. ADHYÁY—*aṭhárawín.*

Itní kathá sun, Rájá Paríkshit ne Shrí Shukdeb Jí se púchhá "Maháráj! Raunak dwíp to bhalí ṭhaur thí, Kálí wahán se kyauṅ áyá, aur kis liye Jamuná meṅ rahá? Yah tum samjhá kar kaho, jo mere man ká sandeh jáy," Shrí Shukdeb boḷe, "Rájá! Raunak dwíp meṅ Hari ká báhan garuṛ rahtá hai, so ati balwant hai, tis se wahán ke baṛe baṛe sarpoṅ ne hár mán, wise ek sánp nit dená kiyá; ek rúkh par dhar áwoṅ, wah áwe aur khájejí. Ek din Kaḍrú nágní ká putr, Kálí, apne bish ká ghamaṇḍ kar, garuṛ ká bhaksh kháne gayá, itne meṅ wahán garuṛ áyá, auṛ donoṅ meṅ ati juddh húá, nidán hár mán, Kálí apne man meṅ kahne lagá, ki, "Ab íske háth se kaise bachúṅ, auṛ kahán jáún," itná kah, sochá ki "Brinḍában meṅ Jamuná ke tír já rahún, to bachúṅ, kyauṅki yaḷ wahán nahíṅ já saktá," aise bichár, Kálí wahíṅ gayá. Phir Rájá Paríkshit ne Shukdeb Jí se púchhá, kí, "Maháráj! wah wahán kyauṅ nahíṅ já saktá thá? so bhed kaho," Shukdeb Jí bole, "Rájá! kisí samay Jamuná ke taṭ, Saubharí ríshi baiṭhe, tap karte the, taháṅ garuṛ ne jáy, ek machhlí már kháí, tab ríshi ne krodh kar use yah sháp

diyá, ki, "Tú is ṭhaur phir áwegá to jítá na rahegá" is káran wah wahán na já saktá thá, aur jab se Kálí wahán gayá, tabhí se wis sthán ká nám Kálídah húá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí bole, "He Rájá! jab Shrí Krishan Chand nikle, tab Nand Jashodá ne ánand kar, bahut sá dán punny kiyá, putr ká mukh dekh, nainoṅ ko sukh diyá, aur sab Brajbásiyoṅ ke bhí jí meṅ jí áyá. Is bích sánjh húí, to ápas meṅ kahne lage, ki, "Ab din bhar ke háre, thake, bhúke, pyáse, ghar kahán jáynge, rát kí rát yahín káṭeṅ, bhor húe Brindában chalenge," yah kah, sab so rahe. Jab ádhí rát bít gaí, tab bhárí ándhí chalí, aur dábánal chároṅ or se jal uṭhí.

Ág ke lagte hí sab chauṅk paṛe, aur ghabrákar chároṅ or dekh dekh, háth pasár pasár lage pukárne, ki, "He Krishan! He Krishan! is ág se beg bacháo, nahín to yah kshan bhar meṅ, sab ko jaláy, bhasm kartí hai." Jab Nand Jashodá samet Brajbásiyoṅ ne aise pukár kí, tab Shrí Krishan Chand Jí ne, uṭhte hí, wah ág pal meṅ pí, sab ke man kí chintá dúr kí. Bhor hote hí sab Brindában áye, ghar ghar ánand mangal húe badháye. Iti.

19. ADHYÁY—*unníswín.*

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb bole, "Maháráj! ab maiṅ hrítu barnan kartá húṅ, ki jaise jaise Shrí Krishan Chand ne tinmeṅ lílá karí, so chitt de suno. Pratham grísham hrítu áí, tisne áte hí sab sansár ká sukh le liyá, aur dhartí ákásh ko tapáy agni sam kiyá, par Shrí Krishan ke pratáp se, Brindában meṅ sadá basant hí rahai. Jahán ghaní ghaní kunjoṅ ke brakshoṅ par beleṅ lahlahá rahín, baran baran ke phúl phúle húe, tin par bhauroṅ ke jhuṇd

ke jhuṇd gúnj rahe, ámboṅ kí dáliyoṅ pai kokal, kuhúk rahíṅ, ṭhaṇḍhí ṭhaṇḍhí chháṅhoṅ meṅ mor nách rahe, sugandh liye míṭhí míṭhí paban bah rahí, aur ek or ban ke, Jamuná nyárí hí, shobhá de rahí thí, tahán Krishan Bulrám gáyen chhoṛ, sab sakhá samet, ápas meṅ anúṭhe anúṭhe khel, khel rahe the, ki itne meṅ Kans ká paṭháyá, gwál ká rúp banáy, Pralamb nám ráksha̱s áyá, wise dekte hí, Shrí Kríshan Chand ne Baldew Jí ko sain se kahá, ki, "Yah koí asur kapaṭ rúp ban áyá, ab ise tum hano."

Itní bát Baldew Jí ko jatáy, Shrí Krishan Jí ne Pralamb ko haṅs kar, pás buláy, háth pakaṛ ke kahá, ki, "Sab se, tumhárá níká bhesh hai, aur hamáre, nish kapaṭ, mitr ban án milo ho."

Yoṅ kah, wise sáth le, ádhe gwál bál baṅṭ liye, aur ádhe Balrám Jí ko de, do laṛkoṅ ko baiṭháy, lage phal phúloṅ ká nám púchhne aur batáne. Is meṅ batáte batáte Shrí Krishan háre, Baldew jíte, tab Shrí Krishan ke orwále, Baldew ke sáthiyoṅ ko kándhoṅ par chaṛháy le chale, taháṅ Pralamb, Balṛám Jí ko sab se áge le bhágá, aur ban meṅ jáy, usne apní deh baṛháí. Tis samaiṅ wis kále pahár se par, Baldew Jí aise shobhájamán the, jaise shyám ghaṭá pai chánd, aur kuṅḍal kí damak bijlí sí chamaktí thí, pasíná meṅ sá barastá thá. Itní kathá kath, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Parikshit se kahá, "Maháráj! Joṅ akelá páy, wah Balrám Jí ko márne ko húá, toṅhí unhoṅ ne máre ghúsoṅ ke, wise már giráyá." Iti.

20. ADHYÁY—*bíswáṅ.*

Shrí Shukdeb Jí bole, "He Rájá! jab Pralamb ko már ke chale Balrám, tabhí soṅhí se sakháoṅ samet án milé

Ghan-shyám; aur jo gwál bál ban meṅ gáyeṅ charáte the, we bhí asur márá sun páy, gáyeṅ chhoṛ, udhar dekhne ko gaye, taulọṅ idhar gáyeṅ chartí chartí ḍábh káṅs se nikal, múnj ban moṅ baṛh gaíṅ, waháṅ se áy donoṅ bhái yaháṅ dekheṅ to ek bhí gáy nahíṅ.

Is meṅ kisí sakhá ne áy, háth joṛ, Shrí Krishan se kahá, ki, "Maháráj! gáyeṅ sab múnj ban meṅ paiṭh gai, tin ke píchhe gwál bál nyáre ḍhúnḍhte, bhaṭakte, phirte haiṅ." Itní bát ke sunte hí, Shrí Krishan ne kadam par chaṛh, úṅche sur se jon bansí bajáí, toṅ sun, gwál bál aur sab gáyeṅ múnj ban ko pháṛ kar aise án milíṅ, jaise sáwan bhádoṅ kí nadí tung tarang ko chír, samudr meṅ já mileṅ. Is bích dekhte kyá haiṅ, ki ban chároṅ or se dahaṛ dahaṛ jaltá chalá átá hai. Yah dekh, gwál bál aur sakhá ati ghabráy, bhay kháy kar pukáre, "He Krishan, He Krishan, is ág se beg bacháo, nahíṅ to abhí kshan ek meṅ sab jal marte hain." Krishan bole "Tum sab apní ánkheṅ múndo." Jad winhoṅ ne nain múnde, tad Shrí Krishan Jí ne pal bhar meṅ ág bujháy, ek aur máyá karí, ki gáyoṅ samet, sab gwál báloṅ ko bhándír ban meṅ le áy kahá, ki, "Ab áṅkheṅ khol do."

Jab winhoṅ ne áṅkheṅ khoṛ díṅ, aur dekhá ki bhándír ban áye, tab ati hi achraj mán, kahne lâge, "He Krishan! wah ág kaháṅ gaí, aur ham yaháṅ kyauṅkar áye?"

Aise kah, gáyeṅ le, sab mil, Krishan Balrám ke sáth Brindában áye, aur saboṅ ne apne apne ghar jáy kahá, ki, "Áj ban meṅ Balrám Jí ne, Pralamb nám ráksha ko márá, aur múnj ban meṅ ág lagí thí, so bhí Harí ke pratáp se bujh gaí."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne kahá, ke "Rájá! gwál báloṅ ke mukh se yah bát sun, sab Brajbásí

dekhne ko to gaye, par winhoṅ ne Krishan charitr ká kuchh bhed na páyá. Iti.

21. ADHYÁY—*ikíswíṅ.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Maháráj! gṛísham kí ati aníti dekh, nrip páwas prachaṇḍ, prithwí ke pashu pakshí jív jantu kí dayá bichár, chároṅ or se dal bádal sáth le, larne ko chaṛh áyá, tis samaiṅ ghan jo garajtá thá, soí to dhauṅsá bájtá thá, aur baran baran kí ghaṭá, jo ghir áí thíṅ, soí súr, bír, ráwate the; tinke bích bích bijlí kí damak, shastr kí sí chamak thí, bag páṅt ṭhaur ṭhaur shwet dhwajá sí phahráy rahí thí, dádur, mor, kaṛkhaitoṅ kí sí bhánti bháṅti jush bakhánte the, aur baṛí baṛí búndoṅ kí jhaṛí, bánoṅ kí sí jhaṛí lagí thí. Is dhúm dhám se páwas ko áte dekh, gṛísham khet chhoṛ, apná jív le bhágá, tab megh piyá ne baras, prithwí ko sukh diyá, usne jo áṭh mahíne pati ke biyog meṅ jog kiyá thá, tiská bhog bhar liyá, kuch gir shítal húe, aur garbh rahá, wis meṅ se aṭháṛah bhár putr upje, so bhí phal phúl bheṭ le le pitá ko pranám karne lage. Us kál Brindában kí bhúmi aisí suháwní lagtí thí, kí jaise singár kiye káminí, aur jaháṅ taháṅ nadí, nále, sarobar bhare húe, tin par haṅs, sáras shobhá de rahe; úṅche úṅche rúkhoṅ kí ḍáliyáṅ jhúm rahín, un meṅ pik, chátak, kapot, kír baiṭhe, koláhal kar rahe the, aur ṭháṅw ṭháṅw súhe kusumbhe joṛe pahre, gopí, gwál jhúloṅ pai jhúl jhúl, úṅche úṅche suron se maláreṅ gáte the, winke nikaṭ jáy jáy, Srí Krishan, Balrám bhí, bál-lílá kar kar, adhik sukh dikháte the, is ánand se barshá hrítu bítí, tab Shrí Krishan gwál báloṅ se kahne lage, ki, "Bhaiyá! ab to sukhdáí sharad hrítu áí, is meṅ sab ko sukh hai, dekho

rát ko ujjal táre chamakte haín, aur chár más jo geh men birme, we ab sanch taj, apne apne káj ko dháye." Iti.

22. ADHYÁY—*báíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! Itní bát kah, Shrí Krishan Chand phir gwál bál sáth le, lílá karne lage, aur jablag Krishan ban meṅ dhenu charáweṅ, tab lag sab gopí ghar men baiṭhíṅ Harí ká jush gáweṅ. Ek din Shrí Krishan ne ban meṅ benu bajáí, to banshí kí dhun sun, sárí Braj jubatí haṛbaṛáy uṭh dháíṅ, aur ek ṭhaur milkar báṭ meṅ á baiṭhíṅ, taháṅ ápas meṅ kahne lagíṅ, ki, "Hamáre lochan suphal tab honge, jab Krishan ke darshan páwenge, abhi to Kánha gáyoṅ ke sáth ban men náchte, gáte, phirte haiṅ, sánjh samáy idhar áwenge, tab hameṅ darshan milenge." Yon sun, ek gopí bolí ki "Suno sakhí, Kánha ne benu, bajáí, dekho to báṅs bansh kí adhikáí. Is meṅ itná kyá gun hai, jo din bhar Shrí Krishan ke muṅh lagí rahtí hai, aur adharámrit pí, ánand baras ghan sí gájtí hai? kyá ham se bhí yah pyárí, jo nish din liye rahte haiṅ, Bihárí. Jab Shrí Krishan ise pítámbar se poṅchh, bajáte haiṅ, tab sur, muni, kinnar aur gandharb, apní apní striyoṅ ko sáth le, bimánoṅ par baiṭh baiṭh, hauṅskar, sunne ko áte haiṅ, aur sunkar mohit ho, jahán ke taháṅ chitr se rah játe hain; aisá isne kyá tap kíyá hai, jo sab isko ádhín hote haiṅ?"

Itní bát sun, ek gopí ne uttar diyá, ki, "Pahle to isne báṅs ke bansh meṅ upaj, Harí ká sumaran kiyá, píchhe ghám, sít, jal úpar liyá, nidán ṭúk ṭúk ho, deh jaláy dhuṅáṅ piyá."

Yah sun, koí Braj nárí bolí, ki, "Ham ko benu kyaun na rachí Brajnáth, jo nishi din Hari ko rahtín sáth." Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí Rájá Paríkshit so kahne lage, ki, "Maháráj! jab-tak Shrí Krishan dhenu charáy ban se na aweń, tab-tak nit gopí Hari ke gun gáweń. Iti.

23. ADHYÁY—*teíswín.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Sharad ṛitu ke játe hí, hemant ṛitu áí, aur ati jáṛ, pálá paṛne lagá, tis kál Braj-bálá ápas meń kahne lagíń, ki, "Suno sahelí! Aghan ke naháne se janam janam ke pátak játe haiń, aur man kí ásh pújtí hai, yoń hamne práchín logoń ke mukh se suná hai." Yah bát sun, sab ke man meń áí, ki 'Aghan naháiye, to nissandeh Shrí Krishan bar páiye.'

Aise bichár, bhor hote hí uṭh, bastr ábhúshan pahar, sab Braj-bálá mil, Jamuná naháne áíń snán kar, súraj ko argh de, jal se báhar áy, máṭí kí gaur banáy, chandan, akshat, phúl phal chaṛhay, dhúp, díp, naivedy áge dhar pújá kar, háth joṛ, sir náy, gaur ko manáy ko bolíń, "He Dewí! ham tum se báṛ bár yahí bar mángtí haiń, ki Shrí Krishan hamáre pati hoṅy." Is bidhi se gopí nit naháweń, din bhar brat kar, sánjh ko dahí bhát khá, bhúmi par soweń, is liye ki hamáro brat ká phal shíghr mile.

Ek din sab Braj-bálá mil, snán ko aughaṭ ghát gaíń, aur wahán jáy chír utár, tír par dhar, nagan ho, nír meń paiṭh, lagíń Hari ke gun gáy gáy jal kríṛá karne; tisí samaiń Shrí Krishan bhí baushí baṭ kí chháṅh moń baiṭhe, dhenu charáwte the. Daiwí inke gáne ká shabd sun, we bhí chupcháp chale áye, aur lage chhipkar deklne. Nidán dekhte dekhte jo kuchh unke jí meń áí, to sab

bastr churáy, kadam par já charhe, aur gaṭhṛí bándh áge dhar lí. Itne meṅ gopí jo dekheṅ to tír pai chír nahíṅ, tab ghabrákar chároṅ or uṭh uṭh lagíṅ dekhne, aur ápas meṅ kahne, ki, "Abhí to yaháṅ ek chiṛiyá bhí nahíṅ áí, basan kaun har legayá máí." Is bích ek gopí ne dekhá ki sír par mukuṭ, háth meṅ lakuṭ, keshar tilak diye, banmál hiye, pítámbar pahre, kapṛoṅ ki gaṭhṛí bándhe, maun sádhe, Shrí Krishan kadamb pai charhe, chhipe húe baiṭhe haiṅ. Wah dekhte hí pukárí, "Sakhí! we dekho hamáre chit chor, chír chor, kadamb par poṭ liye birájte haiṅ." Yah bachan sun, aur sab juwatí Krishan ko dekh lajáy, pání meṅ paiṭh, háth joṛ, sir náy, bintí kar, há há kháy, bolíṅ "He Díndayál! dukh haran pyáre, hamáre chír díje," yah sun, Krishan bole, ki, "Aise to na dungá, par jo tum ek ek kar báhar áo, to apne kapṛe páo."

Braj-bála risáy ke bolíṅ, "Yah tum bhalí síkh síkhe ho, jo ham se kahte ho nangí báhar áo, abhí apne pitá bandhu se jáy kaheṅ, to we tumhe chor chor kar áy gaheṅ; aur Nand, Jashodá ko já sunáweṅ, to we bhí tum ko síkh, bhalí bháṅti se sikháweṅ, ham kartí haiṅ kisí kí kán, tum ne meṭí sab pahchán."

Itní bát ke sunte hí, krodh kar, Shrí Krishan Jí ne kahá, ki, "Ab chír tadhí páogí, jab win ko liwá láogí, nahíṅ to nahíṅ." Yah sun kar, gopí boliṅ, "Díndayál! hamárí sudh ke liwaiyá, pati ke rakhaiyá to áp haiṅ, ham kise láweṅgíṅ? tumháre hí hetu nem kar, Magasir más náhatí haiṅ." Krishan bole, "Jo tum man lagáy, mere liye Aghan nahátí ho, to láj aur kapaṭ taj, áy apne chír lo." Jad Shrí Krishan Chand ne aise kahá, tad sab gopí, ápas meṅ soch bichár kar, kahne lagíṅ, ki, "Chalo

Sakhí! jo Mohan kahte haiṅ soi máṅeṅ, kyauṅki ye hamáre tan man kí sab jánte haiṅ, inse láj kyá." Yoṅ ápas meṅ ṭhán, Shrí Krishan kí bát mán, háth se deh duráy, sab juwatí nír se nikal, sir nauṛháy, jab sanmukh tír par já khaṛí húiṅ, tab Shrí Krishan haṅs ke bole, ki, "Ab tum háth joṛ joṛ áge áo to maiṅ bastr dúṅ," gopí bolíṅ "Kahe kapaṭ karte ho Nandlál? haiṅ ham sab bhorí Brajbál; ab hamárí sudh budh sab gaí, jo kaho soí karengí."

Itní bát kah, jad gopíyoṅ ne háth joṛe, to Shrí Krishan Chand Jí ne bastr de, unke pás áy kahá, ki, "Tum apne man meṅ kuchh is bát ká bílag mat máno, yah maiṅ ne tumheṅ síkh dí hai, kyauṅki jal meṅ Barun dewtá ká bás hai, isse jo koí, nagan ho, jal meṅ nahátá hai, wiská sab dharm bah játá hai; tumháre man kí lagan dekh, magan ho, maiṅ ne yah bhed tum se kahá, ab apne ghar jáo, phir Kártik mahíne meṅ áy, more sáth rás kíjiyo."

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Maháráj! Itná bachan sun, prasanna ho, santosh kar, gopí to apne gharoṅ ko gaíṅ, aur Shrí Krishan banshíbaṭ me áy, gop, gáy, gwál, bál, sakháoṅ ko sáng le, áge chale, tis samaiṅ chároṅ or saghan ban dekh dekh brikshoṅ kí baṛáí kahne lage, ki, "Dekho, ye sansár meṅ á, apne par kitná dukh sah, logoṅ ko sukh dete haiṅ, jagat meṅ aise hí parkájiyoṅ ká áná suphal hai," yoṅ kah, áge baṛh, Jamuná ke nikáṭ ja pahuṅche. Iti.

24. ADHYÁY—*chaubíswíṅ.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Jab Shrí Krishan Jamuná ke pás pahuṅche, rúkh tale láṭhí ṭeṅk khaṛe húe, tab sab

gwál bál aur sakháoṅ no áy, kar joṛ kahá, ki, "Maháráj! hameṅ is samay baṛí bhúk lagí hai, jo kuchh chhák láyo the, so kháí, par bhúk na gaí," Krishan bolo, "Dekho, wah jo dhúṅáṅ dikháí deti hai, Mathuriye, Kans ke ḍar se, chhip ko yagya karte haiṅ, unke pás já hamárá nám le, daṇḍwat kar, háth bándh khaṛe ho, dúr se bhojan aise dín ho mángiyo, jaise bhikhárí ádhín ho, mángtá hai."

Yah bát sun, gwál chale chale wahán gaye jahán Máthur baiṭhe yagyá kar rahe the, játe hí unhoṅ ne pranám kar nipaṭ ádhínatá se, kar joṛke kahá, "Maháráj! áp ko daṇḍwat kar, hamáre háth Shrí Krishan Chand Jí ne yah kahlá bhejá hai, ki, "Ham ko ati bhúk lagí hai, kuchh kripá kar bhojan bhej díje." Itní bát gwáloṅ ke mukh se sun, Mathuriye krodhkar bole, "Tum to baṛe múrakh ho, jo ham se abhí yah bát kahte ho; bin hom hochuke, kisí ko kuchh na denge; suno, jab yagya kar lenge, aur kuchh bachegá so bánṭ denge." Phir gwáloṅ ne unse gíṛgiṛáke bahuterá kahá, ki, "Maháráj! ghar áye bhúke ko bhojan karwáne se, baṛá puny hotá hai" par we inke kahne ko kuchh dhyán meṅ na láye, baran inkí or se muṅh pher, ápas meṅ kahne lage, ki, "Ye baṛe ních haiṅ, jo hom ke bích bhát mángne áyo." Tab ye wahán se nirásh ho, achhtáy pachhtáy Shrí Krishan ke pás áyo, bole, "Maháráj! bhíkhmáng mán, mahat ganwáyá, taubhí kháne ko kuchh háth na áyá, ab kyá kareṅ." Shrí Krishan Jí no kahá, ki, "Ab tum tinkí striyoṅ se já mángo, we baṛí dayáwant dharmátmá haiṅ, unkí bhaktí dekhiyo, we tumheṅ dekhte hí, ádar mán se bhojan dengíṅ," yoṅ sun, ye phir wahán gaye, jahán we baiṭhín rasoí kartí thíṅ: játe hí unse kahá, ki, "Ban meṅ Shrí Krishan ko dhenu charáte kshudhá bhaí hai,

so hameń tumhāre pás paṭháyá hai, kuchh kháne ko hoy, to do." Itná bachan gwáloń ke mukh se sunte hí, we sab prasanna ho, kanchan ke tháloń meń shaṭ ras bhojan bhar, le le uṭh dháiń, aur kisí kí rokí na rukíń.

Ek Mathurní ke pati ne jo na jáne diyá, to wah dhyán kar, deh chhoṛ, sab se pahle aise já milí, ki jaise jal, jal meń já mile, aur píchhe se sab chalí chalí wahāń aíń, jahāń Shrí Krishan Chand gwál, bál samet, briksh kí chhāṅh meń, sakhá ke kándhe par háth diye, tribhangí chhabi kiye, kaṅwal ká phúl kar liye khaṛe the; áto hí thál áge dhar, daṇḍwat kar, Harimukh dekh dekh, ápas meń kahne lagíń, ki, "Sakhí! yeí haiń Nandkishor, jin ká nám sun sun dhyán dhartí thíń, ab chandmukh dekh, lochan suphal kíje, aur jítab ká phal líje." Aise batráy, háth joṛ, bintí kar, Shrí Krishan se kahne lagíń, ki, "Kripánáth! áp kí kripá bin, tumhárá darshan kab kisí ko hotá hai, áj dhany bhág hamáre jo darshan páyá, aur janam janam ká páp ganwáyá. Maháráj! wahí dhany hai dhan, jan, láj, jo áwe tumháre káj; aur soí hai tap, jap, gyán, jismeń áwe tumhárá nám." Itní bát sun, Shrí Krishan Chand unkí kshem kushal púchh, kahne lage, kí, "Jo Bráhman kí strí se áp ko pujwáte haiń, so kyá sansár meń kuchh baṛái páte haiń? tum ne hameń bhúke ján, dayá kar, ban meń án, sudh lí, ab ham yaháń tumhárí kyá pahunáí kareń, ghar hamárá yaháń se dúr, Brindában meń hai, jo waháń hote, to kuchh phúl phal lá, áge dharte, tum hamáre káran dukh páy, jangal meń aíń, aur yaháń hamse tumhárí ṭahal kuchh na ban áí, is bát ká pachhtáwá hí rahá." Aise shisṭáchár kar, phir bole, "Tumheń áye baṛí ber bhaí, ab ghar ko sidháriye, kyauńki Bráhman tumháre tumhárí bát

dekhte honge, is liye, ki strí bin yagya suphal nahíṅ." Yah bachan Shrí Krishan se sun, we háth joṛ bolíṅ, "Maháráj! ham ne áp ke charan kaṅwal se sneh kar, kuṭumb kí máyá sab chhoṛí, kyauṅki jin ká kahá na mán ham uṭh dháíṅ, tinke yaháṅ ab kaise jáṅy, jo we ghar meṅ na áne ḍeṅ tau phir kaháṅ baseṅ, isse áp kí sharan meṅ raheṅ so bhalá; aur Náth! ek nári hamáre sáth tumháre darshan kí abhiláshá kiye áwtí thí, wiske pati ne rok rakkhá, tab us strí ne akulákar apná jív diyá." Is bát ke sunte hí, hanskar, Shrí Krishan Chand ne wise dikháyá, jo deh chhoṛ áí thí, kahá, ki, "Suno! jo Hari se hit kartá hai, tís ka binásh kabhí nahíṅ hotá, yah tum se pahle á milí hai."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! wiske dekhte hí, to ek bár sab achanbhe rahíṅ, píchhe gyán húá, tad Hari gun gáne lagíṅ; is bích Shrí Krishan Chand ne bhojan kar, unse kahá, ki, "Ab sthán ko prasthán kíje, tumháre pati kuchh na kahenge." Jab Shrí Krishan ne winheṅ aise samjháy bujháy ke kahá, tab we bidá ho, dandwat kar, apne ghar gaíṅ, aur winke swámí soch bichár ke pachhtáy pachhtáy kah rahe the, ki "Hamne kathá Purán meṅ suná hai, jo kisí samaiṅ Nand Jashodá ne putr ke nimitt baṛá tap kiyá thá, taháṅ Bhagwán ne á, unheṅ yah bar diyá, ki 'ham Jadukul meṅ autár le, tumh re yaháṅ jáyenge,' weí janam le áye hain, jinhoṅ ne gwál báloṅ ke háth bhojan mangwáy bhejá thá, hamne yah kyá kiyá, jo ádi purush ne mángá, aur bhojan na diyá. Dhikkár hai hamárí mati ko, aur is yagya karne ko, jo Bhagwán ko pahchán sewá na karí; ham se nárí hí bhalíṅ, ki jinhoṅ ne jap, tap, yagya bin kiye, sáhas kar, já Shrí Krishan ke darshan kiye, aur

apne háthoṅ winheṅ bhojan diyá." Áise pachhtáy, Mathuriyoṅ ne apní stríyoṅ ke sanmukh háth joṛ kahá, ki, "Dhany bhág tumháre, jo Hari ká darshan kar áíṅ, tumhárá hí jítab suphal hai." Iti.

25. ADHYÁY—*pachíswíṅ.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "He Rájá! jaise Shrí Krishan Chand ne giri Gobardhan uṭháyá, aur Indra ká garv hará, ab soí kathá kahtá hún, tum chit de suno; kí, sab Brajbásí baraswen din, Kártik badí chaudas ko naháy dhoy, kesar chandan se chauk puráy, bhanti bhanti kí miṭháí aur pakwán dhar, dhup díp kar, Indra kí pújá kiyá karen; yah ríti unke yahán paranpará se chalí átí thí. Ek din wahí dibas áyá, tab Nand Jí ne bahut sí kháne kí sámá banwáí, aur sab Brajbásiyoṅ ke bhí ghar ghar sámgrí bhojan kí ho rahí thí. Tahán Shrí Krishan ne á, Má se púchhá, ki, "Má Jí! áj ghar ghar meṅ pakwán miṭháí jo ho rahí hai, so kyá hai? iská bhed mujhe samjhákar kaho, jo mere man kí dubdhá jáy." Jashodá bolí, ki, "Beṭá! is samaiṅ mujhe bát kahne ká awkásh nahíṅ, tum apne pitá se já púchho, we bujháy kar kahenge." Yah sun, Nand Upnand ke pás jáy, Shrí Krishan ne kahá, ki, "Pitá! áj kis dewtá ko púje kí aisí dhúm dhám hai, ki jinke liye ghar ghar pakwán miṭháí ho rahí hai? we kaise bhakti, mukti, bar ke dátá haiṅ? winká nám aur gun kaho, jo more man ká sandeh jáy."

Nandmahar bole, ki, "Putr! yah bhed tú ne abtak nahíṅ samjhá, ki meghoṅ ke pati jo haiṅ surpati, tin kí pújá hai, jin kí kripá se sansár meṅ riddhi siddhi miltí hai, aur tran, jal, anna hotá hai; ban upban phúlte

phalte haiṅ, wiṅse sab jív, jantu, pashu, panchhí, ánand meṅ rahte haiṅ. Yah Indra pújá kí ríti hamáre yaháṅ, purusháoṅ ke áge se chalí átí hai, kuchh áj hí naí nahín nikálí." Nand Jí se itní bát sun, Shrí Krishan Chand bole, "He Pitá! jo hamáre baṛoṅ ne jáne anjáne Indra kí pújá kí to kí, par ab tum ján bújhkar dharm ká panth chhoṛ, úbaṭ báṭ kyauṅ chalte ho? Indra ko mánne se kuchh nahíṅ hotá, kyauṅki wah bhakti mukti ká dátá nahíṅ, aur wis se riddhi siddhi kisne páí hai, yah tumhíṅ kaho win ne kise bar diyá hai? Háṅ, ek bát yah hai, ki tap, yagya karne se dewtáoṅ ne apná Rájá banáy, indrásan de rakkhá hai, is se kuchh Parmeshwar nahíṅ ho saktá. Suno, jab asuroṅ se bár bár hártá hai, tab bhág ke kahíṅ já chhipkar, apne din kaṭtá hai; aise káyar ko kyauṅ máno, apná dharm kis liye nahíṅ pahcháno? Indra ká kiyá kuchh nahíṅ ho saktá, jo karm meṅ likhá hai soí hotá hai, sukh, sampat, dárá, bháí, bandhu, ye bhí sab apne dharm karm se milte haiṅ, aur áṭh más jo súraj jal sokhtá hai, soí chár mahíne barsátá hai, tisí se prithwí meṅ tran, jal, anna hotá hai, aur Brahmá ne jo chároṅ baran banáye haiṅ, Bráhman, Kshatrí, Baishy, Shúdra, tinke píchhe bhí ek ek karm lagá diyá hai, ki Bráhman to Bed Bidyá paṛhe; Kshatrí sab kí rakshá kare; Baishy khetí, banaj; aur Shúdra in tínoṅ kí sewá meṅ rahai. Pitá! ham Baishy haiṅ, gáy baṛhíṅ, is se Gokúl húá, tisí se nám gop paṛ gayá; hamárá yahí karm hai, ki khetí, banaj karaiṅ, aur gau, Bráhman kí sewá meṅ rahaiṅ. Ved kí ágyá hai, kí apní kul ríti na chhoṛiye, jo log apná dharm taj, aur ká dharm pálte haiṅ, so aise haiṅ jaise kul badhú ho, par-purush se príti karai, is se ab Indra kí pújá chhoṛ

díje, aur ban parbat kí pújá kíje; kyaúṅki ham banbásí hain, hamáre Rájá weí haiṅ, jinke ráj meṅ ham sukh se rahte haiṅ, tinheṅ chhoṛ aur ko pújná hameṅ uchit nahíṅ, is se ab sab pakwán, miṭháí, anna le chalo aur Gobardhan kí pújá karo."

Itní bát ke sunte hí Nand upnand uṭhkar wahán gaye jahán baṛe baṛe gop athaín par baíṭhe the, inhoṅ ne játe hí sab Shrí Krishan kí kahí báteṅ winheṅ sunáíṅ. We sunte hí bole, ki, "Krishan sach kahtá hai, tum bálak ján uskí bát mat ṭálo; bhalá tumhíṅ bicháro, ki Indra kaun hai, aur ham kis liye wise mánte haiṅ? jo páltá hai, uskí to pújá hí bhulái. Hameṅ Surpati se kyá káj hai, kyaun na pújeṅ ban, saritá, Giriráj ko?"

Aise kah, phir sab gopiyoṅ ne kahá, ki, "Yah to bhalá mat Kánha ne kyá, ab sab dewoṅ ko chhoṛ, baṛá jo Gobardhan parbat hai, usí kí sewá karaiṅ."

Yah bachan sunte hí, Nand Jí ne prasanna ho, gáṅw meṅ ḍhanḍhorá phirwáy diyá ki, "Kal ham sáre Brajbásí chalkar, Gobardhan kí pújá karenge; jis jis ke ghar meṅ Indra pújá ke liye pakwán miṭháí baní hai, so sab le le bhor hí Gobardhan pai jáiyo." Itní bát sun, sakal Brajbásí dúsre din bhor ke tarke hí uṭh, snán dhyán kar, sab sámgrí, jhálon, thálon, parátoṅ, ḍaloṅ, hanḍoṅ, charuoṅ meṅ bhar, gáṛoṅ bahangiyoṅ par rakhwáy rakhwáy, Gobardhan ko chale; tisí samaiṅ Nand upnand bhí kuṭumb samet sámá le, sab ke sáth ho liye, aur báje gáje se chale chale, sab mil, Gobardhan pahuṅche.

Wahán jáy, parbat ke chíroṅ or jhíṛ buhár, jal chhiṛak, ghewar, bábar, jalebí, laḍú, khurme, imaratí, phení, peṛe, barphí, kháje, gúnjhe, maṭhṛí sírá, purí, kachaurí, sev, pápaṛ, pakauṛí ádi pakwán aur bháṅtí

bhánti ke bhojan, biṅjan, sangháne, chun chun rakh diye, itne ki jinse parbat chhip gayá, aur úpar phúloṅ kí málá paharáy, baran baran ke pátambar tán diye. Tisí samaiṅ kí shobhá barní nahín játí; giri aisá suhávaná lagtá thá, jaise kisí ne gahne kapṛe paharáy, nakh sikh se singárá hoy, aur Nand Jí ne purohit buláy, sab gwál báloṅ ko sáth le, rolí, akshat, pushp charháy, dhúp, díp, naiwedy kar, pán supárí dakshiná dhar, Ved kí bidhi se pújá kí, tab Shrí Krishan ne kahá, ki, "Ab tum shuddh man se Giriráj ká dhyán karo, to we áy darshan de, bhojan kareṅ."

Shrí Krishan se yoṅ sunte hí, Nand Jashodá samet sab gopí gop, kar joṛ, nain múnd, dhyán lagáy, khaṛe húe; tís kál Nandlál udhar to ati moṭí bhárí, dúsrí deh dhar, baṛe baṛe háth pánw kar, kaṅwal nain, chand-mukh ho mukuṭ dhare, banmál gare, pít basan aur ratan jaṭit ábhúshan pahre, muṅh pasáre, chupcháp parbat ke bích se nikle; aur idhar áp hí apne dusre rup ko dekh, sab se pukár ke kahá, "Dekho, Giriráj ne pragaṭ hoy, darshan diyá, jinkí pújá tumne jí lagáy karí hai." Itná bachan sunáy, Shrí Krishan Chand Jí ne Giriráj ko dandwat kí, unkí dekhá dekhí sab gopí gop pranám kar, ápas meṅ kahne lage, ki, "Is bhánti Indra ne kab darshan diya thá?" ham brathá unkí pújá kiyá kiye, aur kyá jániye purusháoṅ ne aise pratyaksh dew ko chhoṛ, kyoṅ Indra ko máná thá, yah bát samajhí nahíṅ játí."

Yoṅ sab batráy rahe the, ki Shrí Krishan bole, "Ab dekhte kyá ho? jo bhojan láye ho so khiláo." Itná bachan sunte hí, gopí gop shaṭras bhojan, thál, paratoṅ meṅ bhar bhar, uṭháy uṭháy lage deno, aur Gobardhan náth

háth baṛháy baṛháy, le le bhojan karne; nidán jitní sámgrí Nand samet sab Brajbásí le gaye the, so kháí, tab wah múrut parbat meṅ samáí. Is bháṅti adbhut lílá kar, Shrí Krishan Chand sab ko sáth le, parbat kí parikramá de, dusre din Gobardhan se chal, haṅste khelte Brindában áye; tis kál ghar ghar ánand mangal badháe hone lage, aur gwál bál sab gáy, bachhṛoṅ ko rang rang, unko gale meṅ gaṇḍe, ghaṇṭáliyaṅ, ghúngharú, bándh bándh, nyáre bí kutúhal kar rahe the. Iti.

26. ADHYÁY—*chhabíswíṅ.*

Itní kathá sunáy Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Is bháṅti jab gopiyoṅ ne Indra ko chhoṛ, Gobardhan pújá, to Indra ne sab dewtáoṅ ko ikaṭhe kar, Amrávatí ko buláyá. Jab sáre dewtá Indra ke pás gaye, ab wah unse púchhne lagá, ki "Tum mujhe samjhákar kaho, kal Braj meṅ pújá kiskí thí?" Is bích Nárad Jí án pahuṅche, to Indra se kahne lage, ki, "Suno Maháráj! tumheṅ sab koí mántá hai, par ek Brajbásí nahíṅ mánte, kyauṅki Nand ke ek beṭa huá hai, tisí ká kahá sab karte haiṅ, winhíṅ ne tumhárí pújá meṭ, kal sab se parbat pujwáyá." Itní bát ke sunte hí, Indra krodh kar bolá, ki, "Brajbásíyoṅ ke dhan baṛha hai, isí se winheṅ ati garv huá; winhoṅ ne merí pújá aur tap, yagya, brat, tajá hai, aur apná kál daridra buláyá hai; wah bálak múrakh, agyán, bahu bádí aur abhimání hai; abhí unká garv hartá húṅ, aur kshanbhar meṅ pashu, lakshmí khoutá húṅ."

Aise bakjhak khijláykar, Surpati ne Meghpati ko buláy bhejá; wah sunte hí ḍartá, káṅptá, háth joṛ, sanmukh á khaṛá huá; wise dekhte hí Indra teh kar bolá, ki, "Tum abhí apnā sab dal sáth le jáo, aur Gobardhan parbat

samet Brajmaṇḍal ko baras baháo, aisá ki kahíṅ giri ká chinh aur Brajbásiyoṅ ka nám na rahe."

Itní ágyá páy, Meghpati daṇḍwat kar, Rájá Indra se bidá huá, aur usne apne sthán par áy, baṛe baṛe meghoṅ ko buláy-ke kahá, "Suno, Maháráj kí ágyá hai, ki tum abhí jáy, Brajmaṇḍal ko baras-ke bahá do." Yah bachan sun, sab megh apne apne dal bádal le le, Meghpati ke sáth ho liye; wisne átehí Brajmaṇḍal ko gher liyá, aur garaj garaj, baṛí baṛí búndoṅ se lagá músaládhár jal barasáwne, aur angulí se giri ko batáwne."

Itní kathá kath, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá, ki, "Maháráj! jab aise chahuṅ or se ghanghor ghaṭá akhaṇḍ jal barasáne lagá, tab Nand Jashodá samet sab gopí gwál bál bhay kháy, bhíngte, thar thar káṅpte, Shrí Krishan ke pás jáy pukáre, ki, "He Krishan! is maháprálay ke jal se kaise bachenge? tab to tumne Indra kí pújá meṭ, parbat pujwáyá, ab beg usko buláiye, jo áy rakshá kare, nahíṅ to kshan-bhar meṅ nagar samet, sab ḍúb marte haiṅ." Itní bát sun, aur sab ko bhay-átur dekh, Shrí Krishan Chand bole, ki, "Tum apne jí meṅ kisí bát ki chintá mat karo, Giriráj abhí áy, tumhárí rakshá karte haiṅ." Yoṅ kah, Gobardhan ko tej se tapáy, agni sam kiyá, aur báyeṅ háth kí chhingulí par uṭháy liyá. Tís kál sab Brajbásí apne ḍhoroṅ samet á, uske níche khaṛe hue, aur Shrí Krishan Chand ko dekh dekh, achraj kar, ápas meṅ kahne lage, ki "Ye koí ádi purush awatárí haiṅ, jin ne angurí par giri ko uṭháy liyá."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb muni, Rájá Paríkshit se kahne lage, ki, "Udhar to Meghpati apná dal liye krodh kar, músaládhár jal barasátá thá, aur idhar, parbat pai gir chhanák tawe kí búnd ho játá thá.

Yah samáchár sun, Indra bhí kop kar, áp chaṛh áyá, aur lagátár usí bhánti, sát din barsá, par Braj moṅ Hari pratáp se ek búnd bhí na paṛí. Jab sab jal nibaṛá, tab meghoṅ ne á, háth joṛ kahá, ki, "He Nath! jitná mahápralay ká jal thá, sab ká sab ho chuká, ab kyá karoṅ?" Yoṅ sun Indra ne apne gyán dhyán so bichárá, ki "Adi purush ne autár liyá, nahíṅ to kis meṅ itní sámarth thí, jo giri dháran kar, Braj kí rakshá kartá?" Aise soch samajh, achhtá pachhtá, meghoṅ samet, Indra apne sthán ko gayá, aur bádal udhaṛ, prakásh huá; tab sab Brajbásíyoṅ ne prasanna ho, Shrí Krishan se kahá "Maháráj! ab giri utár dhariye, megh játá rahá." Yah bachan sunte hí, Shrí Krishan Chand ne parbat jaháṅ ká taháṅ rakh diyá." Iti.

27. ADHYÁY—*satáiswín.*

Shrí Shukdeb bole, ki, "Jad Hari ne giri kar se utár dhará, tís samaiṅ sab baṛe baṛe gop to is adbhut charitr ko dekh, yoṅ kah rahe the, ki, "Jis kí shaktí ne is maháprálay se áj Brajmandal bacháyá, tise ham Nandsut kaise kahenge? háṅ kisí samay Nand Jashodá ne mahá tap kiyá thá, isí se Bhagwán ne á, inko ghar janam liyá hai;" aur gwál bál áy áy, Shrí Krishan ko gale mil mil, púchhne lage, ki, "Bhaiyá! tú ne is komal kamal se háth par kaise aise bhárí parbat ká bojh sambhálá?" aur Nand Jashodá karuná kar, putr ko hriday lagáy, háth dáb, angulí chaṭkáy, kahne lágo, ki, "Sát din giri kar par rakkhá, háth dukhtá hoygá," aur gopí Jashodá ke pás áy, pichhlí sab Krishan kí lílá gáng lagiṅ. Iti.

28. ADHYÁY—*aṭhdiswín*

Shrí Shukdeb muní bole, ki, "Maháráj! bhor hote hí sab gáyen aur gwál báloṅ ko sang kar, apní apní chhákh le, Krishan Balrám benu bajáte, aur madhur madhur sur se gáte, joṅ dhenu charáwan ban ko chale, ton Rájá Indra sakal dewtáon ko sáth liye Kámdhenu ko áge kiye, Airáwat háthí par chaṛhá, surlok se chalá chalá, Brindában meṅ áy, ban kí báṭ rok, khaṛá huá, jad Shrí Krishan Chand use dúr se dikhái diye, tad gaj se utar, nange páoṅ, gale meṅ kapṛá ḍále, thar thar kánptá á, Shrí Krishan ke charanoṅ par girá, aur pachhtáy pachhtáy, ro ro, kahne lagá, ki, "He Brajnáth! mujh par dayá karo."

Jab aise dín ho, Indra ne stutí karí, tab Shrí Krishan Chand dayál ho bole, ki, "Ab to tú Kámdhenu ke sáth áyá, is se terá aparádh kshamá kiyá, par phir garv mat kíjo, kyaunki garv karne se gyán játá hai, aur kumati baṛhtí hai, usí se apamán hotá hai."

Itní bát Shrí Krishan ke mukh se sunte hí, Indra ne uṭhkar Ved kí bidhi se pújá kí, aur Gobind nám dhar, charanámrit le, parikramá karí. Tis samay gandharv bhánti bhánti ke báje bajá bajá, Shrí Krishan ká jash gáne lage, aur dewtá apne bimánoṅ meṅ baiṭhe, ákásh se phúl barasawne; us kál aisá samán huá, ki máno pherkar Shrí Krishan ne janam liyá. Jab pújá se nichint ho, Indra háth joṛ, sanmukh khaṛá huá, tab Shrí Krishan ne ágyá dí, ki, "Ab tum Kámdhenu samet apne pur jáo." Ágyá páte hí, Kámdhenu aur Indra bidá hoy, ḍandwat kar, Indralok ko gáye, aur Shrí Krishan Chand gau charáy sánjh hue, sab gwál báloṅ ko liye, Brindá-

ban áye; unhon ne apne apne ghar jáy kahá, "Áj hamne, Hari prataáp se, Indra ká darshan ban men kiyá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá, "Rájá! yah jo Shrí Gobind kathá maiṅ ne tumhen sunáí, iske sunne aur sunáne se sansár meṅ, dharm, arth, kám, moksh, cháron padárth milte hain." Iti.

29. ADHYÁY—*untíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki "Maháráj! ek din Nand Jí ne sanjam kar, ekádashí brat kiyá; din to snán, dhyán, bhajan, jap, pújá men káṭá, aur rátri jágaran men bitáí. Jab chhah gharí rain rahí, aur dwádashí bhaí, tab uṭhke deh shuddh kar, bhor huá ján, dhotí, angochhá jhárí le, Jamuná naháne chale, tinke píchhe kaí ek gwál bhí ho líye; tír par jáy, pranám kar, kapṛe utár, Nand Jí jon nír men paiṭhe, toṅ Varun ke sewak, jo jal kí chaukí dete the, ki koí rát ko naháne ná páwe, winhon ne já Varun se kahá, ki, "Maháráj! koí is samaiṅ Jamuná meṅ naháy rahá hai, hameṅ kyá ágyá hotí hai?" Varun bolá, "Wise abhí pakaṛ láo." Ágyá páte hí sewak phir wahán áye, jahán Nand Jí snán kar, jal meṅ khaṛe, jap karte the. Ate hí achának nágpháṅs ḍál, Nand Jí ko Varun ke pás le gaye; tad Nand Jí ke sáṭh, jo gwál gaye the, winhon ne áy, Shrí Krishan se kahá, ki, "Maháráj! Nandráy Jí ko Varun ke gan Jamuná tír se pakaṛ, Varunlok ko le gaye." Itní bát ke sunte hí, Shrí Govind krodh kar uṭh dháye, aur pal bhar meṅ Varun ke pás já pahunche, inhoṅ dekhte hí, wah uṭh khaṛá huá, aur háth joṛ, binatí kar, bolá, "Rát ko áp ke pitá Nand

Jí ko nadí meṅ naháte dekh, anjáne gan pakaṛ láye, bhalá isí mis maiṅ ne darshan áp ke páye, ab dayá kíje, merá dosh chitt meṅ na líje." Aise ati dínatá kar, bahut sí bheṭ láy, Nand aur Shrí Krishan ke áge dhar, jad Varun háth joṛ, sir náy, sanmukh khaṛá huá, tad Shrí Krishan bheṭ le, pitá ko sáth kar, waháṅ se chal, Brindában áye. Inko dekhte hí, sab Brajbásí áy mile; tís samaiṅ baṛe baṛe gopiyoṅ ne Nandráy se púchhá, ki, "Tum heṅ Varun ke sewak kaháṅ le gaye the?" Nand Jí bole, "Suno! joṅ we yaháṅ se pakaṛ mujhe Varun ke pás le gaye, taunhíṅ píchhe se Shrí Krishan pahunche, inheṅ dekhte hí wah sinhásan se utar, páoṅ par gir, ati binatí kar, kahne lagá, "Náth! merá aparádh kshamá kíje, mujh se anjáne yah dosh huá, so chitt men na líje." Itní bát Nand Jí ke mukh se sunte hí gop ápas meṅ kahne lage, ki, "Bhái! hamne to yah tabhí jáná thá, jab Shrí Krishan Chand ne Gobardhan dháran kar, Braj kí rakshá karí, kí Nand mahar ke ghar men ádi purush ne áy, autár liyá hai."

Aise ápas meṅ batráy, phir sab gopiyoṅ ne háth joṛ Shrí Krishan se kahá, ki, "Maháráj! áp ne hameṅ bahut din bharmáyá, par ab sab bhed tumhárá páyá, tumhín jagat ke kartá, dukh-hartá ho; Trilokínáth! dayá kar, ab hameṅ baikunṭh díkháiye." Itní bachan sun, Shrí Krishan Jí kshan-bhar meṅ baikunṭh rach, winheṅ Braj hí meṅ dikháyá. Dekhte hí, Brajbásiyoṅ ko gyán huá, to kar joṛ, sir jhukáy, bole, "He Náth! tumhárí mahimá aparanpár hai, ham kuchh kah nahíṅ sakte, par áp kí kripá se áj hamne yah jáná, ki tum Náráyan ho; bhúmí ká bhar utárne ko sansár meṅ janam le áye ho." Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! jab Braj-

básiyoṅ ne itní bát kahí, tabhí Shrí Krishan Chand ne sab ko mohit kar, jo baikunṭh kí rachná rachí thí, so uṭháy lí, aur apní máyá phailáy dí, to sab gopoṅ ne sapná sá jáná, aur Nand Jí ne bhí máyá ke bas ho, Shrí Krishan ko apná putr hí kar mánā.—Iti.

30. ADHYÁY—*tíswín.*

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! jaise Hari ne gopiyoṅ ke sáth rás kríṛá kiyá, so maiṅ kahtá hún, ki, jab Shrí Krishan Jí ne chír hare the, tab gopiyoṅ ko yah bachan diyá thá, ki, 'Ham Kártik mahíne meṅ tumháre sáth rás karenge,' tabhí se gopí rás kí ás kiye, man meṅ udás rahain, aur nit uṭh Kártik más hí ko manáyá kareṅ, Daiwí unke manáte manáte sukhdáí sharad ṛítu áí."

Aise kah, Shrí Shukdeb muni phir bole, ki, "Prithwínáth! ek din Shrí Krishan Chand Kártikí púnyan kí rátri ko ghar se nikal báhar áy, dekhen to nirmal ákásh meṅ táre chhiṭak rahe haiṅ, chándní dashoṅ dishá meṅ phail rahí hai, shítal sugandh sahit mand-gati paun bah rahí hai, aur ek or saghan ban kí chhabi adhik hí shobhá de rahí hai. Aisá samá dekhte hí unke man meṅ áyá, ki, "Ham ne gopiyoṅ ko yah bachan diyá hai, jo sharad ṛítu meṅ tumháre sáth rás karenge, so púrá kiyá cháhiye." Yah bichár kar, ban meṅ jáy, Shrí Krishan ne báṅsurí bajáí, banshí kí dhuni suni, sab Braj juwatí birah kí márí kámátur ho ati ghabráíṅ, nidán kuṭumb kí máyá chhoṛ, kul kán paṭak, grah káj taj, haṛbaṛáy, ulṭá pulṭá singár kar, uṭh dháíṅ. Ek gopí jo apne pati ke pás se joṅ uṭh chalí, toṅ uske pati ne báṭ meṅ jároká, aur pher kar ghar le áyá, jáne na diyá, tab to wah

Hari ká dhyán kar, deh chhoṛ, sab se pahle já milí, wiske chitt kí príti dekh, Shrí Krishan Chand ne use turant mukti gati dí."

Itní kathá sun, Rájá Paríkshit ne Shrí Shukdeb Jí se púchhá, ki, "Kripánáth! Gopí ne Shrí Krishan Jí ko Ishwar ján ke to nahín máná, kewal bishay kí básná kar bhajá, wah mukt kaise huí? so mujhe samjháke kaho, jo mere man ká sandeh jáy." Shrí Shukdeb muni bole, "Dharmáwatár! jo jan Shrí Krishan Chand ki mahimá anjáne bhí gun gáte haiṅ, so bhí nisandeh bhakti mukti páte hain; jaise koí bin jáne amrit piyegá, wah bhí amar ho jiyegá, aur ján ke piyegá, wise bhí gun hogá. Yah sab jánte haiṅ ki padárath ká gun aur phal bin hue rahtá nahíṅ, aise hí Hari bhajan ká pratáp hai, koí kisí bháv se bhajo mukt hoyegá; kahá hai ki, 'Jap málá chhápá tilak, kitná hí karo, par bin sánche man Rám prasanna nahíṅ hote haiṅ.' Aur suno, jin jin ne jaise bháv se Shrí Khrishan ko mán ke mukti páí so kahtá húṅ, ki Nand Jashodá ne to putr kar bújhá; gopiyoṅ ne yár kar samjhá; Kans ne bhay kar bhajá; gwál báloṅ ne mitr kar japá; Pándavoṅ ne prítam kar jáná; Shíshupál ne shatru kar máná; Jadubanshiyoṅ ne apná kar ṭháná; aur jogí, jatí, muniyoṅ ne Ishwar kar dhyáyá; par ant meṅ mukti padárath sabhí ne páyá; jo ek gopí Prabhu ká dhyán kar taří, to kyá achraj huá?"

Yah sun Rájá Paríkshit ne Shrí Shukdeb muni se kahá, ki, "Kripánáth! mere man ká sandeh gayá, ab kripá kar, áge kathá kahiye." Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Mahá-ráj! jis kál sab gopiyoṅ apne apne jhuṇḍ liye, Shrí Krishan Chand, jagat ujágar, rúp ságar so dháykar jáy

milíṅ, ke jaise chaumáse kí nadiyáṅ ḃal kar samudr ko jáy mileṅ, us samaiṅ ke banáw kí shobhá Biháríláل kí kuchh barní nahíṅ játí, ki sab singár kare, naṭwar bhesh dhare, aise man bháwane sundar suhawane lagte the, ki Braj juwatí Hari chhabi dekhte hí chhak rahíṅ. Tab Mohan winkí kshem kushal púchh, rúkhe ho bole, "Kaho rát samaiṅ bhút pret kí biriyáṅ, bhayáwaní báṭ káṭ úlṭe pulṭe bastr ábhúshan pahne, ati ghabráíṅ, kuṭumb kí máyá taj, is mahá ban men tum kaise áíṅ? Aisá sáhas karná nárí ko uchit nahíṅ. Strí ko kahá hai ki káyar, kumat, kúṛh, kaṭí, kurúp, koṛhí, káná, andhá, lulá, langṛá, daridrí, kaisá hí pati ho, par ise uskí sewá karní jog hai, isí meṅ uská kalyán hai, aur jagat meṅ baṛáí; kulwantí patibratá ká dharm hai, ki pati ko kshan bhar na chhoṛe, aur jo strí apne purush ko chhoṛ parpurush ke pás játí hai, so janam janam narak bás pátí hai." Aise kah, phir bole, ki, "Suno, tum ne áy saghan ban, nirmal chándní aur Jamuná tír kí shobhá dekhí, ab ghar jáy, man lagáy, kant kí sewá karo, isí meṅ tumhárá sab bháṅti bhalá hai." Itná bachan Shrí Krishan ke mukh se sunte hí, sab gopí ek bár to achet hó apár soch ságar meṅ paríṅ, píchhe rone lagíṅ.

Nidán dukh se ati ghabráy, ro ro kahne lagíṅ, ki, "Aho Krishan! tum baṛe ṭhag ho, pahle to banshí bajáy achának hamárá gyán dhyán, man dhan har liyá, ab nirdaí hoay, kapaṭ kar, karkash bachan kah, prán liyá cháhte ho." Yoṅ sunáy, puni bolíṅ, kí, "Log kuṭumb, ghar sab chhoṛ, aur lok, láj taj, áp ke pás áíṅ, ab sharan meṅ líjiye; aur jo jan tumháre charan ke sharan meṅ rahte haiṅ, so dhan, tan, áj baṛáí nahíṅ

cháhte, winke to tumhín ho janam janam ke kant, He prán rúp bhagwant." Itní bát ke sunte hí, Shrí Krishan Chand ne muskuráy, sab gopiyoṅ ko nikaṭ buláy ke kahá "Jo tum ráchi ho is rang, to khelo rás hamáre sang." Yah bachan sun, dukh taj, gopí prasannatá se chároṅ or ghir áíṅ, aur Hari mukh nirakh nirakh lochan suphal karne lagíṅ.

Áge Shrí Krishan Jí ne apní máyá ko ágyá kí, ki "Ham rás karenge, uske liye tú ek achchhá sthán rach, aur yaháṅ khaṛí rah, jo jo jis jis bastu kí ichchhá kareṅ, so so lá díjo." Maháráj! wisne sunte hí Jamuná ke tír jáy, ek kanchan ká manḍlákár baṛá chauṅtará banáy, motí, híre jaṛ uske chároṅ or, sapallav kele ke khambh lagáy, tin meṅ bandanwár aur bháṅti bháṅti ke phúloṅ kí málá bándh, áy, Shrí Krishan Chand se kahá. Ye sunte hí, prasanna ho, sab Braj juwatiyoṅ ko sáth le, Jamuná tír ko chale; waháṅ jáy dekheṅ to chandr manḍal se chauṅtare kí chamak chaugunî shobhá de rahí hai, uske chároṅ or retí chándní sí phail rahí hai, sugandh samet shítal míṭhí míṭhí paun chal rahí hai, aur ek or saghan ban kí hariyálí ujálí rát meṅ adhik chhabi le rahí hai.

Is samaiṅ ko dekhte hí sab gopí magan ho, usí sthán ke nikaṭ Mánsarovar nám ek sarovar thá, tis ko tír jáy, man máṅte suthre bastr ábhúshan paṅhan, nakh sikh se singár kar, achchhe báje bín pakháwaj ádi sur bándh bándh le áíṅ, aur lagíṅ prem madmátí ho, soch sankoch taj, Shrí Krishan ke sáth mil, bajáne, gáne, náchne; us samaiṅ Shrí Gobind gopiyoṅ ko manḍlí ke madhy aise suháwane lagte the jaise tárámanḍal moṅ chand.

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí bole, "Suno Maháráj! jab gopiyoṅ ne gyán bibek chhoṛ, rás meṅ Hari ko man se bishaí, pati kar máná, aur apne adhín jáná, tab Shrí Krishan Chand ne man meṅ bichárá, ki, "Dekhúṅ mujh bin píchhe ban meṅ kyá kartí haiṅ, aur kaise rahtí haiṅ."? Aise bichár, Shrí Rádhiká ko sáth le, Shrí Krishan Chand antardhyán hue. Iti.

31. ADHYÁY,—*iktísvíṅ.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Maháráj! eká ekí Shrí Krishan Chand ko na dekhte hí, gopiyoṅ kí áṅkh áge andherá ho gayá, aur ati dukh páy aise akuláíṅ, jaise mani khoay sarp ghabrátá hai, ismeṅ ek gopí kahne lagí, ki, "Abhí to hamáre sang hile mile rás bilás kar rahe the, itne hí meṅ kaháṅ gaye, tum meṅ se kisí ne bhí játe na dekhá?" Yah bachan sun sab gopí birah kí márí nipaṭ udás ho, háy már bolíṅ, ki, "Kaháṅ jáṅay, kaisí karaiṅ, aur kis se pukár ke kahaiṅ?"

Aise kah Hari mad mátí hoay, sab gopí lagíṅ, chároṅ or ḍhúnḍh ḍhúnḍh gun gáy gáy, ro ro ke, yoṅ pukárne, ki, "Ham ko kyoṅ Brajnáth ápne chhoṛá, ham ne to sarbas tumháre sáth diyá." Jab wahaṅ na páyá, tab áge jáy, ápas meṅ bolíṅ, "Sakhí! yaháṅ to ham kisí ko nahíṅ dekhtíṅ; kis se púchheṅ ki Hari kidhar gaye?" Yoṅ sun ek gopí ne kahá, "Suno Alí! ek bát mere jí meṅ áí hai, ki ye jitne is ban meṅ pashu pakshí aur briksh haiṅ, so sab ṛíshi, muni haiṅ, ye Krishan lílá dekhne ko autár le áye haiṅ, inhoṅ se puchho, ye yaháṅ khaṛe dekhte haiṅ, jidhar Hari gaye honge, tidhar batá deṅge." Itná bachan sunte hí, sab gopí birah se

byákul ho, kyá jhr kyá chautany, lagíṅ ek ek se púchhne, ki "Kahán gaye banwárí hameṅ batáo."

Itná kah, Shrí Shukdeb Jí bole, "Maháráj! isí rít se sab gopí, pashu, pakshí, drum, belí se púchhte púchhte Shrí Krishan may ho, lagíṅ pútná badh ádi sab Krishan kí karí huí bál lílá karne, aur ḍhúṅḍhne, nidán ḍhúṅḍhte ḍhúṅḍhte kitní ek dúr jáy dekhai to Shrí Krishan Chand ke charan chinh, kaṅwal, jav, dhwajá, ankush samet ret par jagamgáy rahe hain, dekhte hí Braj juwatí jis raj ko sur, nar, muni khojte haiṅ, tis raj ko daṇḍawat kar, sir chaṛháy, Hari ke milne ko ás dhar wahán se baṛhíṅ, to dekhá jo un charan chinhoṅ ke pás ek nárí ke bhí pánw upṛe hue haiṅ; unheṅ dekh, achraj kar, áge jáy, dekhaiṅ to ek ṭhaur komal pátoṅ ke bichhaune par sundar jaṛáú darpan paṛá hai, lagíṅ us se púchhne; jab birah bhará, wah bhí na bolá, tab winhon ne ápás meṅ púchhá, "Kaho Alí! yah kyauṅkar liyá?" kisí samain jo piay pyárí ke man kí jántí thí, usne uttar diyá, ki, "Sakhí! jad prítam pyárí kí choṭí gúnthne baiṭhe, aur sundar badan bilokne meṅ antar huá, tis biriyán pyárí ne darpan háth meṅ le, piay ko dikháyá, tad Shrí mukh ká pratibimb sanmukh áyá." Yah bát sun gopiyon kuchh na kopiyán, baraṅ kahne lagíṅ, ki, "Usne Shiv Pârvatí ko achchhí ríti se pújá hai, aur baṛá tap kiyá hai, jo pránpati ke sáth ekánt meṅ nidhṛak bihár kartí hai."

Maháráj! sab gopí to idhar birâh mad mátí bakbak, jhakjhak ḍhúṅḍhtí phirtí hí thíṅ, ki udhar Shrí Rádhiká Jí Hari ke sáth adhik sukh máu, prítam ko apne bas ján, áp ko sab se baṛá ṭhán, man meṅ abhimán, án bolíṅ "Piáre! ab mujh se chalá nahíṅ játá, kándho chaṛháy

le chaliye." Itní bát ko sunte hí, garv 'prahárí, antarjámí, Shrí Krishan Chand ne muskuráy, baiṭkar kahá, ki, "Áiye, hamáro kándho charh líjiye." Jad wah háth barháy, charhne ko huí, tad Shrí Krishan antardhyán hue; joṅ háth barháye the, toṅ háth pasáro kharí rah gaí, aise kí jaise ghan se mán kar, dámini bichhar rahí ho; kai chandr se chandri ká rus, píchho rah gaí ho; aur gore tan kí joti chhúṭi kshiti par chháy yoṅ chhabi de rahí thí, kí mánoṅ sundar kanchan kí bhúmi pai kharí hai. Nainoṅ se jal kí dhár bah rahí hai, aur subás ke bas jo mukh pás bhanwar áy áy baiṭhte the, tinhoṅ bhí uráy na saktí thí, aur háy háy kar, ban meṅ birah kí márí is bháṅti ro rahí thí akelí, ki jis ke rone kí dhun sun, sab roto the, pashu, pakshí aur drum belí, aur yon kah rahí thí, "He Náth! dási ko akelí chhor, áp kahán gaye." Itné meṅ sab gopí bhí ḍhúṇḍhtí ḍhúṇḍhtí us ke pás já pahuṅchíṅ, aur wiske gale lag lag, saboṅ ne mil mil, aisá sukhmáná, ki jaise koí mahá dhan khoay, madhy ádhá dhan páy, sukh máne. Nidán sab gopí bhí wise atí dukhit ján, sáth le mahá ban meṅ paiṭhíṅ, aur jaháṅ lag chándná dekhá, taháṅ lag gopiyoṅ ne ban meṅ Shrí Krishan Chand ko ḍhúṇḍhá. Jab saghan ban ke andhere meṅ báṭ na páí, tab wo sab waháṅ se phir, dhíraj dhar, milne kí 'ás kar, Jamuná ke usí tír par áy baiṭhíṅ jaháṅ Shrí Krishan Chand ne adhik sukh diyá thá. Iti.

32. ADHYÁY—*batíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! sab gopí Jamuná tír par baiṭhe, prem mad mátí ho, Hari ke charitr aur gun gáne lagín, ki, "Prítam! jab se tum Braj meṅ

áye, tab se naye naye sukh yahán ánkar chháye; Lakshmí ne tumháre charan kí ás, kiyá hai achal áyke bás; ham gopí haiṅ dásí tumhárí, beg sudh líje dayá kar hamárí; jad se sundar sánwlí saloní múrti haiṅ herí, tad se huí haiṅ bin mol kí cherí; tumháre nain bánoṅ ne hane haiṅ hiay hamáre, so pyáre! kis liye lekhe nahíṅ haiṅ tumháre; jív játe haiṅ hamáre ab karuná kíje, taj kar kaṭhortá, beg darshan díje; jo tumheṅ márná hí thá to hamko bishdhar, ág aur jal se kis liye bacháyá, tabhí marne kyauṅ na diyá? tum kewal Jashodá sut nahíṅ ho, tumheṅ to Brahmá, Rudra, Indrádi sab dewtá bintí, kar láye haiṅ, sansár kí rakshá ke liye. He Pránnáth! hameṅ ek achraj baṛá hai, ki jo apnoṅ híṅ ko mároge, to karoge kis kí rakhwálí? Prítam! tum antarjámí hoay, hamáre dukh har, man kí ás kyauṅ nahíṅ púrí karte? Kyá, ablóoṅ par hí shúrtá dhárí hai? He Pyáre! jab tumhárí mand muskyán jut pyár bharí chitwan aur bhrikuṭí kí maror nainoṅ kí maṭak, gríbá kí laṭak, aur bátoṅ kí chaṭak, hamáre jiay meṅ átí hai, tab kyá kyá na dukh pátí haiṅ; aur jis samaiṅ tum gau charáwan játe the ban meṅ, tis samaiṅ tumháre komal charan ká dhyán karne se ban ke kankar, káṅṭe á, kasakte the hamáre man meṅ, bhor ke gaye sánjh ko phir áte the, tis par bhí hameṅ chár pahar, chár jug se janáte the; jad sanmukh baiṭh sundar badan nihártí thíṅ, tad apne jí meṅ bichártí thíṅ, ki, Brahmá koí baṛá múrakh hai, jo palak banáí hai hamáre ikaṭak dekhne meṅ bádhá dálne ko." Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! isí ríti se sab gopí birah kí máríṅ, Shrí Krishan Chand ke gun aur charitr anek anek prakár se gáy gáy háríṅ, tis par bhí na áy Bihárí, tab

to nipaṭ nirás ho, milne kí ás kar, jíne ká bharosá chhoṛ, ati adhíratá se achet ho, gir kar, aise roye pukárín, ki sunkar char achar bhí dukhit bhaye bhárí." Iti.

33. ADHYÁY—*tetíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! jad Shrí Krishan Chand, antarjámí, ne jáná jo ab ye gopiyoṅ muj biná jítí na bachengíṅ, tab tinhíṅ meṅ Nand Nandan pragaṭ bhaye, aur winke sanmukh jhaṭ á khaṛe hue. Maháráj! Shrí Krishan Chand ánand-kand ko dekhte hí, sab gopiyáṅ eká ekí birah ságar se nikal, unke pás jáy, aise prasanna huíṅ, ki jaise koí atháh samudr meṅ ḍúb tháh páye prasanna hoye; aur chároṅ or se gher kar, khaṛíṅ bhaíṅ, tab Shrí Krishan unheṅ sáth liye waháṅ áye jaháṅ pahle rás bilás kiyá thá; játe hí ek gopí ne apní oṛhní utár ke Shrí Krishan ke baiṭhne ko bichhá dí; jo we us par baiṭhe, to kaí ek gopí krodh kar bolíṅ "Maháráj! tum baṛe kapaṭí, biráná man dhan lene jánte ho, par kisí ká kuchh gun nahíṅ mánte." Itná kah, ápas meṅ kahṇe lagíṅ, ki, "Jo gun chhoṛ augun gahe; aur man meṅ kapaṭ bháv se rahe, tis se koí kyá kahe." Yah sun ek win meṅ se bolí, ki, "Sakhí! tum algí raho, apne kahe kuchh shobhá nahíṅ patíṅ, dekho maiṅ Krishan hí se kahátí húṅ." Yoṅ kah, wisne muskuráy ke Shrí Krishan se púchhá, ki, "Maháráj! ek, bin gun kiye, gun mán le; dusrá, kiye gun ká paltá de; tísrá, gun ko palṭe augun karai; chautha, kisí ke kiye gun ko bhí man meṅ na dharai; in chároṅ meṅ kaun bhalá hai? aur kaun burá? yah tum hameṅ samjháke kaho." Shrí Krishan chand bole, ki, "Tum sab, man de, sunau, bhalá aur burá

ṁaiṅ bujhá kar kahtá húṅ; uttam to wah hai, jo bin kiye kare, jaise pitá putr ko cháhtá hai; aur kiye, par karne se kuchh puny nahíṅ, so aise hai jaise baṅṭ ke het gau dúdh detí hai; gun ko augun máne, tise shatru jániye; sub se burá kritaghní jo kiye ko meṭe."

Itná bachan sunte hí, jab gopiyáṅ ápas meṅ ek ek ká muṅh dekh haṅsne lagíṅ, tab to Shrí Krishan Chand ghabrákar bole, ki, "Suno, maiṅ in chároṅ kí gintí meṅ nahíṅ, jo tum ján ke haṅstí ho, baran merí to yah ríti hai, ki jo muj se jis bát kí ichchhá rakhtá hai, tiske man kí báṅchhá purí kartá húṅ; kadáchit tum kaho ki jo tumhárí yah chál hai, to hameṅ ban moṅ aise kyauṅ chhoṛ gaye, iská káran yah hai, ki maiṅ ne tumhárí príti kí parikshá lí, is bát ká burá mat mánau, merá kahá sachchá hí jánau." Yoṅ kah phir bole, kí, "Jo Brahmá ke sau baras jiyeṅ, tab bhí ham tumháre ṛin se utaran na hoṅye. Iti.

34. ADHYÁY—*chautíswíṅ.*

Shrí Shukdeb muni bole, Rájá! jab Shrí Krishan Chand ne is ḍhab se ras ke bachan kahe, tab to sab gopiyáṅ, ris chhoṛ, prasanna ho, uṭh, Hari se mil, bháṅti bháṅti ke sukh mán, ánand magan ho, kutúhal karne lagíṅ, tís samaiṅ jítní gopiyáṅ thíṅ, titne híṅ sharír Shrí Krishan Chand ne dhar, usí rás manḍal ke chauṅtre par sab ko sáth le, phir rás bilás ká árambh kiyá, aur do do gopí ke bích, ek ek Krishan kankan joṛ khaṛe bhaye.

Maháráj! isí ríti se khaṛe hoye, gopí aur Krishan lage anek anek prakár ke jantroṅ ke sur miláy miláy, kaṭhin kaṭhin rág aláp aláp, bajáy bajáy, gáne, aur tíkhí, chokhí, áṛí, ḍauṛhí, dugan, tigan ki táneṅ, upjeṅ, le le, bol batáy batáy,

náchne; aur ánand meṅ aise magan huíṅ, ki unko tan man kí bhí sudh na thí. Kahíṅ inká anchal ughaṛ játá thá; kahíṅ unká mukuṭ khisal; idhar motiyoṅ ke hár ṭúṭ ṭúṭ girte the, udhar banmál; pasíne kí búnde máthoṅ par motiyoṅ kí laṛí sí chamaktí thíṅ; aur gopiyoṅ ke gore gore mukhṛoṅ par alkeṅ yoṅ bikhar rahí thíṅ, kí jaise amrit ke lobh se saṅpoliye uṛ kar chánd ko já lage hoṅye; kabhí koí gopí Shrí Krishan kí murlí ke sáth mil kar jíl meṅ gatí thí; kabhí koí apní tán alag hí le játí thí; aur jab koí banshí ko chhek us kí tán samúchí, joṅ kí toṅ gale se nikáltí thí, tab Hari aise bhúl rahte the, ki joṅ bálak darpan meṅ apná pratibimb dekh bhúl rahe.

Isí ḍhab se gáy gáy, nách nách, anek anek prakár ke háw bháv katáksh kar kar, sukh lete dete the, aur paras-par ríjh ríjh, haṅs haṅs, kanṭh lagáy lagáy, bastr ábhúshan nichháwar kar rahe the. Us kál Brahmá, Rudra, Indr ádi sab dewtá aur gandharv apní apní striyoṅ samet, bimánoṅ meṅ baiṭhe, rás manḍlí ká sukh dekh dekh, ánand se phúl barasáwte the, aur un kí striyáṅ wah sukh lakh, hauṅs kar, man meṅ kahtí thíṅ, ki, "Jo janam le Braj me játíṅ, to ham bhí Hari ke sáth rás bilás kartíṅ," aur rág rágniyoṅ ká aisá samá bandhá huá thá, ki jise sun ke paun pání bhí na bahtá thá, aur tárá manḍal samet chandrmá thakit ho kirnoṅ se amrit barasátá thá. Is meṅ rát baṛhí, to chha mahíne bít gaye; aur kisí ne na jáná; tabhí se us rain ká nám Brahmárátrí huá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí bole, "Prithwínáth! rás lílá karte karte, jo kuchh Shrí Krishan Chand ke man meṅ tarang áí; to gopiyoṅ ko liye, Jamuná tír pai jáy, nír meṅ paiṭh, jal kríṛá kar, shram miṭáy, báhar áy, sab ke manoṛath púre kar, bole, ki, "Ab chár gharí rát rahí hai,

tum sab apne ghar jáo." Itná bachan sun, udás ho, gopiyoṅ ne kahá, "Náth, ápke charan kaṅwal chhoṛke ghar kaise jáy, hamárá lálchí man to kahá mántá hí nahíṅ." Shrí Krishan bole, ki, "Suno, jaise jogi jan merá dhyán dharte haiṅ, taise tum bhí dhyán kíjiyo, maiṅ tumháre pás jaháṅ rahogí tahán rahúṅgá." Itní bát ke sunte hí, santosh kar, sab bidá ho, apne apne ghar gaíṅ, aur yah bhed unke gharwáloṅ men se kisí ne na jáná, ke ye yaháṅ na thíṅ.

Itní kathá sun, Rájá Paríkshit ne Shrí Shukdeb muni se púchhá, ki, "Díndayál! yah tum mujhe samjhákar kaho, jo Shrí Krishan Chand to asuroṅ ko már, prithwí ká bhár utárne, aur sádh sant ko sukh de, dharm ká panth chaláne ke liye, autár le áye the, winhoṅ ne paráí striyoṅ ke sáth rás bilás kyoṅ kiyá? yah to kachhlampaṭ ká karm hai, jo birání nárí se bhog karai" Shukdeb Jí bole, ki, "Sámarthí kyá nahíṅ karte, kyauṅki we to kar ke karm kí háni karte haiṅ, jaise Shív Jí ne bish liyá aur khá ke kanṭh ko bhúshan diyá, aur kále sánp ka kiyá hár, kaun jáne unká byauhár? we to apne liye kuchh bhí nahíṅ karte, jo winká bhajan-sumiran kar, koí bar mangtá hai taisá hí tísko dete haiṅ. Un kí to yah ríti hai, ki sab se mile, drishṭ áte haiṅ, aur dhyán kar dekhiye to sab hí se aise alag janáte haiṅ, jaise jal meṅ kanwal ká pát. Aur gopiyoṅ kí utpatti to maiṅ tumheṅ pahle hí suná chuká húṅ, ki Debí aur Bed ki ṛicháen, Hari ká daras paras karne ko, Braj meṅ janam le áí haiṅ, aur isí bháṅti Shrí Radhiká bhí Brahmá se bar páy, Shrí Krishan Chand kí sewá karne ko janam le áí, aur Prabhu kí sewá meṅ rahí.

Itná kah, Shrí Shukdeb Jí bole, "Maháráj! kahá hai, ki Hari ke charitr mán líjo, par unke karne meṅ man na

díje. Jo koí Gopínáth ká jash gátá hai, so nirbhay aṭal param pad pátá hai, aur jaisá phal hotá hai, aṭhsaṭh tírath ke naháne meṅ, taísá hí phal miltá hai Shrí Krishan jash gáne meṅ. Iti.

35. ADHYÁY—*paintíswíṅ.*

Shrí Shukdeb muni kahne lage, ki, "Rájá! jaise Shrí Krishan Jí ne bidyádhar ko tárá, aur Shankhchúṛ ko márá, so prasang kahtá húṅ, tum jí lagáy suno. Ek din Nand Jí ne sab gop gwáloṅ ko buláy ke kahá, ki, 'Bhaíyo! jab Krishan ká janam huá thá, tab maiṅ ne kul Dewí Ambiká kí yah mántá karí thí, ki jis din Krishan bárah baras ká hogá, tis din nagar samet, báje gáje se jákar púJá karúngá, so din uskí kripá se áj dekhá, ab chal kar púJá kiyá cháhiye.'

Itná bachan Nand Jí ke mukh se sunte hí, sab gop gwál uṭh dháye, aur jhaṭpaṭ hí apne apne gharoṅ se púJá kí sámgrí le áye. Tad to Nandráy bhí púJápá aur dúdh, dahí, mákhan sagṛoṅ bahangiyoṅ meṅ rakhwáy, kuṭumb samet unke sáth ho liye, aur chale chale Ambiká ke sthán par pahuṅche. Wahán jáy Saraswatí nadí meṅ naháy, Nand Jí ne purohit buláy, sab ko sáth le, Dewí ke mandir meṅ jáy, shástr kí ríti se púJá kí, aur jo padárath charháne ko le gaye the, so áge dhár, parikramá de, háth joṛ, bínatí kar, kahá, kí, 'Ma! áp ko kripá se Kánha bárah baras ká huá.'

Aise kah, dandawat kar, mandir ke báhar áy, sahasr Bráhman jimáye; is meṅ aber jo huí, to sab Brajbásiyoṅ samet, Nand Jí tírath brat kar, wahán hí rahe. Rát ko sote the, ki ek ajgar ne áy Nandráy ká páṅw pakṛá, aur lagá nigalne; tab to we dekhte hí, bhay kháy, ghabráyke

lage pukárne, "He! Krishan, He! Krishan, beg sudh le, nahíṅ to yah mujhe nigle játá hai." Unká shabd sunte hí sáre Brajbásí strí kyá purush nínd se chauṅk, Nand Jí ke nikaṭ jáy, ujálá kar, dekheṅ to ek ajgar unká páṅw pakṛe paṛá hai. Itne meṅ Shrí Krishan Chand Jí ne pahuṅche, sab ke dekhte hí joṅ us kí píṭh meṅ charan lagáyá, toṅhíṅ wah apní deh chhoṛ, sundar purush ho, pranám kar, sanmukh háth joṛ khaṛá huá. Tab Shrí Krishan ne us se púchhá, kí, "Tu kaun hai, aur kis páp se ajgar huá thá, so kah?" Wah sir jhukáy, binatí kar, bolá, "Antarjámí! tum sab jánte ho merí utpatti, ki maiṅ Sudarshan nám, bidyádhar húṅ, surpur meṅ rahtá thá, aur apne rúp gun ke áge, garv se, kisí ko kuchh na gintá thá. Ek din bimán meṅ baiṭh phirne ko niklá, to jaháṅ Angirá ríshi baiṭhe tap karte the, tinke úpar ho, sau ber áyá gyá. Ek ber joṅ unhoṅ ne bimán kí parchháṅíṅ dekhí, toṅ úpar dekh, krodh kar, mujhe sháp diyá, ki, 'Re abhimání! tú ajgar sáṅp ho.' Itná bachan unke mukh se níklá ki maiṅ ajgar ho níche girá. Tis samaiṅ ríshi ne kahá thá, ki, 'Terí mukti Shrí Krishan Chand ke háth hogí' isí liye maiṅ ne Nandráy Jí ke charan án pakre the, jo áp áyke mujhe mukti kareṅ, so Kripánáth! áp ne áy, kripá kar mujhe mukti dí." Aise kah, bídyádhar to parikramá de, Hari se ágyá le, dandawat kar, bidá ho, bimán par chaṛh, sur lok ko gayá, aur yah charitr dekh, sab Brajbásiyoṅ ko achraj húá. Nidán bhor hote hí Dewí ká darshan kar, sab mil Brindában áye."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb muni bole, ki "Prithwínáth! ek din Haldhar aur Gobind gopiyoṅ samet, chándní rát ko ánand se ban meṅ gáy rahe the, ki is bích Kuwer ká sewak Shankhchúṛ nám, Yaksh, jis ke sís

meṅ mani, aur atí balwán thá, so á niklá. Dekhe to ek or sab gopiyáṅ kutúhal kar rahí haiṅ, aur ek or Krishan Baldew, magan ho, mattawat gáy rahe haiṅ. Kuchh is ke jí men jo áí, to sab Braj juwatiyoṅ ko gher, áge dhar le chalá, tis samaiṅ bhay kháy pukáríṅ Brajbám, 'rakshá karo Krishan Balrám.'

Itná bachan gopiyoṅ ke mukh se nikalte hí sunkar, donon bháí rúkh ukhár, háthoṅ meṅ le, yoṅ daur áye, ki mánau gaj máte sinh par uṭh dháye, aur wahán jáy, gopiyoṅ se kahá, ki "Tum kisí se mat ḍaro, ham án pahuṅche." Inko kál samán dekhte hí Yaksh bhaymán ho, gopiyoṅ ko chhoṛ, apná prán le bhágá. Us kál Nandlál ne Baldew Jí ko to gopiyoṅ ke pás chhoṛá, aur áp jáy uske jhoṅṭe pakaṛ, pachháṛá, nidán tirchhá háth kar, uská sir káṭ, mani le, án Balrám Jí ko diyá. Iti.

36. ADHYÁY.—*chhatíswín.*

Shrí Shukdeb muni, bole, "Rájá! jabtak Hari ban meṅ dhenu charáweṅ, tabtak sab Braj juwatiyáṅ Nandrání ke pás áy baiṭhkar Prabhu ká jash gáweṅ; jo lílá Shrí Krishan ban meṅ kareṅ, so gopiyáṅ ghar baiṭhí, uchchreṅ." Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá, ki, "Maháráj! isí ríti se nit gopiyáṅ din bhar Harí ke gun gáweṅ, aur sánjh samay áge jáy, Shrí Krishan Chand ánand-kand se mil, sukh mán le áweṅ, aur tis samaiṅ Jashodá Rání bhí raj-manḍit putr ká mukh pyár se poṅchh, kanṭh lagáy, sukh máne." Iti.

37. ADHYÁY—*saintíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! ek din Shrí Krishan, Balrám sánjh samain dhenu charáyke ban se ghar ko áte the, is bích ek asur ati baṛá bail ban áy, gáyon meṅ milá, to use dekhte hí sab gáyon to jidhar tidhar phail gaín, aur Brajbásí dauṛ wahán áye, jahán sab ke píchhe Krishan Balrám chale áte the. Pranám kar kahá, "Maháráj! áge ek ati baṛá bail khaṛá hai, us se hameṅ bacháo." Itní bát ke sunte hí, antarjámí Shrí Krishan Chand bole, ki, "Tum kuchh mat ḍaro us se, wah brishabh ká rúp ban kar áyá hai ních, ham se cháhtá hai apná mích." Itná kah, áge jáy, use dekh bole Banwárí ki, "Áo, hamáre sáth kapaṭ tan dhárí, tú aur kisú ko kyauṅ ḍarátá hai, mere nikaṭ kiṣ liye nahín átá? jo bairí sinh ká kaháwatá hai, so mrig par nahín dháwatá; dekh main híṅ húṅ kál rúp Gobind, main ne tujse bahutoṅ ko márke kiyá hai nikand."

Yoṅ kah, phir tal ṭhoṅk lalkáre, "Á muj se sangrám kar." Yah bachan sunte hí, asur aise krodh kar dháyá, ki mánau Indra ká bajr áyá. Jon toṅ Hari use háṭáté the, tyoṅ tyon wah sambhal sambhal baṛhá átá thá. Ek bár jo unhoṅ ne wise de paṭká, toṅhíṅ khijlá kar uṭhá, aur donoṅ síngoṅ meṅ usne Hari ko dabáyá, tab to Shrí Krishan Jí ne bhí phurtí se nikal, jhaṭ páṅw par páṅw de, us ke síng pakaṛ yoṅ maṛoṛá, ki jaise koí bhínge chír ko nichoṛe. Nidán wah pachháṛ kháy girá, aur uská jí nikal gayá. Tis samain sab dewtá apne apne bimánon meṅ baiṭh, ánand se phúl barasáwne lage, aur gopí gop Krishan jash gáne. Is bích Shrí

Rádhiká Jí ne á Hari se kahá, ki, "Maháráj! bríshabh rúp jo tum ne márá, is ká páp huá, is se ab tum tírath naháy áo, tab kisí ko háth lagáo." Itní bát ke sunte hí Prabhu bole, ki "Sab tírathoṅ ko maiṅ Brajhí moṅ bulá letá húṅ." Yoṅ kah, Gobardhan ke nikaṭ jáy, do oṅṛe kuṇḍ khudwáye, tahíṅ sab tírath doh dhar áye, aur apná apná nám kah kah, un moṅ jal ḍál ḍál chale gaye. Tab Shrí Krishan Chand un meṅ snán kar, báhar áy, anek gau dán de, bahut se Bráhman jimáy suddh hue, aur wisí din se Krishankuṇḍ Rádhákuṇḍ kar ke, we prasiddh hue.

Yah prasang sunáy, Shrí Shukdeb bole, ki, "Maháráj! ek din Nárad Jí muni, Kans ke pás áye, aur uská kop baṛháne ko jab unhoṅ ne Balrám aur Shyám ke hone, aur máyá ke áne, aur Krishan ke jáne ká bhed samjhá kar kahá; tab Kans krodh kar bolá, "Nárad Jí! tum sach kahte ho, kyauṅki, dekho, pahle putr ko mujhe la diyá, pher man kí partít baṛháy ke, ṭhag ke samán, sarbas churáy liyá."

Itná kah, Basudeb ko buláy, pakaṛ bándhá, aur kháṅṛ par háth rakh, akulákar bolá, ki, "Kapaṭí! tú mujh se milá rahá, aur maiṅ ne tujhe sádh saty kar jáná, par tú ne Nand ke ghar Krishan ko paṭháy diyá, aur hamen kanyá dikháí. Kahá hai ki mitr, sagá, sewak, hitkárí, jo koí bhí kapaṭ karai, so baṛá pápí hai."

Aise bakjhak, phir Kans Nárad Jí se kahne lagá, kí, "Maháráj! ham ne kuchh iske man ká bhed na páyá, huá laṛká aur kanyá ko lá dikháyá, jise kahá adhúrá gayá soí já Gokul meṅ Baldew bhayá." Itná kah, krodh kar, honṭh chabáy, khaṛag uṭháy, joṅ cháhá ki Basudeb ko marún, toṅ Nárad muni ne háth pakaṛ kar, kahá, "Rájá!

Basudeb ko tó tú rakh áj, aur jis meṅ Krishan Baldew áweṅ, so kar káj." Aise samjháy bujháy, jab Nárad muni chale gaye, tab Kans ne Basudeb Dewakí ko to ek koṭhrí meṅ múnd diyá, aur áp bhayátur ho, Keshí nám rákshas ko buláke bolá, ki, "Rám Krishan ko já máro." Itná bachan sunte hí Keshí to ágyá pá, bidá ho, daṇḍawat kar, Brindában ko gayá, aur Kans ne Sál, Tusál, Chánúr, Arisht, Bayomásur ádi jitne mantrí the, sab ko bulá bhejá; we áye, tinheṅ samjhákar kahne lagá, ki, "Merá bairí pás áy basá hai, tum apne jí meṅ soch, bichár kar ke mere man ká shúl jo khaṭaktá hai, nikálo." Mantrí bole, "Prithwínáth! áp mahábalí ho, kis se ḍarte ho, Rám Krishan ká márná kyá baṛí bát hai? Kuchh chintá mat karo, jis chhal bal se we yahán áweṅ, soí ham matá batáweṅ. Pahle to yahán bhalí bháṅti se ek aisí sundar rangbhúmi banáweṅ, ki jis kí shobhá sunte hí dekhne ko, nagar nagar, gáṅw gáṅw ke log uṭh dháweṅ, píchhe Mahádew ká yagya karwáo, aur hom ke liye, bakre, bhaiṅse mangwáo, yah samáchár sun, sab Brajbásí bheṭ láwenge, tin ke sáth Rám Krishan bhí áwenge, unheṅ tabhí koí mall pachháṛegá, kai koí aur hí balí paur pai márḍálegá."

Itní bát ke suntehí, Kans ne Mantrí kí bát mán, malloṅ ko bulákar bíṛá diyá. Phir sabhá kar, apne baṛe baṛe rákshason se kahne lagá, kí, "Jab hamáre bhánje Rám Krishan yahán áweṅ, tab tum meṅ se koí unheṅ már ḍáliyo, jo mere jí ká khaṭká jáy." Winheṅ yoṅ samjháy, puni mahávat ko buláke bolá, ki, "Tere bash meṅ matwálá háthí hai, tú dwár par liye khaṛá rahiyo, jab we donoṅ áweṅ, aur bár meṅ páṅw deṅ, tad tu háthí se chírwá ḍáliyo, kisí bháṅti bhágne na páweṅ. Jo win donoṅ ko máregá, so muṅh mángá dhan páwegá."

Aise sab ko sunáy, samjháy, bujháy, Kartik badí chaudas ko, Shiv ká yagya ṭhahráy, Kans ne sánjh samaiṅ, Akrúr ko bulay, ati áwbhagati kar, ghar bhítar le jáy, ek sinhásan par apne pás baiṭháy, háth pakaṛ ati pyár se kahá, ki, "Tum Jadukul men sab se baṛe gyání, dharamátmá, dhír ho, is liye tumheṅ sab jánte mánte haiṅ, aisá koí nahíṅ jo tumheṅ dekh, sukhí na hoye, is se jaise Indra ká káj báwan ne já kiyá, jo chhal kar, Bali ká sárá ráj le diyá, aur Rájá Bali ko pátál paṭháyá, taise tum hamárá kám karo, to ek ber Brindában jáo, aur Dewakí ke donoṅ laṛkoṅ ko, joṅ bane toṅ chhal bal kar, yaháṅ le áo. Kahá hai, jo baṛe haiṅ, so áp dukh sah karte haiṅ paráyá káj, tis meṅ tumheṅ to hai hamárí sab bát ki láj. Adhik kyá kahenge, jaise bane taise unheṅ le áo, to yaháṅ sahaj hí men máre jáyenge. Kai to dekhte hí Chánúr pachhá-ṛegá, kai gaj Kubaliyá pakaṛ chír ḍálegá; nahíṅ to maiṅ híṅ uṭh márúngá, apná káj apne háth saṅwárungá; aur un donoṅ ko már, píchhe Ugarsen ko hanúngá, kyauṅki wah baṛá kapaṭí hai, merá marná cháhtá hai. Phir Dewakí ke pitá Dewak ko, ág se jaláy, pání meṅ ḍaboúngá, sáth hí uske Basudeb ko már, Hari-bhaktoṅ ko jaṛ se khoúngá, tab nikanṭak ráj kar, Jarásindh (jo merá mitr hai prachaṇḍ, uske trás se káṅpte haiṅ nau khaṇḍ) aur Narkásur, Bánásur ádi, baṛe baṛe mahábalí rákshas, jis ke sewak haiṅ, tis se já milúngá, jo tum Rám Krishan ko le áo."

Itní bateṅ kahkar, Kans phir Akrúr ko samjháne lagá, ki, "Tum Brindában meṅ jáy, Nand ko yaháṅ kahiyo jo Shiv ká yagya hai, dhanush dhaṛá hai, aur anek anek prakár ke kutúhal yaháṅ hoyenge, yah sun Nand upnand gopoṅ saniet bakre bhaiṅse le, bheṭ dene láwenge, tin ko

sáth dekhne ko, Krishan Baldew bhí áwenge; yah to maiṅ ne tumheṅ unke láwne ká upáy batáy diyá, áge tum sagyán ho, jo aur ukat bani áwe, so kari kahiyo, adhik tum se kyá kaheṅ? Kahá hai, ki wahí hai chatur dút, jise apní buddhi bal ká bharosá hai, aur rakhtá hai sadá par káj par diṭ."

Itní bát ke sunte hí, pahle to Akrúr ne apne jí meṅ bichárá, ki, "Jo maiṅ ab ise kuchh bhalí bát kahúngá, to yah na mánegá, is se uttam yahí hai, ki is samaiṅ uske man bhátí suhátí bát kahúṅ. Aise aur bhí ṭhaur kahá hai, ki wahí kahiye, jo jise suháy." Yoṅ soch bichár, Akrúr háth joṛ, sir jhukáy, bolá, "Maháráj! tumne bhalá matá kiyá, yah bachan ham ne bhí sir chaṛháy mán liyá, honhár par kuchh bas nahíṅ chaltá, manush anek manorath kar dháwatá hai, par karm ká likhá hí phal páwatá hai, sochte haiṅ aur, hotá hai aur, kisí ke man ká chítá hotá nahíṅ. Ágam bándh tumne yah bát bichárí hai, na jániye kaise hoye. Maiṅ ne tumhárí bát mán lí, kal bhor ko jáúngá, aur Ráṃ Krishan ko le áúngá." Aise kaḥ, Kans se bidá ho, apne ghar áyá. Iti.

38. ADHYÁY—*artíswíṅ*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! joṅ Shrí Krishan Chand ne Keshí ko márá, aur Nárad ne já stuti karí, puni Hari ne Bayomásur ko haná, toṅ sab charitr kahtá húṅ, tum chitt de suno; ki bhor hote hí Keshí ati úṅchá bhayáwná ghoṛá ban, Brindában meṅ áyá, aur lagá lál lál ánkhaiṅ kar, nathne chaṛháy, kán púṅchh uṭháy, ṭáp ṭáp, bhúṅ khodno, aur híṅs híṅs kándhá kaṅpáy kaṅpáy láteṅ chaláne.

Use dekhte hí gwál báloṅ ne bhay kháy, bhág, Shrí Krishan se já kahá. We sunke waháṅ áye jaháṅ wah thá, aur wise dekh laṛne ko phaiṅṭ bándh, tál ṭhoṅk, sinh kí bháṅti garaj kar bole, "Are! jo tú Kans ká baṛá prítam hai, aur ghoṛá ban áyá hai, to aur ke píchhe kyoṅ phirtá hai? á, muj se laṛ jo terá bol dekhúṅ. Díp patang kí bháṅti kab tak phiregá? terí mrityu to nikaṭ án pahuṅchí hai." Yah bachan sun, Keshí kop kar, apne man meṅ kahne lagá, ki, "Aj iská bal dekhúngá, aur pakaṛ íkh kí bháṅti chabáy, Kans ká káraj kar jáúngá."

Itná kah, muṅh báyke aise dauṛá, ki mánau sáre sansár ko khá jáygá; áte hí pahle joṅ unne Shrí Krishan par muṅh chaláyá, toṅ unhoṅ ne ek ber to dhakel kar píchhe ko haṭáyá, jab dúsrí ber wah phir sambhalke mukh phailáy dháyá, tab Shrí Krishan ne apná háth uske muṅh meṅ ḍál, loh láṭh sá kar aisá baṛháyá, ki jis ne wis ke dashoṅ dwár já roke, tab to Keshí ghabrákar, jí meṅ kahne lagá, ki "Ab deh phaṭtí hai, yah kaisí bhaí, mṛityu áp muṅh meṅ lí, jaise machhlí bansí ko nigal prán detí hai, taise maiṅ ne bhí apná jív khoyá."

Itná kah, usne bahutere upáy háth nikálne ko kiye, par ek bhí kám na áyá, nidán sáṅs ruk kar peṭ phaṭ gayá, to pachháṛ kháy ke girá, tab uske sharír se lohú nadí kí bháṅti bah niklá, tis samaiṅ gwál bál áy áy dekhne lage, aur Shrí Krishan Chand áge jáy, ban meṅ ek kadam kí chhaṅh tale khaṛe hue.

Is bích bíná háth meṅ liye, Nárad muni Jí án pahuṅche, pranám kar, khaṛe hoye, bín bajáy, Shrí Krishan Chand kí bhút bhavishy kí sab lílá aur charitr gáy ke bole, ki, "Kripánáth! tumhárí lílá aparanpár hai, itní kis moṅ sámarth hai jo áp ke charitroṅ ko bakháne? par tumhárí

dayá se maiṅ itná jántá húṅ, ki áp bhaktoṅ ko sukh dene ke arth, aur sádhon kí rakshá ke nimitt, aur dushṭ asuroṅ ke násh karne ke hetu, bár bár autár le, sansár meṅ pragaṭ ho, bhúmi ká bhár utárte ho."

Itná bachan sunte hí, Prabhu ne Nárad muni ko to bidá dí, we daṇḍawat kar, sidháre, aur áp sab gwál bál sakháoṅ ko sáth liye, ek baṛ ke tale baiṭh, pahle to kisí ko mantrí, kisí ko pradhán, kisí ko senápati banáy, áp Rájá ho, ráj ríti se khel khelne lage, aur píchhe áṅkhmichaulí." Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Prithwínáth! Jab Kans ne yah bát suní, ki Keshí bhor hí márá gayá, tab jhaṅkhtá káṅptá Bayomásur se kahne lagá, ki, "Tú hai baṛá balí, Basudeb ke pút ko már áj, yah merá kar káj." Yah sun, Bayomásur bolá, "Maháráj! jo basáygí so karúngá áj, merí deh hai áphí ke káj. Jo jí ke lobhí haiṅ, tinheṅ swámí ke arth jí dete átí hai láj. Sewak aur strí ko to isí meṅ jash dharam hai jo swámí ke nimitt prán de." Aise kah, Krishan, Baldew par bíṛá uṭhay, Kans ko praṇám kar, Bayomásur Brindaban ko chalá. Baṭ meṅ jáy, gwál ká bhesh banáy, chalá chalá wahán pahuṅchá, jahán Hari gwál bál sakháoṅ ke sáth áṅkhmichaulí khel rahe the. Játe hí dúr se jab usne háth joṛ Shrí Krishan Chand se kahá, "Maháráj! mujhe bhí apne sáth khiláo," tab Hari ne use pás bulákar kahá, "Tú apne jí meṅ kisí bat kí hauṅs mat rakh, jo tere man máne so khel hamáre sang khel." Yoṅ sun wah prasanna ho bolá, ki "Brak meṅṛhe ká khel bhalá hai," Shrí Krishan Chand ne muskuráy ke kahá, "Bahut achchhá, tú ban bheṛiyá aur sab gwál bál howeṅ meṅṛhe," sunte hí phúlkar Bayomásur to lyárí huá, aur gwál bál bane meṅṛhe, milkar khelne lage.

Tis samaiṅ wah asur ek ek ko uṭhá le jáy, aur parbat kí guphá meṅ rakh, uske muṅh par áṛí shilá dhar múnd ke chalá áwe. Aise jab sab ko wahán rakh áyá, aur akele Shrí Krishan rahe, tab lalkár kar bolá, ki, "Aj Kans ká káj sárúngá, aur sab Jadubanshiyoṅ ko márúngá," Yoṅ kah, gwál ká bhesh chhoṛ, sachmuch bheṛiyá ban, jo Hari par jhapṭá, toṅ unhoṅ ne usko pakaṛ, galá ghoṅṭ, máre ghúṅsoṅ ke yoṅ már paṭká, ki jaise yagya ke bakre ko már ḍálte haiṅ. Iti.

39. ADHYÁY—*untálíswín.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Maháráj! Kártik badí, dwádashí ko to Keshí aur Bayomásur márá gayá, aur trayodashí kí bhor ke taṛke hí, Akrúr Kans ke pás áy, bidá ho, rath par chaṛh, apne man meṅ yoṅ bichártá, Brindában ko chalá, ki "Aisá maiṅ ne kyá jap, tap, yagya, dán, tírath, brat kiyá hai, jis ke puny se yah phal páúngá? apne jáne to is janam bhar kabhí Hari ká nám nahíṅ liyá, sadá Kans kí sangti meṅ rahá, bhajan ká bhed kaháṅ páúṅ? háṅ agle janam koí baṛá puny kiyá ho, us dharam ke pratáp ká yah phal ho to ho, jo Kans ne mujhe Shrí Krishan Chand, ánand-kand, ke lene ko bhejá hai, ab jáy unká darshan páy, janam suphal karúngá."

"Maháráj! aise bichár phir Akrúr apne man meṅ kahne lagá, ki, "Kahíṅ mujhe we Kans ká dút to na samjheṅ?" phir áphí sochá ki "Jin ká nám antarjámí hai, we to man kí príti mánte haiṅ, aur sab mitr, shatru ko pahchánte haiṅ, aisá kabhí na samjhenge, baran mujhe dekhte hí gale lagáy, dayá kar, apná komal kaṅwal

sá kar, mere sis par dharenge, tab maiṅ us chandr-badan kí shobhá ikaṭak nirakh apne nain chakroṅ ko sukh dúngá, ki jis ká dhyán Brahmá, Rudra Indra ádí sab dewtá sadá karte haiṅ."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá, ki, "Maháráj! isí bháṅti soch bichár karte, rath hánke, idhar se to Akrúr Jí gaye, aur udhar ban se gau charáy, gwál bál samet Krishan Baldew bhí áye, to inse Bindrában ke báhar hí bheṅṭ bhai. Hari chhabi dúr se dekhte hí, Akrúr rath se utar, ati akuláy, dauṛ unke páoṅ par já gírá, aur aisá magan huá, ki muṅh se bol na áyá, mahá ánand kar, nainoṅ se jal barasawne lagá, tab Shrí Krishan jo use uṭháy, ati pyár se mil, háth pakaṛ, ghar liwáy le gaye, wahán Nandráy, Akrúr Jí ko dekhte hí prasanna ho, uṭh kar mile, aur bahut sá ádar mán kiyá, páṅw dhulwáy ásan diyá, pher chauke meṅ paṭá baiṭháy, ati ádar se shat ras bhojan jimáyá.

Jab achayke pán kháne baiṭhe, tab Nand Jí unse kushal kshem púchh bole, ki, "Tum to Jadubanshiyoṅ meṅ baṛe sádh ho, sadá apní baṛáí se rahe ho, kaho ab Kans dushṭ ke pás kaise rahte ho, aur wahán ke logoṅ kí kyá gati hai? so sab bhed kaho" Akrúr Jí bole, ki, "Jab se Kans Madhupurí meṅ gayá, tab se sab ko ati dukh bhayá, áp kyá kushal púchhte ho? jau loṅ Mathurá meṅ hai Kans, tau loṅ kahán bacheṅ Jadubansh?" Itná kah phir bole, ki, "Tum to Kans ká byohár jánte ho, ham tumse adhik kyá kahenge?" Iti.

40. ADHYÁY—*chálíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Prithwínáth! jab Nand Jí báteṅ kar chuke, tab Akrúr ko Krishan Baṛrám sain

se buláy, alag le gaye, aur ádar kar, kushal púchh ke kahá, ki, "Kaká! Mathurá kí bát kaho, Basudeb Dewakí níke haiṅ? Rájá to unká bairí ho paṛá hai, wah koí Jadukul ká mahá rog ban janam le áyá hai, tisí ne sab Jadubanshiyoṅ ko satáyá hai, aur sach púchho to Basudeb Dewakí hamáre liye itná dukh páte haiṅ, jo hameṅ na chhipáte to we itná dukh na páto." Yoṅ kah Krishan phir bole, ki, "Tum se chaltí bor unhoṅ ne kuchh kahá, hamne unke sadá ṛiní ho rahe haiṅ, ab karte honge we surti hamárí, sankaṭ meṅ páwate honge dukh bhárí."

Yah sun, Akrúr Jí bole, ki, "Kripánáth! tum sab jánte ho, kyá kahúngá, Kans kí aníti, wis kí kisí se nahín hai príti. Basudeb aur Ugarsen ko nit márne ká bichár kiyá kartá hai, par we áj tak apní prárabdh se bach rahe hain, aur jad se Nárad muni áy, áp ke hone ká sab samáchár bujháy ke kah gaye haiṅ, tad se Basudeb Jí ko beṛí hathkaṛí mahá dukh se rakkhá hai, aur kal uske yaháṅ Mahadew ka yagya hai, aur dhanush dhará hai, sab koí dekhne ko áwenge, so tumheṅ buláne ko mujhe bhejá hai, yah kahkar, ki, 'Tum jáy Rám Krishan samet Nandráy ko yagya kí bheṭ suddháṅ liwáy láo.' so maiṅ tumheṅ bolne ko áyá húṅ." Itní bát Akrúr Jí se sun, Rám Krishan ne á, Nandráy se kahá, ki, "Kans ne buláyá hai, Tát! rahne se banegí nahín bhalí bát, so sab mil bheṭ leke chalo, aur dhanush yagya dekho."

Jab aise samjháy bujháy kar, Shrí Krishan Chand Jí ne Nand Jí se kahá, tab Nandráy Jí ne usí samaiṅ ḍhandhoriye ko buláy, sáre nagar meṅ yoṅ kah ḍoṅḍí phirwáy dí ki, 'Kal sabere hí sab mil Mathurá ko jáyenge, Rájá ne buláyá hai'. Is bát ke sunne se bhor hote hí, bheṭ le le,

sakal Brajbásí áṅ pahuṅche, aur Nand Jí bhí dúdh, dahí, mákhan, bheṅṛhe, bakre, bhaiṅse le, sagaṛ jutwáy unke sáth ho liye, aur Krishan Baldew bhí apne gwál bál sakháoṅ ko sáth le, rath par chaṛhe.

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Prithwínáth! eká ekí Shrí Krishan Chand ká chalná sun, sab Braj kí gopiyáṅ ati ghabráy, byákul ho, ghar chhoṛ, haṛbaṛáy uṭh dháíṅ, aur kuṛhtí jhakhtí, girtí paṛtí, wahán aíṅ jaháṅ Shrí Krishan Chand ká rath thá. Áte hí rath ke chároṅ or khaṛí ho, háth joṛ, binatí kar, kahne lagíṅ, "Hameṅ kis liye chhoṛte ho Brajnáth! sarbas diyá hai tumháre háth: sádh kí to príti kabhí ghaṭtí nahíṅ, kar kí sí rekhá sadá rahtí hai, aur múṛh kí príti nahíṅ ṭhaharti, jaise bálú kí bhíṅti. Aisá tumhárá kyá aparádh kiyá hai, jo hamen píṭh diye játe ho?" Shrí Krishan Chand ko sunáy, phir gopiyáṅ Akrúr kí or dekh, bolíṅ, "Yah Akrúr hai baṛá bhárí krúr, nahíṅ jání hamárí pír, dekho jin bin sab anáth hotí tinheṅ apne sáth le chalá hai."

Aisí kaṛí kaṛí bateṅ sunáy, soch sankoch chhoṛ, Hari ká rath pakáṛ, ápas meṅ kahne lagíṅ, "Mathurápurí kí náriyáṅ ati chanchal, chatur rúp gun bharí haiṅ, un se príti kar, gun aur ras ke bash ho, waháṅ híṅ rahenge Bihárí, tab káhe ko karengo surat hamárí?" unhíṅ ke baṛe bhág haiṅ jo prítam sang rahengí, hamáre jap tap karne meṅ aisí kyá chúk paṛí thí, jis se Shrí Krishan Chand bichharte haiṅ." Yoṅ ápas meṅ kah, phir Hari se kahne lagíṅ, ki, "Tumhárá to nám hai Gopínáth, kis liye nahíṅ le chalte hameṅ apne sáth?"

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Rájá! us samaiṅ gopiyoṅ ko to yah dashá thí jo maiṅ ne kahí, aur Jashodá Rání mamatá kar, putr ko kanṭh lagáy, ro ro ati pyár se

kahtí thín, ki, "Beṭá! jau din meṅ tum wahán se phir áo, tau din ke liye kaleú le jáo, wahán jáy kisí se príti mat kíjo, beg áy apní janní ko darshan díjo." Itní bát sun Shrí Krishan rath se utar, sab ko samjháy bujháy, má se bidá hoye, daṇḍawat kar, asís le, phir rath par chaṛh chale. Tis kál idhar se to gopiyoṅ samet Jashodá Jí ati akuláy, ro ro, Krishan Krishan kar pukártí thín, aur udhar se Shrí Krishan rath par khaṛe pukár pukár kahte játe the, ki "Tum ghar jáo, kisí bát kí chintá mat karo, ham páṅch chár din meṅ phir kar áte hain."

Aise kahte kahte, aur dekhte dekhte jab rath dúr nikal gayá, aur dhúlí ákásh tak chháí, tís meṅ rath kí dhwajá bhí na dí dikháí, tab nirás ho ek ber to sab kí sab nír bin mín kí bháṅti taṛpharáy múrchhá kháy girín, píchhe kitní ek ber ke chet kar uṭhín, aur awadh kí ás man meṅ dhar, dhíraj kar, udhar Jashodá Jí to sab gopiyoṅ ko le Brindában ko gaín, aur idhar Shrí Krishan Chand sab samet chale chale Jamuná tír par á pahuṅche, taháṅ gwál báloṅ ne jal piyá, aur Hari ne bhí ek baṛ kí chháṅh meṅ rath khaṛá kiyá. Jad Akrúr Jí naháne ká bichár kar rath se utare, tad Shrí Krishan Chand ne Nandráy se kahá, ki "Áp sab gwál báloṅ ko le áge chaliye, chachá Akrúr snán karleṅ to píchhe se ham bhí á milte haiṅ."

Yah sun, sab ko le Nand Jí áge baṛhe, aur Akrúr Jí kapṛe khol, háth páṅw dhoye, áchaman kar, tír par jáy, nír meṅ paiṭh, ḍubkí le, pújá, tarpan, jap, dhyán kar, phir chubhkí már, áṅkh khol, jal meṅ dekheṅ to wahán rath samet Shrí Krishan drishṭ áye, pher sir uṭháy báhar dekheṅ to rath par Shrí Krishan birájte haiṅ.

Maháráj! Akrúr Jí to ek hí múrat báhar bhítar dekh dekh sochte hí the, ki is bích pahle to Shrí Krishan

Chand Jí ne chaturbhuj ho, shankh chakr, gadá, padm dháran kar, sur, muni, kinnar, gandharv ádi sab bhaktoṅ samet jal meṅ darshan diyá, aur píchhe Sheshsháí ho, to Akrúr dekh, aur bhí bhúl rahá. Iti.

41. ADHYÁY—*iktálíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, kí "Maháráj! pání meṅ khaṛe khaṛe Akrúr ko kitní ek ber meṅ Prabhu ká dhyán karne se gyán huá, to háth joṛ pranám kar, káhne lagá, ki, "Kartá hartá tumhín ho Bhagwant, bhaktoṅ ke hetu sansár meṅ áy, dharte ho bhesh anant; aur sur, nar, muni turháre ansh haiṅ, tumhíṅ se pragaṭ ho, tumhíṅ meṅ aise samáte haiṅ, jaise jal ságar se nikaḷ, ságar meṅ samátá hai; tumhárí mahimá hai anúp, kaun kah sake? sadá rahte ho biráṭ swarúp; sir swarg, prithwí páṅw, samudr peṭ, nábhi ákásh, bádal kesh, briksh, rom, agni mukh, dashoṅ dishá kán, nain chandr aur bhánu, Indra bhujá, buddhi Brahmá, ahankár Rudra, garjan bachan, prán pawan, jal bírya, paḷak lagáná rát din, is rup se sadá birájte ho, tumheṅ kaun pahchán sake?" Is bháṅti stuti kar, Akrúr ne Prabhu ke charan ká dhyán dhar, kahá, "Kripánáth! mujhe apní sharan meṅ rakkho." Iti.

42. ADHYÁY—*baiálíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki "Maháráj! jad Shrí Krishan Chand ne naṭmáyá ki bháṅti jal meṅ anek rúp dikháy har liye, tad Akrúr Jí ne nír se nikal, tír par á, Hari ko pranám kiyá. Tis kál Nandláll ne Akrúr se púchhá ki, "Kaká! Shít samaiṅ jal ke bích itní ber kyauṅ lagí, hamen yah ati chintá thí tumhárí, ki chachá ne kis liye

báṭ chalne kí sudhi bisárí, kyá kuchhí achraj to já kar nahíṅ dekhá"? Yah sun, Akrúr háth joṛ bole, "Tum sab jánte ho, ham tum se kyá kaheṅ, par ab yaháṅ bilamb na kariye, shíghra Mathurá chal, káraj kíje." Itní bát ko sunte hí, Hari jhaṭ rath par baiṭh, Akrúr ko sáth le chal khaṛe húe, aur Nand ádi, jo sab gop gwál áge gaye the, unhoṅ ne já Mathurá ko báhar ḍere kiye, aur Shrí Krishan, Baldew kí báṭ dekh dekh, ati chintá kar, ápas me kahne lage, "Itní aber naháte kyauṅ lagí, aur kis liye abtak nahíṅ áye Hari?" ki is bích, chale chale, ánand-kand Shrí Krishan Chand bhí jáy mile. Us samaiṅ háth joṛ, sir jhukáy, binatí kar, Akrúr Jí bole ki "Braj Ráj! ab chalke merá ghar pavitr kíje, aur apne bhaktoṅ ko daras dikháy, sukh díje." Itní bát ke sunte hí Hari ne Akrúr se kahá ki "Kaká! pahle to sodh Kans ko de, píchhe apná ghar dikháo." Yah sun, Akrúr sir náy kar waháṅ se chale.

Nídán chale chale kitní ek ber meṅ rath se utar kar waháṅ pahuṅche, jaháṅ Kans sabhá kiye baiṭhá thá. Isko dekhte hí sinhásan se uṭh, níche áy, ati hit kar milá, aur baṛe ádar mán se háth pakaṛ, le jáy, sinhásan par apne pás baiṭháy, inkí kushal kshem púchh, bolá, ki, "Ab jaháṅ gaye the waháṅ kí bát kaho." Akrúr Jí kahne lage, ki "Braj kí mahimá kuchh kahí nahíṅ játí, aur Nand kí baṛáí kaháṅ loṅ karúṅ? sunte hí áp kí bát shís par dhar, Rám Krishan aur Brajbásiyoṅ ko sab bheṭ samet láye haiṅ." Yah sun, Kans prasanna ho, bolá, "Akrúr Jí! áj tum ne hamárá baṛá kám kiyá jo Rám Krishan ko le áye, ab ghar jáy bishrám karo."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá ki, "Maháráj! Kans kí ágyá páy, Akrúr Jí to apne

ghar gaye. Wah soch bichár karne lagá; aur jahán Nand upnand baiṭhe the, tahán un se Haldhar aur Gobind ne púchhá, "Jo ham áp kí ágyá páweṅ to nagar dekh áweṅ." Yah sun, pahle to Nandráy Jí ne kuchh khíne ko mithái nikál dí, un donoṅ bháiyoṅ ne mil kar kháy lí, píchhe bole, "Achchhá jáo dekh áo, par bilamb mat kíjo."

Itná bachan Nand mahar ke mukh se nikalte hí, ánand kar, donoṅ bháí apne gwál bál sakháoṅ ko sáth le, nagar dekhne chale; áge baṛh dekheṅ to nagar ke báhar chároṅ or ban upban phúl phal rahe haiṅ; tin par panchhí baiṭhe anek anek bháṅti kí manbháwan boliyáṅ bolte haiṅ, aur baṛe baṛe sarovar nirmal jal se bhare haiṅ, un meṅ kaṅwal khile hue, tin par bhauṅroṅ ke jhunḍ ke jhunḍ gúnj rahe, aur tir men haṅs sáras ádi pakshí kaloleṅ kar rahe, shítal sugandh saní mand paun bah rahí, aur baṛí baṛí báṛiyoṅ kí báṛí par panbáṛiyáṅ lagí huíṅ; bích bích baran baran ke phúloṅ kí kyáriyáṅ, kosoṅ tak, phúlí huíṅ; ṭhaur ṭhaur indároṅ báwaṛiyoṅ par rahaṭ parohe, chal rahe; málí miṭhe suroṅ se gáy gáy, jal sínch rahe.

Yah shobhá ban upban kí nirakh, haràsh, Prabhu sab samet Mathurá purí meṅ paiṭhe; wah purí kaisí hai, ki jis ke chahúṅ or támbe ká koṭ, aur pakkí chuán chauṛí kháí; spháṭik ke chár pháṭak, tin meṅ ashṭ dhátí kiwáṛ kanchan khachit lage hue, aur nagar meṅ baran ke ráte, píle, hare dhaule panchkhane satkhane mandir únche aise ki ghaṭá se báteṅ kar rahe; jinke sone ke kalas kalsiyoṅ kí joti bijlí sí chamak rahí; dhwajá, patáká, phahráy rahíṅ; jálí jharokhoṅ, mokhoṅ se dhúp kí sugandh áy rahí; dwár dwár par kele ke khambh, aur subaran kalas, sapallav bhare dhare hue; toran bandanwár bandhí huí;

ghar ghar bájan báj rahe, aur ek or bhánti bhánti ke manimáy kanchan ke mandir Rájá ke nyáre hí jagmanáy rahe; tinkí shobhá kuchh barní nahín játí. Aisí jo sundar suháwní Mathurá purí, tise Shrí Krishan, Baldew gwál báloṅ ko sáth liye, dekhte chale.

Is bích Mathurá meṅ dhúm paṛí ki Shrí Krishan, Balrám Jí áwate hain, yah sun, bál, briddh, juwá, nar nárí sab jo jaisí taisí uṭh dháíṅ aur khiṛkí jharokhoṅ mokhoṅ se áy, Hari darsh kí lálsá se, jhuṅk jhuṅk, jháṅkne lagíṅ.

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Mahárój! isí ríti se sab purbásí kyá strí kyá purush anek anek prakár kí báteṅ kah kah, darshan kar magan hote the, aur jis háṭ báṭ chauhaṭe meṅ ho, sab samet Krishan Balrám nikalte the, tahíṅ apne apne koṭhoṅ par khaṛe, in par chowá chandan chhiṛak chhiṛak, ánand se we phúl barasáwte the, aur yo nagar kí bhí shobhá dekh dekh, gwál báloṅ se yoṅ kahte játe the "Bhaiyá! koí bhúliyo mat, aur jo koí bhúle, to pichhle ḍeron par jáíyo." Is meṅ kitní ek dúr jay ko, dekhte kyá haiṅ, ke Kans ke dhobí, dhoe kapṛoṅ kí ládiyáṅ láde, poṭeṅ moṭeṅ liye, mad piye, rang ráte, Kans jash gáte, nagar ke báhar chale áte haiṅ; unheṅ dekh, Shrí Krishan Chand ne Baldew Jí se kahá, ki, "Bhaiyá! iske sab chír chhín lijiye, aur áp paṅhar, gwál báloṅ ko paharáy, bacheṅ so luṭáy díjiye."

Yoṅ bhái ko sunáy, sab samet dhobiyoṅ ko pás jáy, Hari bole, ki "Ham ko ujjal kapṛe do, jab Rájá so mil áweṅ to pher lo, jo wahán hameṅ milegá, us meṅ se kuchh tum ko bhí denge." Itní bát ko sunte hí, win meṅ se jo baṛa dhobí thá, so haṅs kar kahne lagá ki, "Ham dharí banáy rákheṅ, tau loṅ ghúm áo, phir á,

paṭ lená, aur jo man áwe so dená." Aise kah phir bolá ki "Ban meṅ gáy ke charwaiyá, aur kamrí ke uṛhaiyá, áye hain ráj basan lene, jo nek jíwan kí ás hai, use bhí khowane cháhte ho?"

Yah bat dhobí kí sunkar Hari ne phir muskuráy kahá, ki, "Ham to súdhí chál se mángte haiṅ, tum ulṭí kyon samajhte ho? Kapṛe dene se kuchh tumhárá na bigṛegá, baran jash lábh hogá." Yah bachan sun rajak jhunjhlákar bolá, "Rájá ke báge paharne ká muṅh to dekho, mere áge se já, nahíṅ abhí már ḍáltá húṅ." Itní bát ke sunte hí krodh kar Shrí Krishan Chand ne tirchhá kar, ek háth márá ki wiská sir bhuṭṭá sá uṛ gayá. Tab jitne uske sáthí aur ṭahalue the, sab ke sab poṭeṅ moṭeṅ ládiyáṅ chhoṛ, apná jív le bháge, aur Kans ke pás já pukáre; yahán Shrí Krishan Jí ne sab kapṛe le liyá, aur áp pahan, bhái ko paharáy, gwál báloṅ ko báṅṭ, rahe so luṭáy diye. Tis samain gwál bál ati prasanna ho ho, lage ulṭe pulṭe bastr pahanne.

Joṅ wahán se áge baṛhe, toṅ ek sújí ne áy, daṇḍawat kar khaṛe hoye, kar joṛke kahá, "Maháraj! maiṅ kahne ko to Kans ká sewak kahlátá húṅ, par man se sadá áp hí ká gun gátá húṅ, ab dayá kar kahiye to sab ko báge paharáúṅ, jis se tumhárá dás kaháúṅ." Itní bát unke mukh se nikalte hí, antarjámí Shrí Krishan Chand ne wise apná bhakt ján, nikaṭ buláy ko kahá, "Tú bhale samaiṅ áyá achchhá paharáy de." Tab to usne jhaṭ paṭ hí khol, udheṛ, katar, chháṅṭ, síkar ṭhík ṭhák banáy, chun chun Rám Krishan samet sab ko báge paharáy diyá. Us kál Nandlál wise bhakti de, sáth le áge chale, to wahán Sudámá nám málí áy milá, aur ádar kar, apne ghar le jáy, sab ko málá paharái. Iti.

43. ADHYÁY—*tetálíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Prithwínáth! málí kí lagan dekh, magan ho, Shrí Krishan Chand use bhakti padárath de, wahán se áge jáy dekhen to sonhín galí men ek kubrí, kesar chandan se katoriyán bhare, thálí ke bích dhare, liye háth men kharí hai. Usse Hari ne púchhá, "Tu kaun hai, aur yah kahán le chalí hai?" Wah bolí, "Díndayál! main Kans kí dásí hún, merá nám hai Kubjá, nit chandan ghis, Kans ko lagátí hún, aur man se tumháre gun gátí hún, tisí ke pratáp se áj ápká darshan páy janam swárthik kiyá, aur nainon ká phal liyá; ab dásí ká manorath yah hai, jo Prabhu kí ágyá páún, to chandan apne háthon charháún."

Uskí atí bhakti dekh, Hari ne kahá, "Jo terí isí men prasannatá hai, to lagáw." Itná bachan sunte hí, Kubjá ne bare ráwcháw se chit lagáy, jab Rám Krishan ko chandan charchá, tab Shrí Krishan Chand ne uske man kí lág dekh, dayá kar páṅw par páṅw dhar, do angulí thorhí ke tale lagáy, uchkáy wise sídhá kiyá. Hari ká háth lagte hí, wah mahá sundrí hui, aur nipat binatí kar, Prabhu se kahne lagí, ki, "Kripánáth! jo áp ne, kripá kar, is dásí kí deh súdhí kí, tonhín dayá kar ab chalke ghar pawitr kíje, aur bishrám le, dásí ko sukh díje." Yah sun, Hari uská háth pakar, muskuráy ke kahne lage, ki, "Sítal sugandh chandan lagáy, tú ne hamárá shram dúr kiyá, pahile Kans ko már, píchhe áy milenge." Yon kahkar Prabhu áge chale, aur Kubjá apne man men dhír dhar, ghar jáy, kesar chandan se chauk puráy, Hari ke milne kí ás man men rakh, mangláchár karne lagí.

Is bích nagar dekhte dekhte sab samet Prabhu dhanush paur par já pahunche. Inheṅ, apne rang ráte, máte, áte dekhte hí, pauriye risáy ke bole, "Idhar kidhar chale áte ho, ganwár! dúr khaṛe raho, yah hai rájdwár." Dwárpáloṅ kí bát suní an suní kar, Hari sab samet darrone wahán chale gaye, jahán tín táṛ lambá, ati moṭá, bhárí Mahádew ká dhanush dhará thá. Játe hí jhaṭ uṭháy chaṛháy sahaj subháv hí khaiṅch, yoṅ toṛ ḍálá, ki joṅ háthí gánḍá toṛtá hai.

Is meṅ sab rakhwále jo Kans ke biṭháye dhanush kí chaukí dete the, so chaṛh áye, Prabhu ne unheṅ bhí már giráyá. Tis samaiṅ purbásí to yah charitr dekh, bichár kar, nisank ho, apás meṅ yoṅ kahne lage, ki, "Dekho, Rájá ne ghar baiṭhe apní mrityu áp buláí hai, in donoṅ bháiyoṅ ke háth se ab jítá na bachegá"; aur dhanush ṭuṭne ká ati shabd sun, Kans bhay kháy, apne logoṅ se púchhne lagá, ki "Yah mahá shabd káhe ká huá?" Is bích kitne ek log Rájá ke, jo dúr khaṛe dekhte the, we múnḍ phikár yoṅ já pukáre, ki, "Maháráj kí duhái! Rám Krishan ne áy nagar meṅ baṛí dhúm machái; Shiv ká dhanush toṛ, sab rakhwáloṅ ko már ḍálá."

Itní bát ke sunte hí, Kans ne bahut se jodháoṅ ko buláke kahá, "Tum inke sáth jáo, aur Krishan, Baldew ko chhal bal kar, abhí már áo." Itná bachan Kans ke mukh se nikalte hí, ye apne apne astr shastr le, wahán gaye jahán we donon bháí khaṛe the. Inhoṅ ne winheṅ jyoṅ lalkáirá, tyoṅ winhoṅ ne in sab ko bhí áy már ḍálá. Jad Hari ne dekhá, ki, yahán Kans ká sewak ab koí nahín rahá, tad Balrám Jí se kahá, ki, "Bháí! hameṅ áye baṛí ber huí, ḍeroṅ par chalá cháhiye, kyauṅki Bábá Nand hamáre baṭ dekh dekh bhávná karte hoyenge." Yoṅ

kah, sab gwál báloṅ ko sáth le, Prabhu Balrám samet chal kar wahán áye, jahán ḍere paṛe the. Játo hí Nand Mahar se to kahá, ki, "Pitá! ham nagar meṅ jáy, bhalá kutúhal dekh áye, aur gop gwáloṅ no apne bágo dikhláye." Yah sun Nand samjháy kar kahne lago, ki, "Pút! yah hamárá gánw nahín hai, yahán tum upadrav na karo, yah Kans ká nagar hai, itní síkh merí, man meṅ dharo."

Jad Nandráy Jí aise samjháy chuke, tad Nandlal baṛe láṛ se bole, ki, "Pitá! bhúk lagí hai, jo hamáro Mátá ne kháne ko sáth kar diyá hai, so díjiye." Itní bát ke sunte hí, unhoṅ ne jo padárath kháne ká sáth áyá thá so nikál diyá; Krishan Baldew ne le gwál báloṅ ke sáth mil kar kháy liyá.

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Maháráj! idhar to ye áy paramánand se byálú kar soye, aur udhar Shrí Krishan kí báton sun, Kans ke chit meṅ ati chintá huí, to na use baiṭhe chain thá na khaṛe, man hí man kuṛhtá thá, apní pír kisí se na kahtá thá. Kahá hai, ki jaise káṭh ko ghun kháta, aur koí uskí pír nahín jántá, taise hí, chintá se sharír, bal, buddhi ghaṭtí játí hai.

Nidán ati ghabráyá, tab mandir meṅ jáy sej par soyá par use máre ḍar ke nínd na áí, tín pahar nishá jágte hi bít gaí; pher palak lagí, aur chhin ek nínd bhaí; to sapná kyá dekhá ki sir-kaṭá áp ghar meṅ phirtá, aur kabhí dhúl meṅ nahátá, kabhú lál phúl kí málá galo dálo chároṅ or jalte huye rukh dekh rahá hai.

Maháráj! jab Kans ne aisá sapná dekhá, tab to wah ati byákul ho chauṅk paṛá, aur soch bichár kartá uṭhkar báhar áyá, apne manṭriyoṅ ko buláy bolá, "Tum abhí jáo, rangbhúmi ko jhaṛwáy chhiṛakwáy samwáro, aur Nand

upnand samet sab Brajbásiyoṅ ko, aur Basudeb ádi Jadubanshiyoṅ ko rangbhúmi meṅ buláy biṭháo, aur sab desh desh ke jo Rájá áye hain, tinheṅ bhí; itne meṅ main bhí átá húṅ." Kans kí ágyá páy, mantrí rangbhúmi meṅ áye, use jhaṛwáy chhiṛakwáy tahán páṭambar chháy bichháy, dhwajá, pataká, toran, bandanwár bandhwáy, anek anek bháṅti ke báje bajwáy, sab ko buláy bhejá; we áye, aur apne apne manch par jáy jáy baiṭhe. Is bích Rájá Kans bhí ati abhimán bhará, apne machán par áy baiṭhá. Us kál dewtá bimánoṅ meṅ baiṭhe, ákásh se dekhne lage. Iti.

44. ADHYÁY—*chaudlíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! bhor hí jab Nand upnand ádi sab baṛe baṛe gop rangbhúmi kí sabhá meṅ gaye, tab Shrí Krishan Chand Jí ne Baldew Jí se kahá ki, "Bháí! sab gop ágo gaye, ab bilamb na kariye, shíghr gwál bál sakháoṅ ko sáth le rangbhúmi dekhne chaliye."

Itní bát ke sunte hí Balrám uṭh khaṛe hue, aur sab gwál bál sakháoṅ se kahá, kí, "Bháiyoṅ! chalo rangbhúmi kí rachná dekh áweṅ." Yah bachan sunte hí, turant sab sáth ho liye; nidán Shrí Krishan, Balrám naṭbar bhesh kiye, gwál bál sakháoṅ ko sáth liye, chale chale rangbhúmi kí paur par áy khaṛe hue, jahán dash sahasr háthiyoṅ ká balwálá matwálá gaj Kubaliyá khaṛá jhúmtá thá. Use dekh gajpál se Balrám ne kahá, ki, "Maháwat! hamárí bát suno, gaj ko dwár pai se ṭar lo, aur ham ko nrip pás jáne do, nahíṅ to gaj ká nás hogá, ham kah dete hain, ki tum Hari ko bálak na jáno, ye tribhuwan pati hain, dushṭon ko már bhúmi ká bháṛ utárne ko áye hain."

Yah sun mahâwat krodh kar bolá, "Main jántá hún, gau charáy ke tribhuwan pati bhayo hain, isí se yahán áy baṛe shúr kí bhánti aṛo khaṛe hain; dhanush ká toṛná na samjhiyó, merá háthí dash sahasr háthiyon ká bal rakhtá hai, jabtak isse na laṛoge, tabtak bhítar na jáne páoge; tumne to bahut balí máre hain, par áj iske háth se bachoge, tab main jánúngá ki tum baṛe balí ho." Tab Haldhar ne kahá, ki, "Sun re múṛh kuját! gaj samet abhí paṭkúngá, munh sambhár bol bát."

Itní bát ke sunte hí jhunjhlákar gajpál ne gaj pelá; jon wah Baldew Jí par ṭúṭá, ton inhon ne háth ghumáy ek thapeṛá aisá mará ki wah súnḍ sakoṛ, chinghár már, píchhe haṭá. Yah charitr dekh Kans ke baṛe baṛe jodhá jo khaṛe dekhte the, so apne jiyon se hár mán man hín man kahne lage, ki, "In mahá balwánon se kaun jít sakegá?" aur mahâwat bhí háthí ko píchhe haṭá ján, ati bhay mán, jí men bichár karne lagá ki, "Jo ye bálak na máre jánye, to Kans bhí mujhe jítá na chhoṛegá." Yon soch samajh us ne phir ankush már, háthí ko tattá kiyá, aur in donon bháiyon par húl diyá. Usne áte hí súnḍ se Hari ko pakaṛ pachhár khunsáy jon dánton se dabáyá, ton Prabhu súkshm sharír banáy dánton ke bích bach rahe. Us kál-sur nar nári sab ḍarap uṭhe, aur Prabhu tál de gaj ke sáth hí uṭh-khaṛe bhaye; pher lalkárá, to háthí ne jhapaṭ súnḍ chaláí, aur Murárí uske peṭ tale dab rahe. Puni píchhe Krishan, aur áge se Balrám, lage donon gaj ko khelwáne.

Maháráj! use kabhí Balrám súnḍ pakaṛ khainchte the, kabhí Shyám púnchh pakaṛ; aur jab wah inhen pakaṛne ko átá thá, tab ye alag ho játe the. Kitní ek ber tak usse aise khelte rahe, jaise bachhṛon ke sáth bálakpan

meṅ khelte the.* Nidán Hari ne púṅchh pakaṛ phiráy use de paṭká, aur máre ghúṅsoṅ ke már ḍálá ; dáṅt ukháṛ liye, tab uske muṅh se lohú nadí kí bháṅti bah niklá. Háthí ke márte hí, mahâwat lalkár kar áyá, Prabhu ne use bhí háthí ke pánw tale jhaṭ már giráyá, aur haṅste haṅste donoṅ bháí naṭbar bhesh kiye, ek ek dáṅt háthí ká háth meṅ liye, rangbhúmi ke bích já khaṛe hue. Us kál Nandlál ko jin jin ne jis jis bháv se dekhá, us us ko wisí wisí bháv se drishṭ áye ; mallon ne mall mánâ, rájáoṅ ne rájá jáná, dewtáoṅ ne apná Prabhu bújhá, gwál báloṅ ne sakhá, Nand upnand ne bálak samjhá, aur pur kí juwatiyoṅ ne rúp nidhán, aur Kansádik rákshasoṅ ne kál samán dekhá. Maháráj ! inko nihárte hí, Kans ati bhaymán ho pukárá, "Are malloṅ ! inheṅ pachháṛ máro, kai more áge se ṭálo."

Itní bát joṅ Kans ke muṅh se niklí, ton sab mall, guru sut chele sang liye, baran baran ke bhesh kiye, tál ṭhonk ṭhoṅk bhiṛne ko Shrí Krishan, Balrám ke chároṅ or ghir áye. Jaise we áye, taise yo bhí sambhal khaṛe hue ; tab unmeṅ se in kí or dekh chaturáí kar Chánúr bolá "Suno, áj hamáre Rájá kuchh udás haiṅ, isse jí baháláne ko tumhárá juddh dekhá cháhate haiṅ, kyauṅki tum ne ban meṅ rah sab bidyá síkhí hai, aur kisí bát ká man moṅ soch na kíje, hamáre sáth malljuddh kar, apne Rájá ko sukh díje."

Shrí Krishan bole, Rájá Jí ne baṛí dayá kar hameṅ buláyá hai áj, ham se kyá saregá inká káj ; tum ati balí gunwán, ham bálak aján, tum se háth kaise milâweṅ? kahá hai, byáh, bair aur príti samán se kíje ; par Rájá Jí se kuchh hamárá bash nahíṅ chaltá, is se tumhárá kahá mánte haiṅ, hameṅ bachá líjo, bal kar paṭak na díjo ; ab hameṅ tumheṅ uchit hai, jis meṅ dharm rahe so kíjiye, aur mil kar apne Rájá ko sukh díjiye. Iti

45. ADHYAY—*paintálíswín.*

Shrí Shukdeb muni, bole ki, "Prithwínáth! aise kitní ek báteń kar, tál ṭhoṅk Chánur to Shrí Krishan ke soṅhíń huá, aur Mushtak Balrám Jí se áy bhiṛá, unse inse mall-juddh hone lagá.

Us kál sab log inheń unheń dekh dekh ápas meń kahne lage ki, "Bháiyo! is sabhá meń ati aníti hotí hai, dekho kaháń ye bálak rúp nidhán, kaháń ye sabal mall bajr samán, jo barajeń to Kans risáy, na barajeń to dharm nisáy, isse ab yaháń rahná uchit nahíń, kyauṅki hamárá kuchh bash nahíń chaltá."

Maháráj! idhar to ye sab log yoń kahte the, aur udhar Shrí Krishan, Balrám, malloń se malljuddh karte the; nidán in donoń bháiyoń ne un donoń malloń ko pachhár márá; winke márte hí sab mall áy ṭúṭe; Prabhu ne pal bhar meń winheń bhí már giráyá. Tis samaiń Hari-bhakt to prasanna ho bájan bajáy bajáy jai jai kár karne lage, aur dewtá ákásh se apne bimánoń meń baiṭhe, Krishan jash gáy gáy phúl barasáwne, aur Kans ati dukh páy, byákul ho risáy, apne logoń se kahne lagá, "Are! báje kyauń bajáte ho, tumheń kyá Krishan kí jít bhátí hai?"

Yoń kah, bolá, "Ye donoń bálak baṛe chanchal haiń, inheń pakaṛ bándh sabhá se báhar lo jáo, aur Dewakí samet Ugarsen Basudeb kapaṭí ko pakaṛ láo, pahle unheń már, píchhe in donoń ko bhí már ḍálo." Itná bachan Kans ke mukh se nikalte hí, bhaktoń ke hitkárí Murárí sab asuroń ko kshan bhar meń már, uchhal ke waháń já chaṛhe, jaháń ati únche manch par jhilam pahne, ṭop diye, pharí kháṅḍá liye, baṛe abhimán se Kans baiṭhá thá.

Wah inko kál samán nikaṭ dekhte hí bhay kháy uṭh khaṛá huá, aur lagá thar thar kánpne. Man se to cháhá ki bhágún, par máre láj ke bhág na saká; pharí khánḍá sambhál lagá choṭ chaláne. Us kál Nandlál apní ghát lagáy us ki choṭ bacháte the, aur sur, nar, muni, gandharv yah mahá juddh dekh dekh bhaymán ho yoṅ pukárte the, "He Náth! He Nath! is dushṭ ko beg máro." Kitní ek ber tak manch par juddh rahá, nidán Prabhu ne sab ko dukhit ján, uske kesh pakaṛ, manch se níche paṭká, aur úpar se áp bhí kúde, ki uská jív ghaṭ se nikal saṭká; tab sab sabhá ke log pukáre, "Shrí Krishan Chand ne Kans ko márá." Yah shabd sun, sur, nar, muni sab ko ati ánand huá.

Itní kathá sunáy Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá ki, "Dharmávatár! Kans ke marte hí jo ati balwán áṭh bháí uske the, so laṛne ko chaṛh áye; Prabhu ne unhen bhí már giráyá. Jab Hari ne dekhá ki ab yaháṅ rákshas koí nahín rahá, tab Kans kí loth ko ghasíṭ, Jumuná tír par le áye, aur donon bháiyon ne baiṭh bishrám liyá. Tisí din se us ṭhaur ka nám Bishránt ghát huá.

Age Kans ká marná sun, Kans kí Rániyán dyaurániyon samet ati byákul ho roṭí píṭti wahán áín jahán Jamuná ke tír donon bír mritak liye baiṭhe the; aur lagín apne pati ká mukh nirakh nirakh, sukh sumir sumir, gun gáy gáy, byákul ho ho, pachhár kháy kháy, marne. Is bích karuná nidhán Kánha karuná kar unke nikaṭ jáy bole, ki "Mámí! suno shok chhoṛ Mámá Jí ko pání deo; sadá koí jítá nahín rahtá; so jhúṭá hai jo is sansár men kisí ko apná jántá hai, dekho jau lon jis se sambandh hai, tau lon tis ke sáth sukh aur pahchán hai." Maháráj! jad Shrí Krishan Chand ne Rániyon

ko aise samjháyá, tad winhon ne wahán se uṭh, dhíraj dhar, Jamuná tír pai á, pati ko páni diyá, aur áp Prabhu ne apne háth Kans ko ág de, uskí gati kí. Iti.

46. ADHYÁY—*chhálíswín.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "He Rájá! Rániyán to dyaurániyon samet wahán se nabáy, roye, roye, Rájmandir ko gaín, aur Shrí Krishan Balrám, Basudeb Dewakí ke pás áy, unke háth pánw kí hathkaṛiyán, beṛiyán kát, daṇḍawat kar, háth joṛ, sanmukh khaṛe hue. Tisí samain Prabhu ká rúp dekh, Basudeb Dewakí ko gyán huá, to unhon ne apne jí men nihchai kar jáná ki ye donon bidhátá hain, asuron ko már bhúmi ká bhár utárne ko sansár men awatár le áye hain.

Jab Basudeb Dewakí ne yon jí men jáná, tab antarjámí Hari ne apní máyá phailáy dí, usno unkí wah mati har lí; phir to winhon ne inhen putr kar samjhá, ki itne men Shrí Krishan Chand ati dínatá kar bolo, ki, "Áp hamárí ati surti karte rahe, aur bhárí dukh páye, par ham se na kuchh baní; is men hamárá kuchh apaádh nahín; kyauṅki jab se áp hamen Gokul men Nand ke yahán rakh áye, tab se parbas the, hamárá bash na thá; par man men sadá yah átá thá, ki jis ko garbh men dash mahíne rah janam liyá, wise na kabhí kuchh sukh diyá, na hamhín ne mátá pitá ká sukh dekhá, brithá janam paráye yahán khoyá; winhon ne hamáre liye ati bipati sahí, ham se kuchh winkí sewá na bhaí; sansár men sámarthí weí hain, jo má báp kí sewá karte hain; ham winke ṛiní rahe, ṭahal na kar sake."

Prithwínáth! jab Shrí Krishan Jí ne apne man ká dukh yon kah sunáyá, tab ati ánand kar un donon ne in

donoṅ ko hit kar kanṭh lagáyá, aur sukh mán pichhlá dukh sab gaṅwáyá. Aise mátá pitá ko sukh de, donoṅ bháí wahán se chale chale Ugarsen ke pás áye, aur háth joṛ kar bole, ki, "Náná Jú, ab áp ráj kíjiye, áj shubh Nakshatr hai."

Itná Hari mukh se nikalte hí, Rájá Ugarsen uṭh kar á, Shrí Krishan Chand ke páon par gir, kahne lage ki, "Kripánáth! merí binatí sun líjiye, jaise áp ne sab asuroṅ samet Kans mahá dushṭ ko már, bhaktoṅ ko sukh diyá, taise hí sinhásan pai baíṭh, ab Madhupurí ká raj kar, prajá pálan kíjiye." Prabhu bole, "Maháráj! Jadubanshiyoṅ ko ráj ká adhikár nahíṅ, is bát ko sab koí jáutá hai. Jab Rájá Jajáti búṛhe hue, tab apne putr Jadu ko winhon ne bulákar kahá, ki, 'Apní tarun awasthá mujhe de, aur merá buṛhápá tú le.' Yah sun usne apne jí meṅ bichárá, ki, 'Jo maiṅ pitá ko juwá awasthá dúngá, to yah tarun ho bhog karegá, is meṅ mujhe páp hogá, is se nahíṅ karná hí bhalá hai.' Yoṅ soch samajh ke usne kahá, ki, 'Pitá! yah to mujh se na ho sakegá.' Itní bát ke sunte hí Rájá Jajáti ne krodh kar, Jadu ko shráp diyá, ki, 'Já, tere bansh meṅ Rájá koí na hogá!' Is bích Pur nám unká chhoṭá beṭá sanmukh á, háth joṛ bolá, ki 'Pitá! apní briddh awasthá mujhe de, aur merí tarunáí tum lo. Yah deh kisí kám kí nahíṅ, jo áp ke kám áwe to isse uttam kyá hai?' Jab Pur ne yoṅ kahá, tab Rájá Jajáti prasanna ho, apní briddh awasthá de, uskí, juwá awasthá le, bole, ki, 'Tere kul men ráj gádí rahegí. Isse Nanná Jí, ham Jadubanshí haiṅ, hameṅ ráj karná uchit nahíṅ."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Dharmáwatár! Mahárájádhiráj bhakt hit-kárí Shrí Krishan

Chand ne Ugarsen ko apná bhakt ján, aise samjháy, sinhásan par biṭháy, ráj tilak diyá, aur chhatr phirwáy donoṅ bháiyon ne apne háthoṅ chaṅwar kiyá.

Us kál sab nagar ke básí, ati ánand meṅ magan ho dhany dhany kahne lage, aur dewtá phúl barasáwne. Maháráj ! yoṅ Ugarsen ko rájpáṭ par bitháy, donoṅ bháí bahut se bastr ábhúshan apne sáth liwáye, wahán se chalo chale Nandráy Jí ke pás áye, aur sanmukh háth joṛ kharo ho, ati dínatá kar bole, "Ham tumhárí kyá baṛáí kareṅ, jo sahasr jíbh hoye tau bhí tumháre gun ká bakhán ham se na ho sake; tum ne hameṅ ati príti kar apne putr kí bháṅti pálá, sab láṛ pyár kiyá; aur Jashodá maiyá bhí baṛá sneh kartíṅ, apná hit ham hín par rakhtíṅ, sadá nij putr samán jántín, kabhí man se bhí hameṅ paráyá kar na mántíṅ."

Aise kah, phir Shrí Krishan Chand bole, ki "He Pitá ! tum yah bát sun kar kuchh burá mat máno, ham apne man kí bát kahte haiṅ, ki mátá pitá to tumhaiṅ híṅ kahenge, par ab kuchh din Mathurá meṅ rahenge, apne játbháiyoṅ ko dekh, Jadukul kí utpatti sunenge, aur apne mátá pitá se mil winhen sukh denge; kyauṅki winhoṅ ne hamáre liye baṛá dukh saṅá hai, jo hameṅ tumháre waháṅ na pahunchá átê, to we dukh na páte." Itná kah bastr ábhúshan Nand mahar ke áge dhar, Prabhu nê nirmohí ho kaha, ki "Maiyá se hamárá pálágan kahiyo, aur more par tum prem sadá karte rahiyo."

Itní bát Shrí Krishan ke muṅh se nikalte hí Nandráy to ati udás ho lage lambí saṅseṅ lene, aur gwál bál bichár kar, man híṅ ṃan yoṅ kahne, ki, "Yah achanbhe kí bát kahte hain, isse aisá samajh meṅ átá hai, ki ab ye kapaṭ kar jáyá cháhte haiṅ, nahíṅ to aise niṭhur bachan

na kahte." Maháráj! nidán un meṅ se, Sudáma nám sakhá bolá, "Bhaiyá Kanhaiyá! ab Mathurá meṅ terá kyá kám hai, jo niṭhurái kar pitá ko chhoṛ yaháṅ rahtá hai? Bhalá kiyá Kans ko márá, sab kám saṅwárá, ab Nand ke sáth ho líjiye, aur Brindában meṅ chal, ráj kíjiye; yaháṅ ká ráj dekh man meṅ mat lalcháo, wahán ká sá sukh na píoge. Sunau, ráj dekh múrakh bhúlte haiṅ, aur háthí ghoṛe dekh phúlte hain. Tum Brindában chhoṛ kahíṅ mat raho, waháṅ sadá basant ṛitu rahtí hai, saghan ban aur Jamuná kí shobhá man se kabhí nahíṅ bisartí. Bhái! jo wah sukh chhoṛ, hamárá kahá na mán, mátá pitá kí máyá taj, yaháṅ rahoge, to is meṅ tumhárí kyá baṛái hogí? Ugarsen kí sewá karoge, aur rát din chintá meṅ rahoge; jise tum ne ráj diyá, wisí ke ádhín honá hogá, yah apamán kaise sahá jáygá? isse ab uttam yahí hai ki Nandráy ko dukh na díje, inke sáth ho líje."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb muni ne Rájá Paríkshit se kahá, ki, "Maháráj! aise kitní ek báteṅ kah, das bís ek sakhá Shrí Krishan Balrám Jí ke sáth rahe, aur winhoṅ ne Nandráy se bujhá kar kahá ki, "Áp sab ko le nissandeh áge baṛhiye, píchhe se ham bhí inheṅ sáth liye chale áte hain." Itní bát ke sunte hí sab ahír ati adhír hue.

Us samaiṅ Baldew jí Nandráy ko ati dukhit dekh samjháne lage, ki, "Pitá! tum itná dukh kyauṅ páte ho, thoṛe ek dinoṅ meṅ yaháṅ ká káj kar ham bhí áte haiṅ; áp ko áge is liye bidá karte haiṅ, ki Mátá hamárí akelí byákul hotí hongí, tumháre gaye se winheṅ kuchh dhíraj hogá" Nand bole ki, "Beṭá! ek bár tum mere sáth chalo, phir mil kar chale áiyo."

Maháráj! jab máyá rahit Shrí Krishan Chand Jí ne gwál báloṅ samet Nand mahar ko mahá byákul dekhá, tab man meṅ bichárá ki 'ye muj se bichhrenge, to jíto na bachenge'; tonhíṅ unhoṅ ne apní us máyá ko chhorá jis ne sáre sansár ko bhulá rakkhá hai; us ne áte hí Nand Jí ko sab samet agyán kiyá. Phir Prabhu bole, ki, "Pitá! tum itná kyaṅ pachhtáte ho, pahle yahí bicháro jo Mathurá aur Brindábaṅ meṅ antar hí kiyá hai, tum se ham kahín dúr to nahíṅ játe, jo itná dukh páte ho; Brindábaṅ ke log dukhí honge, is liye tumhoṅ áge bhejte haiṅ."

Jad aise Prabhu ne Nand mahar ko samjháyá, tad ye dhíraj dhar, háth joṛ bole, "Prabhu! jo tumháre hí jí moṅ yon áyá to merá kyá bash hai? játá hún, tumhárá kahá ṭál nahíṅ saktá." Itná bachan Nand jí ke mukh se nikalte hí, Hari ne sab gop gwál-wáloṅ samet Nandráy ko to Brindábaṅ bidá kiyá, aur áp kaí ek sakháoṅ samet donoṅ bháí Mathurá men rahe. Us kál Nand sahit gop gwál bhári shoch karte hue chale, mánau júárí apná sarbas háre hoṅ; kisí ko apne tan man kí sudh nahíṅ thí; laṭpaṭ pag mag men dharte girte paṛte Madhúban ko pihárte Brindábaṅ ko játe the.

Isí ríti se joṅ toṅ kar Brindábaṅ pahuṅche. Inká áná sunte hí Jashodá Rání ati akulákar dauṛí áí, aur Rám Krishan ko na dekh, mahá byákul ho, Nand Jí se kahne lagíṅ, ki. "Aho Kant! sut ko kahán ganwáye jo basan ábhúshan le kar áye. Jaise andh páras páy kar ḍál de, aur us ke gun sun píchhe sir phore, aise tum ne bhí puṭr ganwáye, aur basan ábhúshan uske palṭe le áye, ab un bin dhan le kyá karoge? He múrakh Kant! jin ke palak oṭ bhaye chhátí phaṭe, kaho un bin din kaise kaṭe? Jab

unhoṅ ne tum se bichhaṛne ko kahá, tab tumhárá hiyá kaise rahá ?"

Itní bát sun Nand Jí ne baṛá dukh páyá, aur níchá sir kar, yah bachan sunáyá, ki "Sach hai, ye bastr alankár Shrí Krishan ne diye, par mujhe yah sudh nahíṅ jo kisne liye; aur maiṅ Krishan kí bát kyá kahúngá, sun kar tú bhí dukh páwegí. Kans ko már mere pás phir áye, aur príti haran bachan sunáye, ab to we Basudeb ke putr bhaye, aur hamárí manuhár kar gaye; so Mahri! ab Hari ko putr na jáno, unheṅ Íshwar máno aur bhajan karo. Wise to ham ne pahle hí Náráyan jáná thá, par máyá bash putr kar máná."

Maháráj! jad Nandráy Jí ne sach sach bateṅ Shrí Krishan kí kahí kah sunáí, tis samaíṅ máyá bash ho Jashodá Rání kabhí to Prabhu ko apná putr ján, man híṅ man pachhtáy, byákul ho ho rotí thíṅ, aur kabhí gyán kar Íshwar ján, unká dhyán dhar, gun gáy gáy, man ká khed khotí thíṅ aur isí ríti se sab Brindában básí, kyá strí kyá purush Hari ke prem rang ráte, anek anek prakár kí báteṅ karte the, so merí sámarth nahíṅ jo maiṅ barnan karúṅ, isse ab Mathurá kí lílá kahta húṅ, tum chitt de suno.

Jab Haldhar aur Gobind, Nandráy ko biḍá kar, Basudeb Dewakí ke pás áye, tab unhoṅ ne inheṅ dekh dukh bhuláy, aise sukh máná, ki jaise tapí tap kar apne tap ká phal páy sukh máne. Áge Basudeb Jí ne Dewakí se kahá ki, "Krishan Baldew paráye yaháṅ rahe haiṅ inkoṅ ne winke sáth kháyá piyá hai, aur apní játi ká byauhár bhí nahíṅ jánte, isse ab uchit hai ki purohit ko buláy púchheṅ, jo wah kahe so kareṅ. Dewakí bolí "Bahut achchhá."

Tad Basudeb Jí ne apne kulpúj Garg Jí muni ko bulá bhejá. We áye. Unse inhoṅ ne apne man ká sandeh sab kah ke puchhá, ki, "Mahárāj!, ab hameṅ kyá karná uchit hai, so dayá kar kahiye?" Garg muni bole, "Pahle sab ját bháiyoṅ ko nautá buláiye, píchhe ját karm kar Rám Krishan ká janeú díje."

Itná bachan purohit ke mukh se nikalte hí Basudeb Jí ne nagar meṅ nautá bhej, sab Bráhman aur Jadubanshiyoṅ ko naut buláyá, we áye, tinheṅ ati ádar mán kar biṭháyá; us kál pahle to Basudeb Jí ne bidhi se ját karm kar janam putrí likhwáy, dash sahasr gau, sone ke síng, táṅbe kí píṭh, rúpe ke khur samet, páṭambar uṛháy, Bráhmanoṅ ko díṅ, jo Shrí Krishan Jí ke janam samay saṅkalpí thíṅ; píchhe mangláchár karwáy, Ved kí bidhi se sab ríti bháṅti kar, Rám Krishan ká jagyopabít kiyá, our un donoṅ bháiyoṅ ko kuchh de, bidyá paṛhne ko bhej diyá.

We chale chale Awantiká purí ká ek Sándípani nám ríshi mahá panḍit aur baṛá gyánwán Káshípurí meṅ thá, uske yaháṅ áye, danḍawat kar, háth joṛ sanmukh khaṛe ho ati dínatá kar bole, ki "He Ríshiráj! kripá kar hameṅ bidyá dán díjiye."

Mahárāj! jab Shrí Krishan Balrám Jí ne Sándípani ríshi se yoṅ dínatá kar kahá, tab to winhoṅ ne inheṅ ati pyár se apne ghar meṅ rakkhá, aur lage baṛí kripá kar paṛháwne. Kitne ek dinoṅ meṅ ye chár Ved, upved, chhah shástr, nau vyákaran, aṭhárah Purán, mantr, jantr, tantr, ágam, jyotish, baidik, kok, saṅgít, piṅgal paṛh, chaudah bidyá nidhán hue. Tab ek din donoṅ bháiyoṅ ne háth joṛ ati binatí kar, guru se kahá, ki, "Mahárāj! kahá hai jo anek janam awatár le bahuterá

kuchh díjiye tau bhí bidyá ká palṭá na diyá jáy; par áp hamári shakti dekh guru dakshiná kí ágyá kíje, to ham jathá shakti de asís le, apne ghar jáṅay."

Itní bát Shrí Krishan Balrám ke mukh se nikalte hí, Sándípani ríshi wahán se uṭh, soch bichár kartá ghar bhítar gayá, aur us ne apní strí se inká bhed yoṅ samjhákar kahá, ki, "Ye Rám Krishan jo donoṅ bálak haiṅ so ádipurush abináshí haiṅ, bhaktoṅ ke hetu awatár le bhúmi ká bhár utárne ko sansár men áye haiṅ, maiṅ ne inkí lílá dekh yahí bhed jáná; kyauṅki jo paṛh paṛh phir phir janam lete haiṅ, so bhí bidyá rúpí ságar kí tháh nahíṅ páte; aur dekho is bál awasthá se thoṛe hí dinoṅ meṅ ye aise agam apár samudr ke pár ho gaye; ye jo kiyá cháhaiṅ, so pal bhar meṅ kar sakte haiṅ." Itná kah phir bole "Kaho in se kyá máṅge?" Tab panḍitání bolí, ki, "Mrit putr ko maṅgo."

Aise ghar meṅ se bichár kar, Sándípani ríshi strí sahit báhar áy, Shrí Krishan Baldew Jí ke sanmukh, kar joṛ dínatá kar bole, "Maháráj! mere ek putr thá, tise sáth le, maiṅ kuṭumb samet ek parb meṅ samudr naháne gayá thá. Joṅ wahán pahuṅch, kapṛe utár, sab samet tír meṅ naháne lagá, ton ek ságar kí baṛí lahar áí, wis meṅ merá putr bah gayá, so phir na niklá, kisí magar machchh ne nigal liyá, wiská dukh mujhe baṛá hai; jo áp guru dakshiná diyá cháhte haiṅ, to wahí sut lá ḍije, aur hamáre man ká dukh dúr kíje."

Yah sun, Shrí Krishan Balrám gurupatní aur guru ko pranám kar, rath par chaṛh, unke putr láne ko nimitt samudr kí or chale, aur chale chale kitní ek ber meṅ tír par já pahuṅche. Inheṅ krodhwán áte dekh, Ságar bhaymán ho, manush sharír dháran kar, bahut sí bheṭ

le, nír se nikal, tír par ḍartá káṅptá inke soṅhíṅ á khaṛá huá, aur bheṭ rakh daṇḍawat kar, háth joṛ, sir niwáy, ati binatí kar bolá, ki, "Mere baṛe bhág jo Prabhu ne darshan diyá, kahiye kis kám ke het yaháṅ áp ká áná bhayá."

Shrí Krishan Chand bole, "Hamáre guru dew yaháṅ kunbe samet naháne áye the, tinke putr ko jo tú tarang se baháy le gayá hai tise lá de, isí liye ham yaháṅ áye haiṅ." Yah sun, Samudr shís náy bolá, ki, "Maiṅ ne us ko nahíṅ baháyá; áp haiṅ sab ke Ís, Rám rúp dhar mujhe bándhá hai Jagadísh, tabhí se maiṅ bahut ḍartá húṅ, aur apní maryyád se rahtá húṅ." Hari bole, "Jo tú ne nahíṅ liyá to yaháṅ se aur kaun use le gayá?" Samudr ne kahá, "Kripánáth! maiṅ is ká bhed batátá húṅ, ki ek Shankhásur nám asur shankh rúp muj meṅ rahtá hai, so sab jalchar jiwoṅ ko dukh detá hai, aur jo koí tír pai naháne ko átá hai, wise pakaṛ kar le játá hai; kadáchit wah áp ke guru sut ko le gayá hoyo to maiṅ nahíṅ jántá, áp bhítar paiṭh dekhiye."

Yah sun Krishan samudr meṅ dhaṅs gaye, aur dekhte hí Shankhásur ko már, peṭ phár, báhar ḍál diyá, par us meṅ guru putr na páyá. Phir pachhtáy Baldew Jí se kahá, ki, "Bhaiyá! ham ne ise bin káj márá." Balrám Jí bole, "Kuchh chintá nahíṅ, ab áp ise dháran kíje." Yah sun Hari ne us shankh ko apná ayudh kiyá. Age donoṅ bháí waháṅ se chale chale Yam purí meṅ já pahuṅche, jis ká nám hai Sanyananí, aur Dharmráj jaháṅ ka Rájá hai.

Inko dekhte hí Dharmráj apní gádí se uṭh, áge áy, ati áwbhagti kar le gayá, sinhásan par baiṭháy, páṅw dho, charanámrit le bolá, "Dhany yah ṭhaur, dhany

yah purí, jahán ákar Prabhu ne darshan diyá, aur apne bhaktoṅ ko kritárth kiyá; ab kuchh ágyá kíje jo sewak púran karai." Prabhu ne kahá ki "Hamáre guru putr ko lá de."

Itná bachan Hari ke mukh se nikalte hí, Dharmráj jhaṭ jákar bálak ko le áyá, aur háth joṛ, binatí kar bolá, ki, "Kripánáth! áp kí kripá se yah bát maiṅ ne pahle hi jání thí, ki áp guru sut ke lene ko áwenge, is liye maiṅ ne yatn kar rakkhá hai, is bálak ko áj tak janam nahíṅ diyá." Maháráj! aise kah, Dharmráj ne bálak Hari ko díyá. Prabhu ne le liyá, aur turant use rath par baiṭháy, wahán se chal, kitní ek ber meṅ lá, guru ke soṅhíṅ khaṛá kiyá, aur donon bháiyoṅ ne háth joṛke kahá "Gurudew! ab kyá ágyá hotí hai?"

Itní bát sun, aur putr ko dekh, Sándípani ríshi ne ati prasanna ho, Shrí Krishan Balrám Jí ko bahut sí asíseṅ dekar kahá, ki, "Aur maiṅ kyá mángún? áp ne mujhe bhárí putr-sukh diyá, ab ánand se ghar ko padháro." Aise kah, asís dí aur bidá kiyá.

Jab aise guru ne ágyá kí, tab donoṅ bháí bidá ho, daṇḍawat kar, rath par baiṭh, wahán se chale Mathurá-purí ke nikaṭ áye. In ká áná suṅ, Rajá Ugarsen, Basudeb, samet nagar-nibásí, kyá strí kyá purush, sab uṭh dháye, aur nagar ke báhar áy, bheṭ kar, ati sukh páy, báje gáje se páṭambar ke páṅwṛe ḍálte, Prabhu ko nagar men le gaye. Us kál ghar ghar mangaláchár hone lage, aur badhái bájne. Iti.

47. ADHYÁY—*saintálíswín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Prithwínáth! joṅ Shrí Krishan Chand ne Brindában kí surat karí, toṅ maiṅ sab

lílá kahtá hún, tum chit de suno, ki ek din Hari ne Balrám Jí se kahá, ki, "Bhái! sab Brindában básí hamárí surat kar ati dukh páte honge; kyaunki jo ham ne unse awadhi kí thí so bít gaí, isse ab uchit hai ki kisí ko wahán bhej díje, jo jákar un ká samádhán kar áwe."

Yon bháí se matá kar, Hari ne Údho ko buláy ke kahá, ki, "Aho Údho! ek to tum hamáre baṛe sakhá ho, dúje ati chatur, gyánwán aur dhír. Is liye ham tumhen Brindában bhejá cháhte hain, ki tum jákar Nand Jashodá aur gopiyon ko gyán de, unká samádhán kar áo; Mátá Rohiní ko le áo." Údho Jí ne kahá, "Jo ágyá."

Phir Shrí Krishan Chand bole, ki, "Tum pratham Nand mahar aur Jashodá Jí ko gyán upjáy, unke man ká moh miṭáy, aise samjháykar kahiyo jo we mujhe nikaṭ ján dukh tajen, aur putr bháv chhoṛ Ishwar mán bhajen; píchhe win gopiyon se kahiyo (jinhon ne mere káj chhoṛí hai, lok Ved kí láj, rát din lílá jash gátí hain, aur awadhi kí ás kiye prán muṭṭhí men liye hain) ki tum kant bháv chhoṛ, Hari ko Bhagwán ján bhajo aur birah dukh tajo."

Maháráj! aise Údho ko kah, donon bháiyon ne milkar, ek pátí likhí, jis men Nand, Jashodá, samet gop gwál báloṅ ko to yathá jog daṇḍawat, pranám, áshírbád likhá, aur sab Braj juwatiyon ko jog ká updesh likh, Údho ke háth dí, aur kahá "Yah pátí tumhín paṛh sunáiyo, jaise bane taise un sab ko samjháy, shíghr áiyo."

Itná sandesá kah, Prabhu ne nij bastr, ábhúshan, mukuṭ pahráy, apne hín rath par baiṭháy, Údho Jí ko Brindában bidá kiyá. Ye rath hánke kitní ek ber men Mathurá se chale Brindában ke nikaṭ já pahunche, to wahán dekhte kyá hain, ki saghan saghan kunjon ke peṛon par bháṅti bháṅti ke pakshí manbháwan boliyán

bol rahe haiṅ, aur jidhar tidhar dhaulí, pílí, bhúrí, kálí, gáyeṅ ghaṭá sí phirtí haiṅ; aur ṭhaur ṭhaur gopí gop gwál bál Shrí Krishan jash gáy rahe haiṅ.

Yah shobhá nirakh harashte, aur Prabhu ká bihár sthal ján pranám karte, Údho Jí joṅ gánw ke gwenḍe gaye, toṅ kisí ne dúr se Hari ká rath pahichán pás áy inká nám púchh, Nand mahar se já kahá, ki "Maháráj! Shrí Krishan ká bhesh kiye, unhín ká rath liye, koí Údho nám, Mathurá se áyá hai."

Itní bát ke sunte hí Nandráy jaise gop manḍalí ke bích atháín par baiṭhe the, taise hí uṭh dháye, aur turant Údho Jí ke nikaṭ áye; Rám Krishan ká sangí ján, ati hit kar mile, aur kushal kshem púchh baṛe ádar mán se ghar liwáy le gaye. Pahle páṅw dhulwáy, ásan baiṭhne ko diyá, píchhe shat ras bhojan banwáy Údho Jí kí pahunaí kí. Jab we ruchi se bhojan kar chuke, tab ek suthrí ujjal phen sí sej bichhwá dí, tis par pán kháy, jáy unhoṅ ne pauṛh kar ati sukh páyá, aur márag ká shram sab ganwáyá. Kitní ek ber meṅ jon Údho Jí so ke uṭhe, toṅ Nand mahar unke pás já baiṭhe, aur púchhne lage ki "Kaho Údho Jí! Súrsen putr, hamáre param mitr Basudeb Jí, kuṭumb sahit ánand se hain, aur ham se kaisí príti rakhte haiṅ?"

Yoṅ kaḥ phir bóle, ki, "Hamáre sut kí kushal kaho, jinke bin ham bhárí dukh páte, kyá we hamárí kabhú surti karte hain? we jo sab se áwan kí awadh bánd gaye, so bítí bahut din bhaye. Nit uṭh yaháṅ Jashodá dahí biloye mákhan nikál Hari ke liye rakhtí hai; us kí aur Braj juwatiyáṅ kí, jo un ke prem rang meṅ rangí haiṅ, surat kabhú Kánha karte hain kai nahíṅ?"

Itní kathá sunáy Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá, ki, "Prithwínáth! isí ríti se samáchár púchhto púchhte aur Shrí Krishan Chand kí púrv lílá gáte gáte, Nandráy Jí to prem ras bhíj, Prabhú ká dhyán dhar abák ho rahe.

Is bích ati byákul ho, sudh budh deh kí bisáre man máre, rotí Jashodá Rání Údho Jí ke nikaṭ áy, Rám Krishan kí kushal púchh bolé, "Kaho Údho Jí! Hari ham bin wahán kaise itne din rahe, aur kyá sandesá bhejá hai, kab áy darshan denge?" Itní bát ke sunte hí pahle to Údho Jí ne Nand Jashodá ko Shrí Krishan Balram kí pátí paṛh sunáí, píchhe samjhákar kahne lage ki, "Jinke ghar meṅ Bhagwán ne janam liyá, aur bál lílá kar sukh diyá, tin kí mahimá kaun kah sake? Tum baṛe bhágwán ho, kyaunki jo ádipurush abináshí Shiv Biranch ká kartá, na jis ke mátá, na pitá, na bhái, na bandhu, tinheṅ tum apná putr ján mánte ho, aur sadá usí ke dhyán men man lagáye rahte ho, wah tum se kab dúr rah saktá hai? Jaise bhringí kíṭ ko le játá hai, aur apná rúp baná detá hai; aur jaise kaṅwal ke phúl meṅ bhauṅrí múnd játí hai, wise chhoṛ aur kahíṅ nahíṅ játá, taise hí jo Hari se hit kartá hai, aur unká dhyán dhartá hai, tise we bhí áp sá baná lete haiṅ, aur sadá wiske pás hí rahte hain." Yon kah phir Údho Jí bole, ki, "Ab tum Hari ko putr kar mat jánau, Ishwar kar mánau, we antarjámí bhakt hitkárí Prabhu áy, darshan de tumhárá manorath púrá karenge, tum kisí bát kí chintá na karo."

Maháráj! isí ríti se anek prakár kí báteṅ kahte kahte aur sunte sunte, jab sab rát bitít bhaí, aur chár gharí pichhlí rahí, tab Nandráy Jí se Údho Jí ne kahá, ki,

"Maháráj! ab dadhi mathne kí biriyáṅ huí, jo áp kí ágyá, páúṅ, to Jamuná snán kari áúṅ," Nand mahar bole "Bahut achchhá," Itná kah we to wahán baiṭhe soch bichár karte rahe, aur Údho Jí uṭh, jhaṭ rath meṅ baiṭh Jamuná tír par áye. Pahle bastr utár, deh shuddh karí, píchhe nír ke nikaṭ jáy, raj sir charháy, háth joṛ, Kálindí kí ati stuti gáy, áchaman kar, jal meṅ paiṭhe; aur naháy dhoy sandhyá, pújá, tarpan se nichint ho, lage jap karne. Usí samaiṅ sab Braj juwatiyáṅ bhí uṭhíṅ, aur apná apná ghar jhár buhár, líp pot, dhúp díp kar, lagíṅ dadhi mathne. Pher dadhí math kar sab mil Jamuná kí jal bharne chalíṅ, aur prítam ká dhyán kiye báṭ meṅ Prabhu kí lílá gáne lagíṅ Iti.

48. ADHYÁY—*artálíswíṅ.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Prithwínáth! jab Údho Jí jap kar chuke, tab nadí se nikal, bastr ábhúshan pahan, rath meṅ baiṭh, joṅ Kálindí tír se Nand geh kí or chale, toṅ gopí jo jal bharne ko niklíṅ thíṅ, tinhoṅ ne rath dúr se panth me áte dekhá; dekhte hí ápas meṅ kahne lagíṅ, ki, "Yah rath kis ká chalá átá hai? Ise dekh lo, tab ága páṅw baṛháo." Yoṅ sun winmeṅ se ek gopí bolí, ki, "Sakhí! kahíṅ wahí kapaṭí Akrúr to na áyá hoy, jis ne Shrí Krishan Chand ko le jáy Mathurá meṅ basáyá, aur Kans ko marwáyá." Itná sun ek aur un meṅ se bolí, "Yah wishwásghátí phir káhe ko áyá? ek ber to hamáre jíwan múl ko le gayá, ab kyá, jív legá?" Maháráj! isí bháṅti kí ápas meṅ anek anek báteṅ kah, sir se gágar utár kharí ho rahíṅ.

Itne meṅ joṅ rath nikaṭ áyá, toṅ gopiyáṅ kuchh ek dúr se Údho Jí ko dekhkar, ápas meṅ kahne lagíṅ, ki, "Sakhí!

yah to koí syám baran, kaṅwal nain, mukuṭ sir diye, baṅmálá hiye, pítámbar pahre, pít paṭ oṛhe, Shrí Krishan Chand sá rath meṅ baiṭhá hamárí or dekhtá chalá átá hai." Tab tinhíṅ meṅ ek gopí ne kahá, ki, "Sakhí! Yah to kal se Nand ke yaháṅ áyá hai, Údho us ká nám hai, aur Shrí Krishan Chand ne kuchh sandesá iske háth kah paṭháyá hai."

Itní bát ke sunte hí, gopiyáṅ ekánt ṭhaur dekh, soch sankoch chhor, dauṛ kar Údho Jí ke nikaṭ gaíṅ, aur Hari ká hitú ján, daṇḍawat kar, kushal kshem púchh, háth joṛ, rath ke chároṅ or ghir ke khaṛí huíṅ. Unká anurág dekh, Údho Jí bhí rath se utar paṛe. Tab sab gopiyáṅ winheṅ ek peṛ kí chháyá meṅ baiṭháy, áp bhí chároṅ or ghirke baiṭhíṅ, aur ati pyár se kahne lagíṅ, "Údho Jí! áp ne bhalí karí jo áye, aur Mádho ke samáchár láye, ab sandesá un ká kaho, we mátá pitá ke het tumheṅ paṭháye, aur kisí kí sudh nahíṅ lete haiṅ. Ham sab ne to sarbas diyá unke háth, aur prán arajhe haiṅ charan ke sáth; par we apne híṅ swárath ke bhaye, aur moh meṅ sab ko chhoṛ, dukh ḍál kar chale gaye, aur jaise phalhíṅ tarbar ko panchhí chhoṛ játá hai, taise hí Hari hameṅ chhoṛ gaye; ham ne unheṅ apná sarbas diyá, tau bhí we hamáre na hue."

Maháráj! jab prem meṅ magan hoye, isí ḍhab kí báteṅ bahut sí gopiyáṅ ne kahíṅ, tab Údho Jí un ke prem kí driṛhtá dekh, joṅ pranám karne ko uṭhá cháhte the, toṅhíṅ kisí gopí ne ek bhauṅre ko phúl par baiṭhtá dekh, us ke mis Údho se kahá, "Are Madhukar! taiṅ ne Mádhav ke charan kaṅwal ká ras piyá hai, tisí so terá nám Madhukar huá; aur kapaṭí ká mitr hai, isí liye tujhe wisne apná dút kar bhejá hai. Tu hamáre

charan mat parase, kyaunki ham jáne hain jitne syám baran hain, titne sab kapatí hain. Jaise tú hai, taiseí hain Shyám, isse tú hameń mat kare pranám. Joń tú phúl phúl ká ras letá phirtá hai, aur kisí ká nahíń hotá, toń wo bhí príti kar, kisí ke nahíń hote."

Aise gopí kah rahí thí ki ek bhauṅrá aur áyá, wise dekh Lalitá nám gopí bolí "Ke bhramar! tú Mathurá meń jáy (jahán Kubjá sí paṭrání aur Shrí Krishan Chand birájte hain) hamárí or se yah kahiyo ki ek janam kí ham kyá kahain, tumhárí to janam janam yahí chál hai; Bali Rájá ne sarbas diyá, tise pátál paṭháyá; aur Sítá sí sati ko bin aparádh ghar se nikálá; jab unkí yah dashá kí, to hamárí kyá chalí hai?" Yon kah phir sab, gopí mil, háth joṛ, Údho se kahne lagíń ki, "Údho Jí! ham anáth hain Shrí Krishan bin, tum apne sáth le chalo."

Shrí Shukdeb Jí bole, ki "Mahárái! itná bachan gopiyoń ke mukh se nikalte hí, Údho Jí ne kahá, "Jo sandesá Shrí Krishan Chand ne likh bhejá hai, so main samjhákar kahtá húń, tum chit de sunauń. Likhá hai, tum bhog kí ás chhoṛ jog karo, tum se biyog kabhí na hogá, aur kahá hai, nis din tum kartí ho merá dhyán, isse koí nahíń hai priya, mere tum samán."

Itná kah phir Údho Jí bole, "Jo hain ádipurush abináshí Hari, tin se tum na príti nirantar karí; aur jinheń sab koí alakh agochar, abhed bakháne, tinhen tum ne apne kant kar máne. Prithwí, pawan, pání, tej, ákásh ká hai, jaise deh meń niwás, aise Prabhu tum meń birájte hain, par máyá ke gun se pyáre dikháí dete hain; un ká sumiran dhyán kiyá karo. We sadá apne bhakt

ke bas rahte haiṅ; aur pás rahne se hotá hai gyán dhyán ká nás, is liye Hari ne kiyá hai dúr jáyke bás. Aur mujhe yah bhí Shrí Krishan Chand ne samjháyke kahá hai, ki tumheṅ benu bajáy bán meṅ buláyá, aur jab dekhá madan aur birah ká prakás, tab ham ne tumháre sáth mil kar kiyá thá rás, aur abhimán dekh chhip rahe. Phir joṅ tum ne gyán kar dhyán Hari ká man meṅ kiyá, toṅhíṅ tumháre chit kí bhakti ján, Prabhu ne áy darshan diyá."

Maháráj! itná bachan Údho Jí ke mukh se nikalte hí, gopí sataráyke kahne lagín, ki "Gyán jog hameṅ kyá muṅh le sunáwe hai? bhalá jinká man sadá lílá meṅ rahá hai, tin ko Náráyan kaun kahai? dekho jo nirgun nirúp hai, so sab gunayut kaise hoye? jabtak hamáre tan meṅ prán hai, tabtak tumháre bachan ko na sunúngí." Yah sun, ek dúsrí sakhí bolí, ki, "Alí! in ko kuchh na kaho, yah sab nách Kubjá nachátí hai, aur usí ká paṭháyá yahán áyá, iská kuchh dosh nahín, bhalá Shyám aise kab kahenge, jo bidhwá ke jog hai? Kahín pati rahte kisí nárí ne áj tak apne tan meṅ bhabhút malí hai? Yah kaháṅ kí naí rít hai? Hamárá jog to Haripad saneh hai."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Maháráj! jab gopiyoṅ ke mukh se aise premsane bachan sune, tab jog kathá kah ke Údho manhíṅ man pachhtáy sakucháy, maun sádh, sir niwáy rah gaye. Phir gopí ne púchhá, "Kaho Balbhadr Jí kushal kshem meṅ haiṅ, aur bálápan kí príti bichár, kabhí we bhí hamárí sudhi karte haiṅ ki nahíṅ?"

Yah sun winhíṅ meṅ se kisí aur gopí ne uttar diyá ki "Sakhí! tum to ahírí gaṅwári, aur Mathurá kí hai sundar nárí, tinke bas ho Hari bihár karte haiṅ, ab hamárí

surat kyauṅ karenge ? Jad se waháṅ jáke chháye, Sakhí ! tad se pí bhaye paráye. Jo pahle ham aisá jántíṅ, to káhe ko jáne detín ? Ab pachhtáye kuchh háth nahíṅ átá, isse uchit hai ki sab dukh chhoṛ, awadhi kí ás kar rahiye. Kyaunki jaise áṭh mahíne prithwí, ban, parbat, megh kí ás kiye tapan sahte haíṅ, aur tinheṅ áy wah ṭhanḍhá kartá hai, taise Hari bhí áy milenge." Itná sun ek dúsrí sakhí bolí ki, "Ban, parbat aur Jamuná ke tír men jaháṅ jahán Shrí Krishan, Balbír ne lílá karí hain, wahí wahí ṭhaur dekh sudh átí hai kharí, pránpati Hari kí." Yoṅ kah phir bolí, ki, "Dukh ságar ke bích ab ham ḍúbtí haiṅ, par unká nám náw hai, dekhaiṅ Krishan kab pár karte haiṅ ?"

Itní bát sun Údho Jí manhíṅ man bichár kar kahne lage, ki, "Dhany hai in gopiyon ko, aur inkí driṛhtá ko, jo sarbasu chhoṛ, Shrí Krishan Chand ke dhyán meṅ lín ho rahíṅ haiṅ." Maháráj ! Údho Jí to unká prem dekh manhíṅ man saráhte hí the, ki us kál sab gopí uṭh khaṛí huíṅ, aur Údho Jí ko baṛe ádarmán se apne ghar liwáy le gaíṅ. Unkí príti dekh, inhoṅ ne bhí waháṅ jay bhojan kiyá, aur bishrám kar Shrí Krishan kí kathá sunáy, winheṅ bahut sukh diyá. Tab sab gopí Údho Jí kí pújá kar, bahut sí bheṭ áge dhar, háth joṛ ati binatí kar bolíṅ, "Údho Jí ! tum Hari se já kahiyo ki, 'Náth ! áge to tum baṛí kripá karte the, háth pakaṛ apne sáth liye phirte the, ab ṭhakuráí páy nagar nárí Kubjá ke kahe jog likh bhejá ; ham ablá apawitr abtak guru mukh bhí nahíṅ huíṅ, ham gyán kyá jáneṅ ?"

Maháráj ! itní bát kah sab gopiyáṅ to Hari ká dhyán kar magan ho rahíṅ, aur Údho Jí winheṅ danḍawat kar waháṅ se uṭh, rath par baiṭh, Gobardhan meṅ áye.

Wahán kaí ek din rahe, phir wahán se jo chale, to jahán jahán Shrí Krishan Chand Jí ne lílá karí thí, tahán tahán gaye, aur do do chár chár din sab ṭhaur rahe.

Nidán kitne ek dibas píchhe phir Brindában meṅ áye, aur Nand Jashodá Jí ke pás já, háth joṛ kar bole, "Ap kí príti dekh, maiṅ itne din Braj meṅ rahá, ab ágyá páún to Mathurá ko jáúṅ."

Itní bát ke sunte hí, Jashodá Ráni dúdh, dahí, mákhan aur bahut sí miṭháí ghar meṅ jáy le áí, aur Údho Jí ko de ke kahá, ki, "Yah to tum Shrí Krishan Balrám pyáre ko dená, aur bahan Dewakí se yoṅ kahná, ki mere Krishan Balrám ko bhej de, biramáy na rakkhe." Itná sandesá kah Nand ráni ati byákul ho rone lagí; tab Nand Jí bole ki, "Údho Jí! ham tum se adhik kyá kahaiṅ, tum áp chatur gunwán maha-ján ho, hamárí or hí Prabhu se aise jáy kahiyo, jo we Brajbásiyoṅ ká dukh bichár, beg áy darshan deṅ, aur hamárí sudh na bisáreṅ."

Itná kah jab Nandráy ne áṅsú bhar liye, aur jitne Brajbásí kyá strí kyá purush wahán khaṛe the so bhí sab lage rone, tab Údho Jí winheṅ samjháy bujháy ásá bharosá de, ḍháṛhas bandháy bidá ho, Rohiní ko sáth le, Mathurá ko chale, aur kitní ek ber meṅ chale chale Shrí Krishan Chand ke pás á pahuṅche.

Inheṅ dekhte hí Shrí Krishan, Baldew uṭh kar mile, aur baṛe pyár se inkí kshem kushal púchh, Brindában ke samáchár púchhne lage, "Kaho Údho Jí! Nand Jashodá samet sab Brajbásí ánand meṅ haiṅ, aur kabhí hamárí surat karte haiṅ ki nahín?" Údho Jí bole, "Mahárái! Braj kí mahimá aur Brajbásiyon ká prem muj se kuchh kahá nahíṅ játá; unke to tumhí ho prán, nis din karte haiṅ we tumhárá hí dhyán; aur aisí dekhí gopiyoṅ kí príti,

jaisí hotí hai púran bhajan kí ríti ; áp ká kahá, jog ká updesh jo sunáyá, par main ne bhajan ká bhed unhín se páyá."

Itná samáchár, kah, Údho Jí bole, ki, "Díndayál ! main adhik kyá kahún, áp antarjámí ghaṭ ghaṭ kí jánte hain, thoṛe hí men samjháye, ki Braj men kyá jaṛ kyá chaitany, sab áp ke daras paras bin mahá dukhí hain, kewal awadhi kí ás kar rahe hain."

Itní bát ke sunte hí jad donon bháí udás ho rahe, tad Údho Jí to Shrí Krishan Chand se bidá ho, Nand Jashodá ká sandesá Basudeb Dewakí ko pahuṅcháy apne ghar gaye, aur Rohiní Jí, Shrí Krishan Balram se mil, ati ánand kar nij mandir meṅ rahín. Iti.

49. ADHYAY—*unanchásvín.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Maháráj ! ek din Shrí Krishan Bihárí bhakt hitkárí, Kubjá kí príti bichár, apná bachan pratipálne ko Údho ko sáth le uske ghar gaye, aur winko bár par chhoṛ áp bhítar ghuse. Wahán jáy dekhen to chitrshálá men ujalá bichhauná bichhá hai, uṣ par ek phúloṅ se saṅwárí achchhí sej bichhí hai. Tisí par Hari já biráje ; aur Kubjá ek aur mandir men jáy, sugandh ubṭan lagáy ñaháy dhoye kanghí choṭí kar, suthre kapṛe gahne pahar, áp ko nakh sikh se singár, pán kháy, sugandh lagáy, aise ráwcháw se Shrí Krishan Chand ke nikaṭ áí ki jaise Rati apne pati ke pás áí hoye ; aur láj se ghúnghaṭ kiye, chupcháp ek or khaṛí ho rahí. Dekhte hí Shrí Krishan Chand ánand-kand ne use háth pakaṛ, apne pás baiṭháy liyá, aur prítisaní báteṅ kah, us ke man ká soch sankoch aur bhay sab miṭáyá.

Maháraj! yoṅ Kubjá ko sukh de, Údho Jí ko sáth le, Shrí Krishan Chand phir apne ghar áye, aur Balrám Jí se kahne lage, ki "Bhái! ham ne Akrúr Jí se kahá thá ki, tumhárá ghar dekhne jáyenge, so pahle to wahán chaliye, píchhe winhen Hastináṗur ko bhej, wahán ko samáchár mangwáwen."

Itná kah donon bhái Akrúr ke ghar gaye; wah Prabhu ko dekhte hí ati sukh páy, pranám kar charan raj sir chaṛháy, háth joṛ binati kar bolá, "Kripánáth! Ap ne baṛí kripá kí jo áy darshan diyá aur merá ghar pawitr kiyá." Yah sun, Shrí Krishan Chand bole, "Kaká! itní baṛái kyauṅ karte ho? ham to ápke laṛke haiṅ." Yon kah phir sunáyá, ki, "Kaká! áp ko puny se asur to sab máre gaye, par ek hí chintá hamáre jí meṅ hai, jo sunte hain ki Pánḍu Baikuṅṭh sidháre, aur Durjodhan ke háth se páṅchoṅ bhái hain dukhí hamáre." Itní bát ko sunte hí Akrúr Jí ne Hari se kahá ki - "Áp is bát kí chintá na kíje, main Hastináṗur jáungá, aur winheṅ samjháy wahán kí sudh lete áúngá." Iti.

50. ADHYÁY—*pancháswín.*

Shrí Shukdeb muni bole, ki, "Prithwínáth! jab aise Shrí Krishan Jí ne Akrúr ke mukh se suná, tab unhoṅ Pánḍu kí sudh lene ko bidá kiyá. Wo rath par baiṭh chale chale kaí ek din men Mathurá se Hastináṗur pahunche, aur rath se utar jahán Rájá Durjodhan apní sabhá men sinhásan par baiṭhá thá, tahán jáy juhár kar khaṛe hue. Inheṅ dekhte hí Durjodhan sabhá samet uṭh kar milá, aur ati ádar mán se apne pás biṭháy, inkí kushal kshem púchh, bolá ki, "Súrsen, Basudeb aur Mohan Baldew sab níke hain? Rájá Ugarsen to putr

ko már ráj karte hain, aise ápkájí niṭhur se hamain kyá káj ?"

Aise jab Durjodhan ne kahá, tab Akrúr sun chup ho rahá, aur manhín man kahne lagá ki, "Yah pápiyon kí sabhá hai, yahán mujhe rahná uchit nahín; kyaunki jo main rahúngá to yah aisí aisí anek anek báten kahaigá, so muj se kab suní jáyngín, is se yahán rahná bhalá nahín." Yon bichár Akrúr Jí wahán se uṭh, Bidúr ko sáth le Pánḍu ke ghar áye. Tahán jáy dekhain to Kuntí pati ke sog se mahá byákul ho ro rahí hai. Us ke pás já baiṭhe aur lage samjháne ki, "Bháí! Bidhná se kuch kisí ká bas nahín chaltá, aur sadá koí amar ho jítá bhí nahín rahtá; deh dhar jív dukh sukh sahtá hai, isse manush ko chintá karní uchit nahín; kyaunki chintá kiye se kuchh háth nahín átá, kewal chit ko dukh dená hai."

Maháráj! jad aise samjháy bujháy Akrúr Jí ne Kuntí se kahá, tad wah soch samajh chup ho rahí, aur inkí kushal púchh bolí, "Kaho Akrúr Jí! hamáre mátá pitá aur bháí Basudeb Jí kuṭumb samet bhale hain? aur Shrí Krishan Balrám kabhí Bhím, Judhishṭhir, Arjun, Nakul, Sahadev, in apne pánchon bháiyon kí sudh karte hain? ye to yahán dukh samudr men pare hain, we inkí rakshá kab áy karenge? ham se ab to is andh Dhritráshṭar ká dukh sahá nahín játá, kyaunki wah Durjodhan kí máti se chaltá hai, in pánchon ko márne ke upáy men din rát rahtá hai. Koí ber to bish ghol diyá, so mere Bhímsen ne pí liyá."

Itná kah puni Kuntí bolí kí "Kaho Akrúr Jí! jab sab Kaurav yon bair kiye rahain, tab ye mere bálak kis ká munh chahain, aur mích se bach, kaise honye sayáne,

yahí dukh baṛá hai, ham kyá bakháno? Joṅ harní jhuṇḍ se bichhaṛ kartí hai ás, toṅ maiṅ bhí sadá rahtí húṅ udás. Jinhoṅ ne Kansádik asur sanháro, soí haíṅ mere rakhwáre; so tum yah dukh jáko kahiyo."

Jab aise dín ho Kuṅtí no kaho bain, tab sunkar Akrúr ne bhar liye nain, aur samjháko kahne lagá, ki, "Mátá! tum kuchh chintá mat karo, yo jo pánchoṅ putr tumháro hain, so mahá balí jashaswí hongo, shatru aur dushṭoṅ ko már, karenge nikand; inko pakshí hain Shrí Gobind." Yoṅ kah phir Akrúr Jí bolo ki, "Shri Krishan Balrám no mujhe yah kah tumháre pás bhejá hai, ki 'phúphí se kahiyo kisí bát se dukh na páweṅ, ham beg hí tumháre nikaṭ áte haiṅ.'"

Maháráj! aise Shrí Krishan kí kahí báteṅ kah, Akrúr Jí Kuṅtí ko samjháy bujháy, áshá bharosá de, bidá ho Bidur ko sáth le, Dhritráshṭar ke pás gayo, aur unso kahá ki, "Tum purkhá hoye aisí aníti kyauṅ karte ho, jo putr ke bas hoye apne bháí ká rájpáṭ le bhatíjoṅ ko dukh dete ho? Yah kaháṅ ká dharm hai jo aisá adharm karte ho? kyá lochan gaye, to hiye se bhí nahíṅ sújho hai? tum ne bhale change baiṭho biṭháye kyauṅ bháí ká ráj liyá aur Bhím, Judhishṭhir ko dukh diyá?"

Itní bát ke sunte hí Dhritráshṭar Akrúr ká háth pakaṛ bolá ki, "Maiṅ kyá karúṅ? morá kahá koí nahíṅ suntá, ye sab apní apní mati se chalte haiṅ. Maiṅ to inko soṅhíṅ múrakh ho rahá húṅ, isso inkí bátoṅ meṅ kuchh nahíṅ boltá, ekánt baiṭh chup cháp apne Prabhu ká bhajan kartá húṅ."

Itní bát joṅ Dhritráshṭar ne kahí, to Akrúr Jí dandawat kar, waháṅ se uṭh, rath par chaṛh, Hastinápur se chale chale Mathurá nagarí meṅ áyo, aur Ugarsen

Basudeb Jí se Hastináپur ke sab samáchár kah, phir Shrí Krishan Balrám Jí ke pás já, pranám kar, háth jor bole, "Maháráj! main ne Hastináپur meṅ jáy dekhá, áp kí phúphí aur pánchoṅ bháí Kauravon ke háth se mahá dukhí hain; adhik kyá kahúngá, áp antarjámí hain, wahán kí awasthá aur biparít tum se kuchh chhipí nahín." Yoṅ kah Akrúr Jí to Kuntí ká kahá sandesá sunáy, bidá ho, apne ghar gaye, aur sab samáchár sun, Shrí Krishan Baldew, jo hain sab dewan ke dew, so lok ríti se baiṭh, chintá kar, bhúmi ká bhár utárne ká bichár karne lage.

Itní kathá Shrí Shukdeb muni ne Rájá Paríkshít ko sunáy kar kahá ki, "He Prithwínáth! yah jo maiṅ ne Brajban Mathurá ká jash gáyá so tum ne suná, ab áge kathá kahúngá, jo Dwárikánáth ká bal páúngá." Iti.

51. ADHYAY—*ikáwanín.*

Shrí Shukdeb Jí bole, ki, "Maháráj! joṅ Shrí Krishan Chand dal samet Jarásindhu ko jít, Kályavan ko már, Muchkund ko tár, Braj ko taj, Dwáriká meṅ jáy base toṅ maiṅ sab kathá kahtá hún, tum sachet ho chitt lagáy sunauṅ, ki Rájá Ugarsen to rájníti liye Mathurápurí ká ráj karte the, aur Shrí Krishan Balrám sewak kí bhánti unkí ágyákárí; isse rájá ráj prajá sukhí thí, par ek Kans kí rániyán hín apne pati ke shok se mahá dukhí thín; na unheṅ nínd átí thí, na bhúk pyás lagtí thí, áṭ pahar udás rahtí thíṅ.

Ek din we donoṅ bahan ati chintá kar ápás meṅ kahne lagiṅ, ki, "Jaise nrip bin prajá, chand bin jámini shobhá nahíṅ pátí, taise kant bin kámini bhí shobhá nahíṅ pátí. Ab anáth ho yaháṅ rahná bhalá nahín, is se apne pitá ke ghar chal rahiye so achchhá" Maháráj! we

donoṅ ráníyáṅ aise ápas meṅ soch bichár kar, rath mangwáy, us par chaṛh, Mathurá se chalí chalí Magadh desh men apne pitá ke yaháṅ áíṅ, aur jaise Shrí Krishan, Balrám Jí ne sab asuroṅ samet Kans ko márá, taise un donoṅ ne ro ro samáchár apne pitá se sab kah sunáyá.

Sunte hí Jarásindhu ati krodh kar sabhá meṅ áyá, aur lagá kahne ki, "Aise balí kaun Jadukul meṅ upjo, jinhoṅ ne sab asuron samet mahábalí Kans ko már, merí betiyoṅ ko ránḍ kiyá? maiṅ abhí apná sab kaṭak le chaṛh dháúṅ, aur sab Jadubanshiyon samet Mathurápurí ko jaláy, Rám Krishan ko jítá bándh láúṅ, to merá nám Jarásindhu, nahíṅ to nahíṅ."

Itná kah usne turant hí chároṅ or ke Rájáoṅ ko patr likhá, ki, "Tum apná dal le le hamáre pás áo, ham Kans ká paltá le, Jadubanshiyoṅ ko nirbansh karenge." Jarásindhu ká patr páte hí, sab desh desh ke naresh, apná apná dal sáth le, jhaṭ chale áye, aur yaháṅ Jarásindhu ne bhí apní sab sená ṭhík ṭhák banáy rakkhí. Nidán sab asur dal sáth le, Jarásindhu ne jis samain Magadh desh se Mathurápurí ko prasthán kiyá, tis samaiṅ uske sang teís akshauhiní thíṅ. Ikkís sahasr áṭh sau sattar rathí, aur itne hí gajpati, ek lákh naw sahasr sáṛhe-tín sau paidal, aur chhasaṭ sahasr ashwapati. Yah akshauhiní ká pramán hai.

Aisí teís akshauhiní uske sáth thíṅ, aur un meṅ se ek ek rákshas jaisá balí thá so maiṅ kaháṅ tak barnan karúṅ. Maháráj! jis kál Jarásindhu sab asur sená sáth le, dhauṅsá de chalá, us kál dashoṅ dishá ke digpál lage thar thar kánpne, aur sab dewtá máro ḍar ke bhágne; prithwí nyárí hí bojh se lagí chhát sí hilne. Nidán kitne ek dinoṅ men chalá chalá já pahuṅchá, aur usne cháron or se

Mathurápurí ko gher liyá. Tab nagar nibásí ati bhay kháy, Shrí Krishan Chand ke pás já pukáre ki, "Maháráj! Jarásindhu ne áy chároṅ or se nagar gherá, ab kyá kareṅ, aur kidhar jáṅye?"

Itní bát ke sunte hí, Hari kuchh soch bichár karne lage. Is meṅ Balrám Jí ne áy, Prabhu se kahá, ki, "Maháráj! áp ne bhaktoṅ ká dukh dúr karne ke hetu awatár liyá hai, agnitan dháran kar asur rupí ban ko jaláy, bhúmi ká bhár utáriye." Yah sun Shrí Krishan Chand un ko sáth le Ugarsen ke pás gaye aur kahá ki, "Maháráj! hameṅ to laṛne kí ágyá díje, aur áp sab Jadubanshiyoṅ ko sáth le gaṛh kí rakshá kíje."

Itná kah, joṅ mát pitá ke nikaṭ áye, toṅ sab nagar nibásí ghir áye, aur lage ati byákul ho kahne, ki, "He Krishan! He Krishan! ab in asuroṅ ke háth se kaise bacheṅ?" Tab Hari ne mát pitá samet, sab ko bhayátur dekh samjháke kahá ki, "Tum kisí bháṅti chintá mat karo, yah asur dal jo tum dekhte ho, so pal bhar meṅ yaháṅ ká yahíṅ aise biláy jáygá, ki jaise pání ke balúle pání men biláy játe haiṅ." Yoṅ kah sab ko samjháy bujháy, dháṛhas bandháy, un se bidá ho, Prabhu jo áge baṛhe, toṅ dewtáoṅ ne do rath shastr bhar inke liye bhej diye. We áy inke soṅhíṅ khaṛe hue, tab ye donoṅ bháí un donoṅ rathoṅ meṅ baiṭh liye, aur shatru dal ke or chale, jaháṅ Jarásindhu khaṛá thá, taháṅ já nikle.

Shrí Krishan Chand ko dekhte hí Jarásindhu ati abhimán kar kahne lagá, "Are tú meré sohìṅ se bhág já, maiṅ tujhe kyá márúṅ? Tu merí samán ká nahíṅ, io maiṅ tuj par shastr chaláúṅ? Bhalá Balrám ko maiṅ dekh letá húṅ." Shrí Krishan Chand bole, "Are múrakh

abhimání! tú yah kyá baktá hai? Jo súrmá hote haiṅ, so baṛá bal kisí se nahíṅ bolte, sab se dínatá karte haiṅ, kám paṛe apná bal dikháte haiṅ; aur jo apne muṅh apní baṛáí márte haiṅ so kyá kuchh bhale kaháte haiṅ? Kahá hai ki garajtá hai so barastá nahíṅ, isse brithá bakwád kyá kartá hai?"

Itní bát ke sunte hí Jarásindhu ne joṅ krodh kiyá, toṅ Shrí Krishan Baldew chal khaṛe hue. Inke píchhe wah bhí apní sab sená le dháyá, aur us ne yoṅ pukárke kah sunáyá, "Are dushṭo! mere áge se tum kahán bhág jáoge? Bahut din jíte bache, tum ne apne man meṅ kyá samjhá hai? Ab jíte na rahne páoge; jaháṅ sab asuroṅ samet Kans gayá hai, tahání sab Jadubanshiyoṅ samet tumheṅ bhí bhejúngá." Maháráj! aisá dushṭ bachan us asur ke mukh se nikalte hí, kitní ek dúr jáy, donoṅ bháí phir khaṛe hue. Shrí Kṛishan Jí ne to sab shastr liye aur Balrám Jí ne hal músal. Jo asur dal unke nikaṭ gayá, to donoṅ bír lalkár ke aise ṭuṭe jaise háthiyoṅ ke yúth par sinh ṭúṭe aur lagá lohá bájne.

Uskál márú jo bájtá thá so to megh sa gájtá thá, aur chároṅ or se rákshasoṅ ká dal jo ghir áyá thá, so dal bádal sá chháyá thá; aur shastroṅ kí jhaṛí jhaṛí sí lagí thí, uske bích Shrí Krishan Balrám juddh karte aise shobháymán lagte the, jaise saghan ghan meṅ dámini suhávaní lagtí hai. Sab dewtá apne apne bimánoṅ par baiṭhe ákásh se dekh dekh Prabhu ká jash gáte the, aur inhíṅ kí jít manáte the; aur Ugarsen samet sab Jadubanshí ati chintá kar man híṅ man pachhtáte the ki, "Ham ne yah kyá kiyá, jo Shrí Krishan Balrám ko asur dal meṅ jáne diyá?"

Itní kathá sunáy Shrí Shukdeb Jí bole ki, "Prithwínáth! jab laṛte laṛte asuroṅ kí bahut sí sená kaṭ gaí, tab Baldew Jí ne rath se utar Jarásindhu ko bándh liyá. Is meṅ Shrí Krishan Chand Jí ne já Balrám se kahá kí, "Bháí! ise jítá chhoṛ do, máro mat; kyauṅki yah jítá jáygá to phir asuroṅ ko sáth le áwegá, tinheṅ már, ham bhúmi ká bhár utáreuge; aur jo jítá na chhorenge, to jo rákshas bhág gaye haiṅ so háth na áwenge." Aise Baldew Jí ko samjháy, Prabhu ne Jarásindhu ko chhurwáy diyá; wah apne win logoṅ meṅ gayá jo ran se bhág ke bache the, aur pachhtáy ke kahne lagá ki, "Ab ghar chhoṛ tapasyá karná cháhiye."

Tab uske mantrí ne yoṅ samjháy bujháy ke kahá ki, "Maháráj! kabhí hár kabhí jít hotí hí hai, par ráj aur desh koí nahíṅ chhoṛtá, áp yah kyá kahte ho? Kyá huá jo ab kí láṛáí meṅ háre? Phir apná dal joṛ láwenge, aur sab Jadubanshiyoṅ samet Krishan Baldew ko swarg paṭháwenge, tum kisí bát kí chintá mat karo."

Maháráj! aise samjháy bujháy jo asur ran se bhág ke bache the, tinheṅ aur Jarásindhu kí mantrí ne ghar le pahuṅcháyá; aur wah phir waháṅ kaṭak joṛne lagá. Yaháṅ Shrí Krishan Balrám ran bhúmi meṅ dekhte kyá haiṅ, ki lohú kí nadí bah nikalí haiṅ; tis meṅ rath biná rathí náw se bahe játe haiṅ; ṭhaur ṭhaur háthí mare paháṛ se paṛe drisht áte haiṅ; unke gháwoṅ se rakt jharanoṅ kí bháṅti jhartá hai; taháṅ Mahádew Jí bhút pret sang kiye, ati ánand kar, nách nách, gáy gáy, munḍoṅ kí málá banáy banáy pahante haiṅ; bhútní pretní joginyáṅ khappar bhar bhar rakt pítí haiṅ; giddh gídaṛ kág lothoṅ par baiṭh baiṭh más kháte haiṅ, aur ápas meṅ laṛte játe haiṅ.

Itní kathá kah Shrí Shukdeb Jí bole ki, "Maháráj! jitne rath háthí ghoṛe aur rákshas us khet meṅ rahe the, tinheṅ pawan ne to sameṭ ikaṭṭhá kiyá, aur agni ne pal bhar meṅ sab-ko jaláy bhasm kar diyá; panch tatav, pánch tatav meṅ mil gaye. Unheṅ áte to sab ne dekhá, par játe kisí ne na dekhá ki kidhar gaye. Aise asuroṅ ko már, bhúmi ká bhár utár, Shrí Krishan Balrám bhakt hitkárí, Ugarsen ke pás áy, daṇḍawat kar, háth joṛ bole, ki, "Maháráj! ap ke puny prataáp se asur dal már bhagáyá, ab nirbhay ráj kíje, aur prajá ko sukh díje." Itná bachan inke mukh se nikalte hí, Rájá Ugarsen ne ati ánand mán, baṛí badhái kí, aur dharm ráj karne lage. Is meṅ kitne ek din píchhe phir Jarásindhu utní hín sená le chaṛhi áyá, aur Shrí Krishan Baldew Jí ne puni tyauṅhí már bhagáyá. Aise teís teís akshauhiní le Jarásindhu satrah ber chaṛhi áyá, aur Prabhu ne már már háṭáyá.

Itní káthá kah, Shrí Shukdeb muni ne Rájá Paríkshit se kahá, ki, "Maháráj! is bích Nárad muni Jí ke jo kuchh jí meṅ áí, to ye eká-ekí uṭhkar Kályavan ke yaháṅ gaye. Inheṅ dekhte hí wah sabhá samet uṭh khaṛá huá, aur us ne daṇḍawat kar, kar joṛ púchhá ki, "Maháráj! áp ká áná yaháṅ kaise bhayá?" Yah sun Nárad kahne lage ki, "Mathurá meṅ Baldew aur Murárí haiṅ, unko tum bin koí nahíṅ már saktá; Jarásindhu se kuch nahíṅ bantá."

Yoṅ kah phir Nárad Jí bole ki, "Jise tu megh baran, kaṅwal nain, ati sundar badan, pítámbar pahre, pít paṭ oṛhe dekho, tis ká tú píchhá bin máre mat chhoṛiyo." Itná kah Nárad muni to chale gaye, aur Kályavan apná dal joṛne lagá. Is meṅ kitne ek din bích us ne tín

kaṛoṛ mahá malechh ati bhayáwne ikaṭṭhe kiye, aise ke jin ke moṭe bhuj gale, baṛe dánt, maile bhesh, bhúre kesh, nain lál ghúnghchí se, tinhen sáth le, ḍanká de, Mathurá purí par chaṛhi áyá, aur use cháron or se gher liyá. Us kál Shrí Krishan Chand Jí ne uská byohár dekh apne jí men bichárá, ki, "Ab yahán rahná bhalá nahín, kyaunki áj yah chaṛh áyá hai, aur kal ko Jarásindhu bhí chaṛhi áwe to prajá dukh páwegá, isse uttam yahí hai ki yahán na rahiye, sab samet anat jáy basiye." Maháráj! Hari ne yon bichár kar, Bishwakarmá ko buláy, samjháy bujháyke kahá ki, "Tú abhí já ke samudr ke bích ek nagar banáw, aisá jis men sab Jadubanshí sukh se rahain, par we yah bhed na jánen ki ye hamáre ghar nahín, aur pal bhar men sab ko wahán le pahuncháw."

Itní bát ke sunte hí, jáy Bishwakarmá ne samudr ke bích sudarsan ke úpar, bárah yojan ká nagar jaisá Shrí Krishan Jí ne kahá thá taisá hí rát bhar men banáy, uská nám Dwáriká rakh, á Hari se kahá. Phir Prabhu ne use ágyá dí, ki, "Isí samain tú sab Jadubanshiyon ko wahán aise pahuncháy de, ki koí yah bhed na jáne jo ham kahán áye, aur kaun le áyá."

Itná bachan Prabhu ke mukh se jon nikalá, ton rátoṅ rát hí Ugarsen, Basudeb samet, Bishwakarmá ne sab Jadubanshiyon ko le pahuncháyá, aur Shrí Krishan Bálrám bhí wahán padháre. Is bích samudr kí lahar ká shabd sun sab Jadubanshí chaunk paṛe, aur ati achraj kar, ápas men kahne lage ki, "Mathurá men samudr kahán se áyá, yah bhed kuchh jáná nahín játá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá Paríkshit se kahá ki, "Prithwínáth! aise sab Jadubanshiyon ko Dwáriká men basáy, Shrí Krishan Chand ne Baldew Jí

se kahá, ki, "Bhái! ab chalke prajá kí rakshá kíje aur Kályavan ká badh." Itná kah donoṅ bhái wahán se chal Brajmanḍal meṅ áye. Iti.

52. ADHYÁY—*báwanín.*

Shrí Shukdeb, muni, bole ki, "Maháráj! Brajmanḍal meṅ áte hí Shrí Krishan Chand ne Balrám Jí ko to Mathurá meṅ chhoṛá, aur áp rúp ságar, jagat ujágar, pítámbar pahne, pít paṭ oṛhe, sab singár kiye, Kályavan ke dal men jáy, us ke sanmukh ho nikle. Wah inheṅ dekhte hí apne man meṅ kahne lagá, ki, "Ho na ho yahí Krishan hai, Nárad muni ne jo chinh batáye the, so sab is meṅ páye játe haiṅ; inhíṅ ne Kansádi asur máre; Jarásindhu kí sab sená haní." Aise man híṅ man bichár, Kályavan ne yon pukárke kahá ki, "Murári! tum káhe bháge játe ho? Ab to mujh se án paṛá hai kám, sab kapaṭ chhoṛ karo saugrám; maiṅ Jarásindhu aur Kans nahín hún, áj hí Jádavkul ko násh karúngá."

He Rájá! yoṅ kah Kályavan ati abhimán kar, apní sab sená ko chhoṛ, akelá Shrí Krishan Chand ke píchhe dháyá, par us múrakh ne Prabhu ká bhed na páyá. Áge áge to Hari bháge játe the, aur ek háth ke antar se píchhe píchhe wah dauṛá játá thá; nidán bhágte bhágte jab anek dúr nikal gaye, tab Prabhu ek pahár kí guphá meṅ baṛ gaye; wahán já dekheṅ to ek purush soyá paṛá hai. Ye jhaṭ apná pítámbar use uṛháy, áp alag ek or chhip rahe; píchhe se Kályavan bhí dauṛtá háṅphtá us andherí kandará meṅ já pahuṅchá, aur pítámbar oṛhe wis purush ko sotá dekh, isne apne jí men jáná ki yah Krishan hí chhal kar so rahá hai.

"Maháráj! aise man hín man bichár, krodh kar, us soto hue ko ek lát már, Kályavan bolá, "Are kapaṭí! kyá mis kar sádh kí bhánti, nichintáí se so rahá hai? Uth, main tujhe abhín mártá hún." Yoh kah isne uske upar se pítámbar jhaṭak liyá; wah nínd se chaunk paṛá, aur jon wisne is kí or krodh kar dekhá, ton yah jal bal bhasm ho gayá". Itní bát ke sunte hí Rájá Paríkshit ne kahá ki "He Shukdeb Jí! wah kaun thá jo kandará men jáyke rahá, aur uske dekhne se Kályavan kyaun bhasm bhayá?"

Shrí Shukdeb muni bole, "Prithwínáth! Ikshwák-bansí kshatrí Mándhátá ká beṭá Muchkund nám, atí balí, mahá pratápí, jis ká or dal dalan jas chháy rahá nau khand. Ek samain sab dewtá asuron ke satáye, nipaṭ ghabráye, Muchkund ke pás áye, aur ati dínatá kar, unhoh ne kahá, "Maháráj! asur bahut baṛhe, ab tinke háth se bach nahín sakte, beg hamárí rakshá karo. Yah ríti parampará se chalí áí hai, ki jab jab sur muni ríshi abal hue hain, tab tab unkí saháyatá kshatriyon ne karí hai."

Itní bát ke sunte hí Muchkund ne unke sáth ho liyá, aur já ke asuron se juddh karne lagá. Is men laṛte laṛte kitne hín jug bít gaye, tab dewtáon ne Muchkund se kahá, ki, "Maháráj! áp ne hamáre liye bahut shram kíyá, ab kahín baiṭh bisrám líjiye, aur deh ko sukh díjiye. Áp ne sangrám karke bahut din káṭe, aur kuṭumb sahit dhan dhám khoye, ab koí bhí nahín rahá, isse áp nij ghar ko pag na dháriye, parantu aur jahán man máne, tahán jáiye." Yah sun Muchkund ne dewtáon se kahá, "Kripánáth! mujhe kahín kripá kar aisí ekánt ṭhaur batáiye, ki jahán jáy main nichintáí se

soún, aur koí na jagáwe." Itní bát ke sunte hí prasanna ho, dewtáoṅ ne Muchkund se kahá ki, "Maháráj! áp Dhawalgiri parbat kí kandará men jáy sayan kíjiye, wahán tumhen koí na jagáwegá, aur jo koí jáne anjáne wahán jáke tumhen jagáwegá, to wah dekhte hí tumhárí drishṭ se jal bal rákh ho jáwegá."

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá se kahá ki, "Maháráj! aise dewtáoṅ se bar páy, Muchkund wis guphá men rahá thá; isse uskí drishṭ paṛte hí Kályavan jal kar chhár ho gayá. Áge karuná nidhán Kánha bhakt hitkárí ne megh baran, chandmukh kanwal nain, chaturbhuj ho, shankh, chakr, gadá padm liye, mor mukuṭ makarákriti, kuṇḍal, banmál, aur pítámbar pahne, Muchkund ko darshan diyá. Prabhu ká swarúp dekhte hí wah ashṭáng pranám kar, khaṛá ho, háth joṛ bolá ki "Kripánáth! jaise áp ne is mahá andherí kandará men, áy ujálá kar tam dúr kiyá, taise dayá kar apná nám bhed batáy, mere man ká bhí bharam dur kíje."

Shrí Krishan Chand bole ki, "Mere to janam, karam aur gun hain ghane, we kisí bhánti gane na jánay, koí kitná hín gane; par main is janam ká bhed kahtá hún so sunau, ki abke Basudeb ke yahán janam liyá, isse Básudeb merá nám huá; aur Mathurápurí meṅ sab asuroṅ samet Kans ko mainne hí már bhúmi ká bhár utárá; aur satrah ber teís teís akshauhiní sená le Jarásindhu juddh karne ko chaṛhi áyá, so bhí mujhí se hárá; aur yah Kályavan tín kaṛoṛ malechchh kí bhíṛ bháṛ le laṛne ko áyá thá, so tumhárí drishṭ se jal mará." Itní bát Prabhu ke mukh se nikalte hí sunkar, Muchkund ko gyán huá, to bolá ki, "Maháráj! áp kí máyá ati prabal hai, us ne sáre sansár ko mohá hai, isí se kisí kí

kuchh sudh buddhi ṭhikáne nahíṅ rahtí. Dekho log sab sukh ke het káram karte haiṅ, par unse pher bhárí dukh sahte; jaise swán súkhá háṛ chachoṛe, aur apne rudhir ko áp cháṭ sukh mánte hain."

"Aur Maháráj! jo is sansár meṅ áyá hai, so grah-rúpí andh kúp se, bin áp kí kripá nikal nahíṅ saktá; isse mujhe bhí chintá hai ki maiṅ kaise grah-rúp kúp se nikalúngá?" Shrí Krishan Jí bole, "Sun Muchkund! bát to aise hí hai, jaise tú ne kahí, par maiṅ tere tarane ká upáy batá detá húṅ, so tú kar. Taiṅ ne ráj páy, bhúmi, dhan, strí ke liye adhik adharm kiye haiṅ, so bin tap kiye na chhúṭenge, isse uttar dishá meṅ jáy tú tapasyá kar; yah apní deh chhoṛ, phir ríshi ke ghar janam legá, tab tú mukti padárath páwegá." Maháráj! itní bát joṅ Muchkund ne suní, toṅ jáná ki ab kalijug áyá. Yah samajh Prabhu se bidá ho, daṇḍawat kar, parikramá de, Muchkund to Badrínáth gayá, aur Shrí Krishan Chand Jí ne Mathurá meṅ áy Balrám Jí se kahá ki, "Bhaiyá! Kályavan ko nikand kar Muchkund ko Badrínáth paṭháyá, ab uskí sená ne áy Mathurá ko gherá hai, so chalo malechchhoṅ ko már bhúmi ká bhár utáreṅ."

Aise kah Haldhar ko sáth le, Shrí Krishan Chand Mathurápurí se nikal waháṅ áye, jahán Kályavan ká kaṭak khaṛá thá, aur áte hí donon unse juddh karne lage. Nidán laṛte laṛte jab malechchh kí sená Prabhu ne sab márí, tab Baldew Jí se kahá, ki, "Bhái! ab Mathurá kí sab sanpati le Dwáriká ko bhej díje." Balrám Jí bole, "Bahut achchhá." Tab Shrí Krishan Chand ne Mathurá ká sab dhan nikalwáy, bhaíṅsoṅ, chhakṛoṅ, úṅṭoṅ, háthiyoṅ par ladwáy, Dwáriká ko bhej diyá. Is bích phir Jarásindhu teís hí akshauhiní sená le Mathurápurí

par charhi áyá. Tab Shrí Krishan Balrám ati ghabráy ke nikle, aur uske sanmukh já dikhái de wiske man ká santáp miṭáne ko bhág chale. Tad mantrí ne Jarásindhu se kahá ki, "Maháráj! áp ke pratáp ke áge aisá kaun bali hai jo ṭhahre? Dekho we donoṅ bhái Krishan Balrám chhoṛke sab dhan dhám leke apná prán tumháre trás ke máre nange páoṅ bháge chale játe haiṅ." Itní bát mantrí se sun, Jarásindhu bhí apní sená le yoṅ pukár kar kahtá huá dauṛá, "Are kyauṅ ḍar ke máre bhágtá hai? Khaṛe rahkar do chár bát to kar. Aj terí mrityu nikaṭ án pahuṅchí hai."

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb muni bole ki, "Prithwínáth! jab Shrí Krishan aur Baldew Jí ne bhág ke lok ríti dikhái, tab Jarásindhu ke man se pichhlá sab shok gayá, aur ati prasanna huá, aisá ki jis ká kuchh barnan nahíṅ kiyá játá. Áge Shrí Krishan Balrám bhágte bhágte ek Gautam nám parbat, gyárah yojan úṅchá thá, tis par charh gaye, aur uskí choṭí par jáy khaṛe bhaye. Yah dekh Jarásindhu pukár kahne lagá, "Ab kaise ham se bhág bachoge? Is pahár ko ham jaláy dete haiṅ."

Itná bachan Jarásindhu ke mukh se nikalte hí, sab asuroṅ ne us pahár já gherá, aur nagar nagar gáṅw gánw se káṭh kabár láy láy uske chároṅ or chun diyá; tis par gaṛgúdaṛ ghí tel se bhigo ḍálkar ág lagá dí. Jab wah ág parbat kí choṭí tak lahakí, tad un donoṅ bháiyoṅ ne wahán se is bhánti Dwáriká kí báṭ lí ki kisí ne unheṅ játe bhí na dekhá; aur pahár jalkar bhasm ho gayá. Us Kál Jarásindhu, Shrí Krishan Balrám ko us parbat ke sang jal mará ján, ati sukh mán, sab dal sáth le, Mathurápurí meṅ áyá, aur wahán ká ráj le, nagar meṅ ḍhanḍhorá de, us ne apná tháná baiṭháyá. Jítne

Ugarsen Basudeb ke puráne mandir the so sab dhawáye, aur us ne áp apne naye banwáye.

Itní kathá sunáy, Shrí Shukdeb Jí ne Rájá se kahá ki "Mahárāj! is riti se Jarásindhu ko dhokhá de Shrí Krishan Balrám Jí to Dwáriká meṅ jáy base; aur Jarásindhu bhí Mathurá nagarí se chal, sab sená le, ati ánand kartá nisank ho, apne ghar áyá. Iti.

53. ADHYÁY—*tirpanwín.*

Shrí Shukdeb muní bole kí, "Mahárāj! ab áge kathá suniye, ki jab Kályavan ko már, Muchkund ko tár, Jarásindhu ko dhokhá de, Baldew Jí ko sáth le Shrí Krishan Chand ánand-kand joṅ Dwáriká meṅ gaye, toṅ sab Jadubanshiyoṅ ke jí meṅ jí áyá, aur sáre nagar meṅ sukh chháyá. Sab chain ánand meṅ purbásí rahne lage. Is meṅ kitne ek din píchhe, ek din kaí ek Jadubanshiyoṅ ne Rájá Ugarsen se já kahá ki, "Mahárāj! ab kahíṅ Balrám Jí ká biwáh kiyá cháhiye; kyauṅki ye sámarth hue." Itní bát ke sunte hí Rájá Ugarsen ne ek Bráhman ko buláy, ati samjháy bujháy ke kahá ki, "Dewtá! tum kahíṅ jákar, achchhá kul ghar dekh, Balrám Jí ki sagáí kar áo." Itná kah rolí, akshat, rupayá, náriyal, mangwá, Ugarsen Jí ne us Bráhman ko tilak kar, rupayá, náriyal de bidá kiyá. Wah chalá chalá Arntá desh meṅ Rájá Rewat ke yaháṅ gayá, aur uskí kanyá, Rewatí se Balrám Jí kí sagáí kar, lagan ṭhaharáy, uske Bráhman ke háth ṭíká liwáy, Dwáriká meṅ Rájá Ugarsen ke pás le áyá aur us ne waháṅ ká sab byaurá kah sunáyá. Sunte hí Rájá Ugarsen ne ati prasanna ho, us Bráhman ko buláy, (jo ṭíká le áyá thá) mangaláchár karwáy ṭíká liyá, aur use bahut sa dhan de bidá kiyá; píchhe áp sab Jadu-

banshiyoṅ ko sáth le baṛí dhúm dhám se Árntá desh meṅ jáy Balrám Jí ká byáh kar láye.

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb muni ne Rájá se kahá ki, "Prithwínáth! is ríti se to sab Jadubanshí Baldew Jí ká byáh kar láye, aur Shrí Krishan Chand Jí áp hí bhái ko sáth le Kuṇḍalpur meṅ jáy, Bhíshmak naresh kí beṭí Rukminí, Shishupál kí mág ko rákshasoṅ se juddh kar chhín láye, use ghar meṅ láy byáh kiyá." Yah sun Rájá Paríkshit ne Shṛí Shukdeb Jí se púchhá ki, "Kripásindhu! Bhíshmak sutá Rukminí ko Shrí Krishan Chand, Kuṇḍalpur men jáy, asuroṅ ko már, kis rití se láye? So tum mujhe samjhákar kaho." Shrí Shukdeb Jí bole ki, "Maháráj! áp man lagáy suniye, maíṅ sab bhed waháṅ ká sámjhákar kahtá húṅ, ki Bidarbh desh meṅ Kuṇḍalpur nám ek nagar, tahán Bhíshmak nám naresh, jis ká jash chháy rahá chahuṅ desh. Unke ghar meṅ jáy Shrí Sítá Jí ne awatár liyá. Kanyá ke hote hí Rájá Bhíshmak ne jotishiyoṅ ko buláy bhejá; winhoṅ ne áy lagan sádh, us laṛkí ká nám Rukminí dhar kar kahá ki, "Maháráj! hamáre bichár meṅ aise átá hai ki yah kanyá ati sushíl subháv, rúp-nidhán, gunoṅ meṅ lakshmí samán hogí, aur ádi purush se byáhí jáygí."

Itná bachan jotishiyoṅ ke mukh se nikalte hí, Rájá Bhíshmak ne ati sukh mán baṛá ánand kiyá, aur bahut sá kuchh Bráhmanoṅ ko diyá. Áge wah laṛkí chandr kalá kí bháṅti din din baṛhne lagí, aur bál lílá kar kar, mátá pitá ko sukh dene. Is meṅ kuchh baṛí huí, to sakhí saheliyon ke sáth anek anek prakár ke anúṭhe anúṭhe khel khelne. Ek din wah mrig-naini áṅkhmichaulí khelne gaí, so khel samain sab sakhiyáṅ use kahne lagíṅ ki, "Rukminí! tú hamárá khel khelne áí hai; kyauṅki

jahán tú hamáre sáth andhere meṅ chhiptí hai, taháṅ tere mukh chand kí joti se chándná ho játá hai, isse ham chhip nahíṅ saktíṅ." Yah sun wah haṅskar chup ho rahí.

Itní kathá kah, Shrí Shukdeb Jí ne kahá ki, "Maháráj! isí bháṅti wah sakhiyoṅ ke sang kheltí thí, aur din din chhabi uskí dúní hotí thí; ki is bích ek din Nárad Jí Kuṇḍalpur meṅ áye, aur Rukminí ko dekh, Shrí Krishan Chand ke pás Dwáriká meṅ jáy, unhoṅ ne kahá ki, "Maháráj! Kuṇḍalpur meṅ Rájá Bhíshmak ke ghar ek kanyá rúp, gun, shíl kí khán, lakshmí kí samán, jaumí hai, so tumháre jog hai." Yah bhed jab Nárad muni se sun páyá, tabhí se rát din Hari ne apná man uspar lagáyá. Maháráj! is ríti karke to Shrí Krishan Chand ne Rukminí ká nám, gun sunná, aur jaise Rukminí ne Prabhu ká nám aur jash suná so kahtá húṅ; ki ek samaiṅ desh desh ke kitne ek jáchakoṅ ne jay, Kuṇḍalpur men Shrí Krishan Chand ká jash gáy, jaise Prabhu ne Mathurá meṅ janam liyá, aur Gokul Brindában meṅ jáy, gwál bálon ke sang mil bál charitr kiyá, aur asuroṅ ko már, bhúmi ká bhar utár, Jadubanshiyoṅ ko sukh diyá thá, taise hí gáy sunáyá.

Hari ke charitr sunte hí sab nagar nibásí ati áshcharyya kar ápas meṅ kahne lage ki, 'Jinkí lílá ham ne kánoṅ suní, tinheṅ kab nainoṅ dekhenge?' Is bích jáchak kisí ḍhab se Rájá Bhíshmak kí sabhá meṅ jáy, Prabhu ke charitr aur gun gáne lage. Us kál Rukminí aṭárí par chaṛhí khaṛí thí; jab Hari ke gun kí dhun uske kán meṅ paṛí to achraj mánná, aur man Mohan meṅ uská man lín ho gayá, prem latá ur meṅ án upjí aur bihbal ho, sudh budh bhúl, Hari gun meṅ magan ho gaí.

Yoṅ kah, Shrí Shukdeb Jí bole ki, "Prithwínáth! is bháṅti Shrí Rukminí Jí ne Prabhu ká jash aur nám suná, to wisí din se rát din áṭh pahar chauṅsaṭh gharí sote, jágte, baiṭhe, khaṛe, chalte, phirte, kháte, píte, khelte, winhíṅ ká dhyán kiye rahe, aur gun gáyá kare; nit bhorhí uṭhe snán kar maṭṭí kí gaurí baná, rolí, akshat, pushp chaṛháy, dhúp díp, naivedy kar, manáy, háth joṛ, sir náy uske áge kahá kare ki, "Gaurí Jí! mujh par kripá karo, aur Jadupati pati dekar, merá dukh haro."

Isí ríti se sadá Rukminí rahne lagí. Ek din sakhiyoṅ ke sang kheltí thí, ki Rájá Bhíshmak use dekh, apne man meṅ chiṅtá kar kahne lagá ki, "Ab yah huí byáhan jog, ise shíghr kahíṅ na díje to hansenge log. Kahá hai, ki jis ke ghar meṅ kanyá baṛí hoye, tis ká dán, puny, jap, tap karná brithá hai; kyauṅki kiye se tab tak kuchh dharm nahíṅ hotá, jab tak kanyá ke ṛin se na utaran hoye." Yoṅ bichár, Rájá Bhíshmak apní sabhá meṅ áy, sab mantrí aur kuṭumb ke logoṅ ko buláy bole, "Bháiyo! kanyá byáhan jog huí, iske liye kulwán, gunkhán, rúp-nidhán, shílwán, kahíṅ bar ḍhúṅḍhá cháhiye."

Itní bát ke sunte hí win logoṅ ne anek anek desoṅ ke nareshoṅ ke kul, gun, rup aur parákram kah sunáye; par Rájá Bhíshmak ke chit meṅ kisí kí bát kuchh na áí. Tab unká baṛá beṭá, jis ká nám Rukm, so kahne lagá ki, "Pitá! nagar Chanderí ká Rájá Shishupál ati balwán hai, aur sab bháṅti se hamarí samán; tisse Rukminí kí sagáí taháṅ kíje, aur jagat meṅ jash líje." Mahárái! jad uskí bhí bát Rájá ne suní ansuní kí, tad to Rukmkesh nám unká chhoṭá laṛká bolá, "He Pitá! Rukminí ká byáh Krishan se kar, Basudeb se sagáí

kíje." Yah sun Rájá prasanna hue aur kahne lage ki, 'Putr! tú sab se baṛá gyání hai, terí bát bhalí ham ne mání. Kahá hai, kí chhoṭe baṛe ko púchh kar, man meṅ partít anusár kisí káj ko karná, yahí jagat kí rít hai."

Aise kah, phir Rájá Bhíshmak bole, ki, "Yah to Rukmkesh ne bhalí bát kahí; Jadubanshiyon men Rájá Súrsen baṛe jashaswí aur pratápí hue, tinhín ke putr Basudeb Jí hain, so kaise hain, ki jinke ghar meṅ ádi purush abináshí, sakal dewan ke dew, Shrí Krishan Chand Jí ne janam le, mahá balí Kansádik rákshason ko márá, aur bhúmi ká bhár utár, Jadukul ko ujágar kiyá, aur sab Jadubanshiyon samet prajá ko sukh diyá. Aise jo Dwarikánáth Shrí Krishan Chand Jí ko Rukminí den, to jagat men jash aur baṛaí leṅ." Itní bát ke sunte hí sab sabhá ke log ati prasanna ho bole ki, Maháráj! yah to tum ne bhalí bichárí, aisá bar, ghar aur kahíṅ na milegá isse uttam yahí hai, ki Shrí Krishan Chand hí ko Rukminí byáh kíje."

Maháráj! jab sab sabhá ke logoṅ ne yoṅ kahá, tab Rájá Bhíshmak ká baṛá beṭá, jís ká nám Rukm, so sun nipaṭ jhunjhuláy ke bolá ki, "Tum log múrakh se bakte ho, aur Krishan byohár nahíṅ jánte. Wah Nand ke ghar meṅ solah baras tak rahá, jahán gáy charái, kámarí oṛhí, aur baṛ kí chháṅh tale sakhá sang chháken kháíṅ; wah to ganwár gwál hai, wis kí ját páṅt ká kyá ṭhikáná aur jinke má báp hí ká bhed nahín janá játá, use ham putr kiská kahain? Koí Nand gop ká jántá hai, koí Basudeb ká kar mántá hai, par áj tak wah bhed kisí ne nahíṅ páyá, ki Krishan kis ká beṭá hai? Isí se jo jis ke jí men átá hai so gátá hai. Maháráj! hamen sab koí